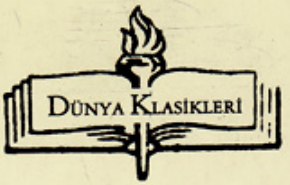
PLATON

TİMAİOS

Çevirenler:
Erol Güney
Lütfi Ay

Cumhuriyet

DÜNYA KALSİKLERİ DİZİSİ: 139

TÎMAİOS

Bu kitabın hazırlanmasında, MEB Yunan Klasikleri dizisinde yayınlanan birinci baskısı temel alınmış ve çeviri dili günümüz Türkçesine uyarlanmıştır.

Yayma hazırlayan : Egemen Berköz
Dizgi: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Şubat 2001

PLATON

TÎMAİOS

Cevirenler :
Eroi Giiney - Liitfi Ay

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dallan içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir, işte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüsüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir. 23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı
Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerini okurlarımıza sunmaya başladık.

Büyük ilgi gören bu etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmamış -ancak Aydınlanma Devrimi yarıda kalmasaydı yayınlanacağına kesinlikle inandığımız- dünya klasiklerini de katarak sürdürüyoruz.

Cumhuriyet

Eski Yunanca özel adların yazılışı hakkında not

Yunan eserlerinin çevirisinde tanrı, insan ve ülke adlarını, asıllarındaki gibi yazmayı uygun bulduk; bunun için de bugün Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde kullanılan çevriyazı yöntemini aldık. Yunancanın her harfi, aşağıdaki cetvelde gösterildiği gibi, tek veya çift harfle karşılanmıştır. "Th" ve "kh" gibi çift harfleri kullanmaya gerek vardı; çünkü Yunancanın Θ'sını da, T 'ını da "t" ile gösteremezdik, ikisini ayırmak zorunluydu. "X" için de yalnızca "h" harfini alsaydık Yunancada bazan sesli harflerin önüne gelen (') işareti ile karışabilecekti.

"Ph" çift harfine gelince, Yunanca'nın Φ harfini Avrupalılar öteden beri böyle gösterirler; eski Romalılar da öyle göstermişler; demek ki o harfin söylenişi Romalıların "*f*" harfinin söylenişine tümüyle uymuyormuş.

Romalılar ve bugünkü Avrupa ülkeleri, Yunanca'nın Ξ harfini de "x" ile gösterirler; ancak "x" harfi bizim alfabemizde yok; bu yüzden "x" yerine "ks" çift harfini kullanmayı daha uygun bulduk.

Yunancada "y" harfi sessiz değil, sesli harftir ve "ü" okunması gerekir. Ancak bu söyleyiş kesin de değil. Bugünkü Yunanlılar onu "i" diye okuyorlar.

Çift sesli harfleri de gene çift olarak gösterdik. Ancak (ου) yerine tek bir "u" koyduk; bu şimdiki uluslararası çevriyazıda da böyledir.

Yunan Alfabesi:

A A	H E	N N	T T
B B	Θ Th	Ξ Ks	Y Y
Γ G	I İ	O O	Φ Ph
Δ D	K K	Π P	X Kh
E E	Λ L	P R	Ψ Ps
Z Z	M M	Σ S	Ω O

TÎMAİOS (1)

KONUŞANLAR

SOKRATES
TİMAİOS
HERMOKRATES
KRİTİAS

SOKRATES - Bir, iki, üç. Peki ama sevgili dostum Timaios, (2) dünkü konuklarımdan bugün beni buraya çağrılayanların dördüncüsü., ya o nerede? (3)

TÎMAÎOS - Sanırım rahatsızlanmış olacak, Sokrates; yoksa bu toplantıyı isteyerek kaçırmazdı.

SOKRATES - Bu durumda, gelmeyenin yerini tutmak da sana ve arkadaşlarına düşüyor.

TÎMAlOS - Elbette, elimizden geldiğince buna çalışacağız; dün bize gösterdiğin büyük konukseverliğe karşılık, aramızda kalanların da sana seve seve aynı biçimde karşılık vermelerinden daha doğru ne olabilir.

SOKRATES - Öyleyse, bugün size hangi konularda konuşmayı önerdiğimi iyice anımsıyor musunuz;?

TİMAÎOS - Birkaçım... Unuttuklarımız olursa, onları bize anımsatmak için de sen varsın; en doğrusu, senin ca-^ mm sıkmazsa, onları kafamıza iyice yerleştirmek için baştan başlayarak kısaca yeniden gözden geçirmektir.

SOKRATES - Ben de öyle yapacağım. Öyleyse, dün size devlet konusunda söylediklerim, aslına bakılırsa, şuna varıyordu; en iyi devlet biçimi, bence hangisidir ve kimlerce yürütülmelidir.

TİMAİOS - Evet Sokrates, bu yönde bize söylediklerin de hepimizin pek hoşuna gitmişti.

SOKJRATES - Böylece ilk olarak devlette çiftçileri ve bütün öteki meslek adamlarını, devleti savunmaları gereken savaşçılardan ayırmamış mıydık?

TİMAİOS - Evet.

SOKRATES - Her birine de, yaratılışlarına göre, kendilerine özgü bir görev, bir tek meslek vermedik mi? Herkes için savaşmak zorunda olanların, yalnızca onların hem dışardan, hem içerden kim olursa olsun, devlete zarar vermek isteyenlere karşı, onun koruyucuları olmaları, komuta ettikleri ve doğal dostlan olan kimselere yumuşaklıkla haklarını vermeleri, ama savaşlarda da karşılaşacakları düşmanlar için amansız olmaları gerektiğini söylememiş miydik?

TİMAÎOS - Kuşkusuz...

SOKRATES - Yanılmıyorsam bu koruyucuların, gerektiğinde dostlarına yumuşak, düşmanlarına karşı da sert olabilmeleri için, ruhlarının hem çok ateşli, hem de bilgiye çok düşkün olması gerektiğini söylemiştik.

TİMAÎOS - Evet.

SOKRATES - Eğitime gelince: Bu konuda da, onların beden eğitimiyle, müzikle ve kendilerine yakışan bütün öteki bilgilerle yetiştirilmeleri gerektiğini söylememiş miydik?

TİMAİOS - Evet.

SOKRATES- Bundan başka, böyle yetiştirilecek olanların altını, gümüşü, başka türden herhangi bir zenginliği kendi öz mallan saymaları gerektiği söylendi. Ama koruyucular gibi, onlar da yaşamlarını korudukları kimselerden koruma ücreti alacaklardır. Bu ücret alçakgönüllü insanlara yakışacak düzeyde, ılımlı bir ücret olacaktır. Her

şeyde biricik kaygıları erdemi gözetmek olacak, bütün öteki düşünceleri bir yana bırakarak bu parayı hep birlikte harcayacaklar, birlikte yaşayacaklardır.

TÎMAÎOS - Bu da böylece söylenmişti.

SOKRATES - Kadınları ilgilendiren sözlere gelince: Onların yaradılışlarını erkeklerinkine benzer bir duruma getirmek, onlarınkiyle de uyumlu kılmak için, hepsine, savaş zamanında olsun, başka zamanlarda olsun, erkeklere verilen işlerden verilmesi gerektiğini anımsatmıştık.

TİMAtOS - Evet, bu da tıpkı böylece söylenmişti.

SOKRATES - Ya sonra çocukların dünyaya gelmeleri için söylediklerimiz, bu gelenek ve göreneğe öyle aykırıydı ki onları kolayca anımsayabiliriz. Bütün kadınların, bütün çocukların herkesin malı olmasında karar kılmıştık. Hiç kimsenin kendisinden doğacak çocuğu kendisininmiş gibi bilmemesi; herkesin yaş bakımından kendisine kardeş olabilecekleri kardeş; kendisinden önce doğanları baba, ana; kendisinden sonra dünyaya gelenleri de çocuk, torun sayarak birbirlerini aynı soydan görmeleri için yol aramamış mıydık?

TÎMAlOS - Evet, dediğin gibi, bunu anımsamak kolay.

SOKRATES - Çocukların daha doğarken olabildiğince iyi huylarla dünyaya gelmeleri için de, kadın ya da erkek, üstlerin, birtakım ad çekimleri hazırlayarak evlenmelerin uygunluğunu gizlice sağlamaları gerektiğinde uyuştuğumuzu anımsamıyor muyuz? Öyle ki, iyi ya da kötü, herkes kendisine benzer bir kadınla birleşmiş olsun; aynı zamanda da bu birleşmeleri raslantıya vererek, hiç kimse onlara karşı kin besleyemesin.

TİMAtOS - Anımsıyoruz.

SOKRATES - Bundan başka, yalnızca iyilerin çocuklarını yetiştirmek, kötülerinkini de daha aşağı tabakalar arasına serpiştirmek gerektiğini; sonra, bu çocuklar büyüdükçe, onları her zaman göz altında bulundurmaktan geri kalmayarak, layık olanları yükseltmek ve iyilerle kalmaya layık olanları da onların yerine göndermek gerektiğini söylememiş miydik?

TÎMAİOS - Tamam.

SOKRATES - Öyleyse, dün anlattıklarımızı, şimdi kısaca bir daha gözden geçirmiş olmadık mı? Yoksa, sevgili dostum Timaios, yazıklanmamızı gerektiren kimi unutkanlıklarımız oldu mu? (4)

TİMAİOS - Asla., söylediklerimiz işte bunlardı, Sokrates.

SOKRATES - Öyleyse, şimdi de üzerinde durduğumuz bu devlet için ne duyduğumu dinleyin. Bu duygu, bir bakıma, gerek resim olarak, gerek gerçek yaşamda, ama dinlenme durumunda gördüğümüz güzel, canlı varlıkların etkinliğe geçmelerini ve yakışan davranışlardan birkaçını yapmalarını istediğimiz zamanki duygulara benzer. İşte tasarladığım devlet için duyduğum budur. İsterdim ki her devletin giriştiği didişmeler gibi, onun da başka devletlere karşı didişmeye girdiğini, gerektiği gibi savaştığını, sava'ş alanlarında olsun, başka devletlerle olan görüşmelerde olsun, yurttaşların eğitimine yakışır biçimde davrandığını duyayım. Ama, Kritias, (5) Hermokrates, (6) ben böyle insanları da, böyle bir devleti de, uygun olduğu denli övmeyi hiçbir zaman başaramayacağımı pek iyi biliyorum. Benim bu beceriksizliğimde şaşılacak bir şey yoktur. A-

ma öyle sararım ki, bugünkü şairler gibi, geçmiştekiler için de bu böyledir. Bununla şair soyunu aşağı görmek istemiyorum. Ama, yansılamacı soyunun içinde büyüdükleri yaşamı iyice, kolayca yansılayacağı, bilmediğimiz, yabancı olduğumuz bir çıkar yolu da eylemle, hele sözle yansılamanın büsbütün zor olduğu herkesçe bilinir. Sofistlerin soyuna gelince, onları sözde, başka güzel şeylerde bilgili sayıyorum. Ama, hiçbir yeri yurdu olmayan, bir ilden öbürüne sürten bu adamların; çarpışmaya, savaşlara doğrudan doğruya giren, gerek eylemleriyle gerek sözleriyle devlet işlerine karışan, hem filozof, hem siyasa adamı olan kimselerin bütün yaptıklarını, bütün söylediklerini anlayacak durumda olmamalarından korkarım. Geriye sizin gibi yaradılışlarıyla, aldıkları eğitimle hem felsefeye, hem de siyasaya bağlı olan adamlar kalıyor. İşte o denli güzel yasaları olan İtalyadaki Lokri ilinin halkından şu bizim Timaios; o yurdunda ne zenginlik, ne de soyluluktan yana, kimseden aşağı değildir. Yurdunda yüksek görevler yapmış, büyük onurlar kazanmış, sanırım felsefenin de en yüksek tepelerine erişmiştir. Kritias'a gelince., burada, hepimiz biliyoruz ki, o bizi ilgilendiren sorunlardan hiçbiri konusunda deneyimsiz değildir. Hermokrates'in yaradılışı ve bilgisiyse, birçok kanıtla, bu konularla uğraşmaya yetili olduğuna bizi inandırıyor. Sizin bu yetilerinizi düşünerek, dün benden devlet üzerindeki düşüncelerimi size anlatmamı istediğiniz zaman, bunu seve seve kabul ettim. Anlattığım şeyleri hiç kimsenin sizden daha iyi ileri götüremeyeceğini biliyordum. Çünkü devleti, onurlu bir savaşa soktuktan sonra, ona bu savaşta gerekecek her şeyi zamanımızda yalnızca siz verebilirsiniz. Şimdi, bana düşen gö-

revi yerine getirdikten sonra, ben de sizden, verdiğim görevle uğraşmanızı dilerim. Sözlerimi yanıtlayarak, konukseverliğimin karşılığım vermeyi hep birlikte kararlaştırmıştınız. İşte buraya bütün isteğimle hazırlanarak sözlerinizi dinlemeye, bana sunacağınız şeyleri kabul etmeye geldim.

HERMOKRATES - İnan ki Sokrates, buna, dostumuz Timaios'un dediği gibi, bütün iyi niyetimizle çalışacağız; hiç bir bahaneyle bu görevden kaçınmayacağız. Daha dün buradan çıktıktan sonra konuk olduğumuz Kritias'm evine varır varmaz; daha önce yolda giderken bile, hep bunları düşündük; o zaman Kritias bize, eski geleneklere dayanan bir öykü anlattı. Kritias, onu Sokrates'e de anlat ki bizden istediğine uyuyor mu, uymuyor mu bir incelesin.

KRİTİAS - Üçüncü arkadaşımız Timaios da bu düşüncedeyse öyle yapalım.

TİMAİOS - Elbette, ben de böyle düşünüyorum.

KRİTİAS - Öyleyse Sokrates, gerçekten çok tuhaf, ama yedi bilgenin en bilgesi olan Solon'un bir zamanlar söylemiş olduğu gibi, baştan başa gerçek olan şu öyküyü dinle. Solon, dizelerinin çoğunda söylediği gibi, büyük dedem Dropides'in yakını, candan dostuydu. Dedem Kritias'a, bir zamanlar ilimizin, bugün zamanla insanların göçmesiyle unutulmuş olan, büyük, güzel başarılar elde ettiğini anlattı; o da yaşlılığında bunları benim yanımda anmaktan hoşlanırdı. Hele bu başarılardan biri vardı ki hepsini geride bırakıyordu. Onu burada yeniden anımsamakla, hem sana olan teşekkür borcumuzu ödemiş, hem de şu bayram günlerinde Kadm-tamıyı, kendisine şükretmek için bir ilahi söylüyormuşuz gibi, hakkıyla anmış olacağız.

SOKRATES - Güzel, ama Kritias'm da Solon'dan duyduğuna göre, bir zamanlar devletin gerçekten başardığı, ama hiçbir yerde artık sözü geçmeyen büyük bir iş gibi anlattığı şey nedir?

KRİTİAS - Size yaşlı bir adamdan dinlemiş olduğum bu eski öyküyü anlatacağım. Kritias, o zamanlar, dediğine bakılırsa, doksanına basmak üzereydi; bense on yaşlarımda ya vardım ya yoktum. Apaturioslar (7) Bayramı'mn Kureotis günündeydik. Bu kez de tören, biz çocuklar için her zamanki gibi oldu. Babalarımız bize şiir okuma yarışmaları düzenlediler. Birçok şairin türlü şiirleri okundu; Solon'un şiirleri o zamanlar daha yeni sayıldığından çoğumuz onlardan okuduk. Arkadaşlarımdan biri ya gerçekten zevk aldığı için ya da Kritias'ın hoşuna gitsin diye, Solon'un, kendisine göre, yalnızca insanların en bilgesi olmakla kalmadığını, şiirdeki değeriyle de bütün şairlerin en soylusu olduğunu söyledi. Çok iyi anımsıyorum, yaşlı adam bundan pek hoşnut oldu ve gülümseyerek dedi ki: "Öyledir, Amymandros; Solon yalnızca zaman geçirmek için şiir yazmıştı. Bu işe ötekiler gibi sarılsaydı, Mısır'dan getirdiği öyküyü bitirseydi, buraya dönüşünde karşılaştığı arabozuculuklar, daha başka yıkımlar yüzünden, şiiri bütün bütün savsaklamak zorunda karmaşaydı, bence ne Hesiodos, ne Homeros, ne de herhangi başka bir şair yetişemezdi. Amymandros, "Peki ama, ey Kritias, bu öykü neydi?" diye sordu. "Bu, devletin şimdiye dek başardığı en büyük, en ünlü olmaya değer işin öyküsüydü; ama zaman ve kahramanlarının ölümü, onun bize dek gelmesine engel oldu." Öteki, "Ne olur, baştan başlayıp bana anlatsana; So-

lon bu konuda neler diyordu ve bunu olmuş bir şey gibi kabul etmek için acaba kimden duymuştu?" dedi.

Solon'un anlattığına göre, Mısırda Deltada, Nil'in ikiye ayırdığı çıkıntıya doğru Saitikos adlı bir ülke vardı; bu ülkenin en büyük kenti de, Kral Amasis'in (8) ülkesi olan Sais'tir. Buranın halkına göre, kentlerini kuran bir Kadın-tanrıdır; ona kendi dillerinde Neith adını vermişler, ama bu Kadın-tanrınm Hellence adı Athenadır. Bu adamlar Atinalıları pek severler ve onlarla uzaktan akrabalıkları olduğunu söylerler. Solon, onların ülkesine varınca pek parlak karşılandığını, en bilgin rahiplere bir gün eski zamanlarla ilgili bir şeyler sorduğunda, ne kendisinin ne de başka bir Hellenin hemen hemen hiçbir şey bilmediğini gördüğünü anlattı. Bir seferinde de, onları eski şeylerden söz açmaya sürüklerken, bizde bilinen en eski şeyleri anlatmaya koyulmuş. Onlara ilk insan olarak anılan Phoroneus'tan, Niobeden, tufandan, kendilerini kurtaran Deukalion ve Pyrrhadan, onların doğuşu konusundaki söylencelerden ve torunlarının kuşağından söz etmiş. Olayların geçtiği tarihleri kestirerek de tarihlerini hesaplamaya çalışmış.

O zaman pek yaşlı olan rahiplerden biri, ona, "Ah Solon, Solon," demiş, "Siz Hellenler, her zaman çocuksunuz, sizin ülkenizde hiç yaşlı insan yok." Bunun üzerine Solon, "Bununla ne demek istiyorsun?" diye sormuş. Rahip, "Sizin hepinizin ruhları çok genç," diye yanıt vermiş, "çünkü kafanızda ne eski bir geleneğe dayanan, öteden beri edinilmiş bir düşünce, ne de zamanla ağarmış bir bilginiz var. Bunun nedeni şudur: İnsanlar birçok yollarla yok edilmişler, daha da edileceklerdir. En büyük yıkımlar ateşle sudan

gelmişti, ama bin türlü başka nedenden doğan daha küçük yıkımlar da vardır. Sizin ülkenizde de, bir gün babasının koşu arabasını koşturup onu aynı yoldan süremeyince yeryüzündeki her şeyi yakan, kendisi de yıldırımla vurulup ölen Helios'un oğlu Phaeton'un öyküsü, gerçekten bir masal gibi anlatılır; ama gerçek şudur ki, gökte dünyanın çevresinde dönen gök cisimleri kimi zaman yollarından şaşarlar; uzun aralıklarla ortaya çıkan bir tutuşma yeryüzündeki her şeyi yakar. O zaman dağlarda, yüksek ve kuru yerlerde oturanlar, kentlerde, deniz kıyılarında oturanlardan daha çok yıkılırlar. Ama Nil, her zamanki kurtarıcımız olan Nil, taşarak bizi bu yıkımdan da kurtarıyor. Bunun tersine tanrılar, bir tufanla dünyayı yıkadıklarında, yalnızca dağlardaki sığırtmaçlarla çobanlar kurtuluyor, ama sizin kentlerinizin halkını ırmaklar alıp denize sürüklüyor. Oysa, bizde sular hiçbir zaman ovalara yükseklerden gelmiyor, her zaman doğal yolla toprağın altından çıkıyor. İşte burada en eski göreneklerin bundan dolayı korunmuş olduğu söyleniyor. Ama gerçek şudur ki, kendilerini kaçıracak denli yeğin bir soğuğu da, yakıcı bir sıcağı da olmayan her yerde, her zaman az ya da çok insan vardır. Hem sizde olsun, bizde olsun, ya da adını duyduğumuz herhangi bir başka ilde olsun, güzel, büyük ya da başka bir bakımdan ilgiye değer bir şey ortaya çıkmışsa, bütün bunlar en eski çağlardan beri burada, tapınaklarda duruyor, böylece de korunmuş oluyor. Sizde ve başka uluslarda tam tersi, daha yazmayı ve devletlere gereken her şeyi öğrenir öğrenmez, gökyüzünün suları belirli bir zamandan sonra, bir hastalık gibi sağanakla üstünüze yağıyor; içinizden okuyup yazması olmayanlarla bilisizlerden başkasının bu yı-

kımdan kurtulmasına olanak bırakmıyor; öyle ki toy çocuklar gibi kendinizi yeniden, yolculuğa başladığınız yolun başında buluyor, eski zamanlarda, burada, kendi ülkenizde olup bitenlerden hiçbir şey bilmiyorsunuz; çünkü, Solon, yurttaşlarının biraz önce saydığın soy sopunun, sütnine masallarından pek ayrımı yok. Her şeyden önce, daha eskiden birçok tufan olduğu halde, siz bir tek kara tufanını anımsıyorsunuz; sonra insanlar arasında görülen en güzel ve en iyi soyun sizin ülkenizde doğduğunu ve kendinizin, senin de, bugünkü bütün devletinizin de yıkımdan kurtulabilmiş olan bir tohum sayesinde, o soydan geldiğinizi bilmiyorsunuz. Bilmiyorsunuz, çünkü yıkımdan kurtulabilenler, birçok kuşak boyunca, hiçbir yazı bırakmadan ölüp gittiler. Evet, Solon, bir zamanlar, suların neden olduğu en büyük yıkımdan önce, bugün Atina adı verilen devlet, savaştan yana en yiğit, her bakımdan ölçülemeyecek denli uygar bir devletti; göğün altında sözünü işittiğimiz en güzel şeyleri başaran en güzel siyasa kurallarını bulan odur, diyorlar."

Anlattığına göre, Solon, bunları duyunca şaşakalmış, rahiplerden eski yurttaşlarıyla ilgili ne biliyorlarsa hepsini dosdoğru, hemen kendisine anlatmalarını rica etmiş. Bunun üzerine yaşlı rahip yanıt vermiş: "İsteğini yerine getirmememe hiçbir neden yok Solon, bunu senin hatırın için olduğu denli, yurdunun hatırı, hele sizinki kadar bizim ilimizi de koruyan, onları büyütüp yetiştirmiş olan Kadın-tanrının hatırı için yapacağım. O Kadın-tanrı ki, sizin ili bizimkinden bin yıl önce, toprakla Hephaistos'tan (9) aldığı bir tohumdan yaratmıştı; kutsal kitaplara göre, bizim ilin kuruluşundan beri sekiz bin yıl geçmiştir. Demek olu-

yor ki, sana dokuz bin yıl önceki yurttaşlarının kurumlarını, onların en şanlı başarılarını kısaca anlatacağım. Başka zaman vaktimiz olunca bunların hepsini yeni baştan, sırayla teker teker ele alırız. Önce onların yasalarını bizimkilerle karşılaştır. Göreceksin ki şimdiki yasalarımızdan birçoğu sizin o zamanki yasalarınızdan alınmıştır. Böylece, önce, rahipler sınıfı ötekilerden ayrılmıştır; aynı biçimde el işleri yapanlar da başkalarıyla karışmadan, kendilerine özgü bir iş gördüklerinden; çobanların, avcıların, çiftçilerin sınıfı gibi birbirinden ayırt edilmemişlerdir. Savaşçılar sınıfına gelince; bizde, onların da bütün öteki sınıflardan ayrılmış olduğunun, savaşçıların savaştan başka bir şeyle uğraşmalarının yasak edildiğinin, sanırım ayrımına varmışsındır. Buna, bütün Asya uluslarından önce kullandığımız silah türlerini, kalkanla kargıyı da kat. Bu silahları, önce size tanıttıktan sonra, bize tanıtan da yine o Kadın-tanrı olmuştur. Bilgeliğe gelince; yasanın ta başlangıcından beri burada, dünya düzeniyle olduğu gibi, bununla da nasıl uğraşmış olduğunu sanırım görmüşsündür. Yasa, insanların yaşayışına yararı olan bütün becerileri biliciliğe, sağlığımızı koruyan hekimliğe varıncaya dek oluşturdu ve ona bağlı olan bütün bilgileri kazandı.

"Kadın-tanrı'nın,-ilinizi kurunca, önce sizde oluşturduğu dirlik düzenlik işte bu oldu; sizin doğduğunuz yeri seçmiş olması da, mevsimler pek ılık geçtiği için, orasının üstün zekâlı adamlar yetiştireceğini önceden görmüş olmasındandı. Savaşı da, bilgiyi de sevdiği için, kendisine en çok benzeyecek insanları yetiştirecek toprağı seçti; önce orasını insanla doldurdu. İşte siz bu yasalarla, daha iyileriyle de, kendi kendinizi yönetiyor, tanrı oğullarına, tanrı

çömezlerine yakışacak yolda herkesi, her çeşit yararlılıkta geçiyordunuz. Biz burada ilinizin hayranlık uyandıran büyük başarılarından birçoğunu yazılı olarak saklıyoruz. Ama bunların içinde bir öylesi var ki büyüklük, kahramanlık bakımından hepsini geride bırakıyor. Gerçekten eski yazılar, bir zamanlar ilinizin, büyük Atlas Denizi'nin ötelerinden gelip Avrupa ile Asya'ya küstahça saldıran koskoca bir devleti yok ettiğini söylüyor. O zamanlar bu koca denizden geçilebiliyordu; çünkü sizin Herakles sütunları dediğiniz o boğazın önünde bir ada vardı. Bu ada Libya ile Asya'nın ikisinden daha büyüktü. O zamanlar oradan başka adalara, onlardan da karşılarında uzanan ve gerçekten adını hak eden denizin kıyısındaki bütün kıtaya ulaşılabiliyordu. Çünkü sözünü ettiğimiz boğazın iç yanı, girişi dar bir limana benzer; dış yanıysa gerçekten büyük bir denizdir. Onu çevreleyen kara parçası da, gerçekten kıta denebilecek bir topraktır. İşte bu Atlantis adasında hükümdarlar, egemenliğini bütün adaya, öteki adalara, kıtanın kimi parçalarına dek uzatan büyük, hayranlığa değer bir devlet kurmuşlardı. Bundan başka, boğazın içinde, bizim yanda, Mısır'a dek Libya'nın, Tyrhenia'ya (10) dek de Avrupa'nın egemeniydiler. Bir gün bu devlet bütün güçlerini bir araya toplayarak sizin yurdunuzu, bizimkini, boğazın içindeki bütün ulusları boyunduruğu altına almak istedi. İşte o zaman Solon, iliniz bütün değerini, bütün gücünü dünyanın gözü önüne serdi. Yiğitlikten, savaş bilgilerinden yana öteki illerin hepsinden üstün olduğu için, Hellenlerin başına geçti; ama ötekiler kendisini bırakıp çekilince bir başına kalan, böylece en tehlikeli duruma düşen iliniz istilacıları yendi, bir zafer anıtı dikti, şimdiye dek

hiç kölelik etmeyenleri kölelikten kurtardı ve bizim gibi, Herakles sütunlarının (11) içlerinde oturanları iyi yürekli-likle özgürlüğe kavuşturdu. Ama bundan sonra korkunç y-er sarsıntıları, tufanlar oldu. Bir gün, bir uğursuz gecenin içinde, tüm savaşçılarınızın hepsi birden bir vuruşta top-rağa gömüldüler. Atlantis adası da, aynı yolla denize gö-mülerek yok oldu. İşte bunun içindir ki, adamn çökerken oluşturduğu sığ bataklıklar yüzünden o deniz bugün bile geçilmez, dolaşılmaz bir durumdadır."

İşte Sokrates, yaşlı Kritias'ın Solon'dan duyup bana anlattıkları kısaca bunlardır. Dün, sen o devletini, onun yurttaşlarını anlatırken, ben şimdi sana söylediklerimi anımsayarak hayran oluyordum. Hangi güzel raslantıyla, birçok noktada Solon'un söyledikleriyle bu denli uygun düştüğünü kendi kendime soruyordum. Bunu size o zaman söylemek istemedim, çünkü aradan çok zaman geçtiği için her şeyi iyice anımsayamıyordum. Bunları kendi kafamda topladıktan sonra size açmak gerektiğini düşündüm. Dün bize yüklediğin görevi bunun için çabucak kabul ettim. Ba-na öyle geliyor ki, bu gibi araştırmalarda ilk iş amaçları-mıza uygun bir konu bulmaktır. İşte bu konu da bir dere-ceye kadar işimize yarayacaktır.

Hermokrates'in de size söylediği gibi, dün buradan çıkar çıkmaz anımsayabildiklerimi arkadaşlarıma anlat-tım. Gerisi de bu gece düşüne düşüne aklıma geldi; ço-cuklukta öğrendiğimiz şeylerin şaşılacak denli aklımızda kaldığını söylerler. Gerçekten de çok doğruymuş. Bana gelince, dün duyduklarını anlat deseler, hepsini anımsa-yabilir miyim, bilmem. Ama, ta eskiden duyduklarımdan bir şey unutuversem doğrusu buna pek şaşarım. O zaman

yaşlı adamı dinlemek çok hoşuma gider, bundan çocukça bir sevinç duyardım; o da ardı arası kesilmeyen sorularıma öyle iyi yüreklilikle yanıt verirdi ki anlattığı şeyler, çıkmaz, silinmez bir yazı gibi kafama kazınıp kalmış. Ayrıca, dostlarımıza da, bu konuda konuşup söyleyecek şeyleri olsun diye, bu sabah bütün bunları anlattım.

•Şimdi de Sokrates, bu öyküyü kısaca değil, sözcüğü sözcüğüne, duyduğum gibi anlatmaya hazırım; aslında dediklerimin hepsi bir sonuca varmak içindi. Dün bize bir düşlem gibi anlattığın o yurttaşlarla o ili şimdi gerçeğe çıkaralım; diyelim ki o il burasıdır, Atinadır; senin düşlemlediğin insanlar da, gerçekten rahibin sözünü ettiği atalarımızdır. Aralarında tam bir uygunluk olacak, biz de onların gerçekten o çağlarda yaşamış insanlar olduklarını söylemekle yanlışlığa düşmüş olmayacağız. Bize verdiğin görevi iyice başarabilmek için, hepimiz elimizden geldiğince çalışacağız. Şimdi Sokrates, bu konu bize uygun düşer mi, yoksa yerine bir başkasını mı aramalı; iş buna kalıyor.

SOKRATES - Bundan daha uygun bir konu seçebilir miyiz, Kritas? Bugün Kadın-tanrı'ya sunulan kurbanlara en yakışan odur. Burada uydurma bir masalı değil, gerçek bir öyküyü ele almamızın önemi de büyüktür. Bu konuyu bir yana bırakırsak, nerede, nasıl başka konular bulabiliriz; buna olanak yoktur. Onun için, haydi söze başlayın, sözleriniz açık olsun! Bana gelince, dünkü sözlerime karşılık, şimdi benim de sizi dinleyerek biraz dinlenmeye hakkım var.

KRİTİAS. - Şimdi bak Sokrates, sana vermek istediğimiz şöleni nasıl düzenledik? İçimizde en iyi gökbilim bilen ve dünyanın özüne varmak için en çok uğraşmış olan

Timaios'un ilk olarak söz alıp evrenin nasıl oluştuğundan başlayarak, insanın yaratılışıyla bitirmesine karar verdik. Soma, onun elinden yarattığı insanları, senin elinden de dikkatle yetiştirdiğin kimilerini alıp, onları öyküye ve Solon'un yasasına uygun olarak, yargıçlar karşısına çıkarır gibi, karşımıza çıkaracağım. Onları, kutsal yazıların geleneğinden silindiğini öğrendiğimiz o eski Atinalıların yerine koyarak, ilimize yurttaş edeceğim; bundan soma da onlardan gerçek Atinalılar gibi söz edeceğim.

SOKRATES. - Görüyorum ki, benim şölenime karşılık siz de pek güzel, parlak bir manevi şölen vereceksiniz. Öyleyse Timaios, geleneğe uyarak, tanrının yardımına sığınıp söze başlama sırası sende.

TİMAİOS. - Öyle, Sokrates; biraz olsun bilge olanlar, tanrısal bir güce sığınmadan, küçük büyük herhangi bir işe girişmezler. Bize gelince, biz ki evren konusunda, onun nasıl olduğu ya da nasıl hiç doğmamış olduğu üzerine söz söyleyeceğiz; aklımızı tümüyle kaçırmamışsak, tanrılarla kadın-tanrıları yardımımıza çağırmalı, bütün diyeceklerimizin her şeyden önce onların hoşuna gitmesi, bizim için de mantıklı olması için onlara yal varmalıyız. İşte tanrılara duamız bu olsun; sizin beni daha kolayca anlamanız, benim de bu konudaki düşüncelerimi daha açıkça anlatabilmem için, biz de onları yardıma çağıralım.

Bana kalırsa, önce şu iki ayrı sorunu çözmek gerek: Hiç doğmadığı halde her zaman var olan nedir? Hep geliştiği halde hiç var olmayan nedir? Birincisini, düşünüşün yardımıyla akıl sezer; çünkü o her zaman aynıdır. İkincisine gelince, onu kanı ve akla dayanmayan duyum tasarlar; çünkü o doğar ve ölür; ama hiçbir zaman gerçekten var

değildir. Bundan başka, doğan her şey bir neden zoruyla doğar; çünkü ne olursa olsun herhangi bir şey nedensiz doğamaz. Onun içindir ki, değişmeyenden gözünü ayırmayan, onu örnek alan işçi, ürettiği işte örneğin biçimini, özelliklerini gerçekleştirmeye uğraşınca, her seferinde ortaya koyduğu şey, ister istemez, güzeldir. Oysa, gözlerini doğmuşa diker, böyle bir örnek kullanırsa, güzel bir şey başarmış olmayacaktır.

Bütün göğü ya da evreni ele alalım; ona daha uygun bir ad verebilirsek verelim. Onun için de, başlangıçta her şey için sorulması gerekeni soralım. Acababaşlangıçsız zamanda'n beri var mıydı, bir başlangıcı olmadı mı, yoksa doğmuş, bir başlangıcı olmuş mudur? Doğmuştur, çünkü gözle görülür, elle tutulur birşeydir; bir de teni vardır. Bu gibi şeyler duygundur; duyumla birlikte kanının tasarladığı duygun şeyler de, gördük ki, oluya, doğuma yargılıdır. Öte yandan, doğan her şeyin, kesinlikle bir neden yüzünden doğduğunu da söylemiştik. Bu evreni yaratana, babasına gelince, onu bilmek zordur. Bildikten sonra herkese tanıtmaksa olanaksızdır.

Evrenle ilgili olarak soracağımız bir soru daha var: Yapıcısı onu bu iki örnekten hangisine göre yapmıştır? Değişmeyen, her zaman aynı kalana göre mi, doğmuş olana mı? Bu evren güzelse, onu yapan iyiyse, gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğuna kuşku yoktur: Yoksa, ki bunu varsaymaya bile hakkımız yoktur, doğmuş örneğe bakmış olacaktır. Oysa yapıcının gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğunu herkes açıkça görür; çünkü evren doğmuş olan şeylerin en güzelidir, yapıcısı da nedenlerin en yetkinidir. Demek ki, evren böyle yapılmışsa, akılla anlam yö-

nünden sezilen, her zaman aynı kalan örneğe göre yapılmış demektir.

Böyle olunca, evrenin kesinlikle bir şeyin kopyası olması gerekir. Her konuya, elbette başlangıçla başlamanın da çok büyük bir önemi vardır. Bunun için, kopyasıyla örnek arasında şu ayrımları gözetmek gerekir: Sözlerin, anlattıkları şeylerle doğal bir yakınlığı vardır. Değişmeyen, her zaman aynı kalan ve zekânın yardımıyla görülen şeyleri anlatırlarsa değişmezler, aynı kalırlar. Bu söz ne denli yadsınamaz, ne denli yenilmez olabilirse, onlar da o denli yadsınamaz, yenilmez sözler olmalıdır. Tersine olarak, bir örnekten kopya edilmiş tasarıdan başka bir şey olmayanı anlatırlarsa, kopyalarına oranla akla yakın olurlar, çünkü varlığın oluşla ilgisi neyse gerçeğin de inanla ilgisi odur. Bunun için Sokrates, tanrılarla ve dünyanın doğusuyla ilgili birçok konuda, birçok noktayla ilgili, her bakımdan birbirine uygun, tümüyle doğru açıklamalar vermezsek buna şaşma; ama açıklamalarımız akla en yakın açıklamalardan geri kalmazsa, size bunları söyleyenin, benim ve yargıya varan sizlerin birer insan olduğumuzu anımsayıp, böyle bir konuda akla en yakın olan söylenceyi kabul ederek, daha ilerisine gitmeden buna sevinmeliyiz.

SOKRATES. - Çok doğru Timaios, bu dileğine bir şey denemez. Söze girişine hayran olduk; şimdi hiç kesmeden bütün diyeceklerini bize söyle. (12)

TİMAİOS. - Öyleyse, oluşla evreni yaratanın, onları neden yarattığını söyleyelim. Yaratan iyiydi, iyi olanda da hiçbir şeye karşı hırs uyanmaz. Hırs duymadığından her şeyin de elden geldiğince kendisine benzemesini istedi. Bilge insanların kanısına göre oluşan evren düzeninin en

esash ilkesi budur, biz de bu kanıyı güvenle paylaşabiliriz. Gerçekten, Tanrı her şeyin elden geldiğince iyi olmasını, kötü olmamasını istediğinden, devinimsiz olmayan, kuralsız düzensiz bir devinim içinde olan, gözle görünen şeylerin bütününü aldı; düzenin her bakımdan daha iyi olduğunu düşünerek onu düzensizlikten düzene soktu. Ama her şeyden üstün olanın yaratacağı nesnenin, en güzel nesne olmamasına olanak yoktu ve yoktur. Biraz düşününce, ayrımına vardı ki, gözle görünecek biçimde yaratılmış şeylerden, hiçbir zaman zekâsı olan bir bütünden daha güzel, zekâsız bir bütün çıkamaz. Bundan başka, hiçbir varlıkta ruh olmayınca zekâ bulunamayacağını da anladı. Bu düşüncenin sonunda zekâyı ruha, ruhu da bedene koydu ve evrene özü bakımından olabildiğince iyi bir yapıt yaratırcasına biçim verdi. İşte bu temelin, yakın düşünüşe göre gerçekten bir ruhu, bir zekâsı olan bu evrenin, bu canlı varlığın, Tanrı kayrasıyla yaratıldığını söylemek gerekir.

Bu iyice anlaşıldıktan sonra, yaratanın, evreni hangi canlı varlığa benzeterek yarattığını söylemeliyiz. Onun istekleri bakımından birer bütün değil de, ancak birer parça olan şeylerden birine benzetilerek yaratıldığını sanmayalım; çünkü tam olmayan birşeye benzeyen herhangi bir şey, hiçbir zaman güzel olamaz. Ama, birer parça olarak teker teker ya da tür tür bütün öteki canlı varlıkları içine alan bir şeye benzetildiğini, evrenin her şeyden çok böyle bir şeye benzediğini ilke edinelim. Gerçekten bu örnek, bütün kavranabilen canlıları içine alır, tıpkı bu evrenin hem bizi, hem de yarattığı gözle görünen bütün varlıkları içine aldığı gibi. Çünkü Tanrı dünyayı, olabildiğince kavranabilen varlıkların en güzeline ve her bakımdan en kusursuzu-

na benzetmek istediğinden, özleri bakımından bütün canlı varlıkları içine alan, gözle görülür bir tek canlı varlık yaratmıştır.

Ama biz kalkıp da bir tek gök vardır, diye kesip atmakta acaba haklı mıydık; yoksa birçok, dahası, sayısız gök olduğunu söyleseydik daha mı doğru ederdik? Örneğe uygun yapıldığına göre, bir tek gök var demektir. Çünkü bütün kavranabilen canlıları içine alan örnek hiçbir zaman başka bir örnekle bağdaşamaz, onun arkasından gelemez; böyle olmazsa, bu ikisinden başka, bir de onları birer parça olarak içine alan bir üçüncü canlıyı kabul etmek gerekirdi. O zaman da, haklı olarak, evrenimizin bu ikisine göre değil, onları içine alan örneğe göre yapıldığı söylenebilirdi . Onun için Tanrı bir bütün olarak, o kusursuz canlı varlığa benzesin diye evrenimizi ne çift, ne de sayısız yapmıştır; evren birdir. Başka bir evren de doğmayacaktır.

Ama, var olmaya başlamış olan bir şey, kesinlikle cisim; böylece de gözle görülür, elle tutulur bir şey olmalıdır; yalnız bir şey ne ateş olmadan elle tutulabilir, ne de topraksız katılık olur. tşte bunun içindir ki Tanrı, evreni kurarken önce ateşle topraktan işe başladı. Ama, elde yalnızca iki nesne olunca, bir üçüncüsü olmadan onlar güzelce birleştirilemez; çünkü ikisinin arasında onları birleştiren bir bağ gerekir. Bağların en iyisi, hem kendisine, hem de birleştirdiği nesnelere olabildiğince tam bir örnek verenidir; bu bütünü tam olarak gerçekleştirebilen de dizidir.

Doğrusu şudur ki, küp ya da kare olan herhangi üç sayıdan ortadakiyle sonuncu arasındaki orantı neyse, birin^ ciyle ortadaki sayı arasındaki orantı odur. Buna karşılık ortadakiyle birinci arasındaki neyse, sonuncuyla orta sayı

arasındaki orantı da odur; böylece orta sayı, sırayla birinci, sonuncu; birinciyle sonuncu sayılar da, orta sayı olurlar. (13) Bunun sonucu olarak, bütün sayılar birbirlerine aynı işi görürler; o zaman da aralarında tam bir bütünlük kurmuş olurlar. Demek ki evren, gövdesi, derinliği olmayan, düz bir yüzey olmuş olsaydı, tek bir orta terim, hem iki ucu, hem de kendisini bir araya getirmeye yetişirdi. Ama, gerçekte bu gövdenin katı olması gerekiyordu. Katılar da her zaman bir değil, iki orta terimle birbirlerine bağlandıklarından (14) Tanrı ateşle toprağın arasına suyla havayı koymuş, onları birbirlerine olabildiğince aynı orantıyla birleştirmiştir. Öyle ki, havaya göre ateş neyse, suya göre hava o olmuş; suya göre hava neyse, toprağa göre su da o olmuş; bu birleşmeyle, gözle görülür, elle duyumsanır bir gök oluşmuştur. İşte evrenin gövdesi böylece, bu dört öğeden yaratılmıştır; uyumunu orantıdan alan evren, dostluğu da, yaradılışındaki bu koşullardan almıştır; öyle ki, tam bir bütünlüğe kavuştuktan sonra artık kendisini birleştiren güçten başka hiçbir güçle bölünmez olmuştur.

Evren kurulurken bu dört öğenin dördünü de tümüyle içine almıştır, çünkü kurucusu onu var olan bütün ateşle, bütün suyla, bütün havayla ve bütün toprakla kurmuş, öğelerin bir tek parçasını, bir tek niteliğini bile açıkta bırakmamıştır. Bundan amacı, her şeyden önce olabildiğince tam, kusursuz öğelerden kurulmuş bir canlı varlık oluşturmak, bundan başka, aynı türden başka bir varlığın doğabilmesi için geriye bir şey kalmadığından, bu canlı varlığı biricik kılmak ve sonunda onu yaşlılıktan, hastalıktan korumaktı. Çünkü bireşik bir cismin dışarıdan sıcak, soğuk ya da başka herhangi bir etki yüzünden çevrilip onla-

rın zamanlı zamansız saldırılarına uğrayınca eriyeceğini, hastalığa tutulup yaşlanarak yok olup gideceğini biliyordu. İşte Tanrı bunun için, bunu hesaplayarak, tüm bütünlerle bu biricik, kusursuz ve yaşlılıkla hastalığın işlemediği bütünü kurdu.

Biçime gelince; ona en uygun, kendisiyle en çok ilgili olanı verdi. Bütün canlıları içine alacak varlığa uygun biçim de biçimlerin hepsini kendisinde toplayan biçimdir. Bunun için Tanrı evrene her yanı, her yerde merkezden aynı uzaklıkta olan küre biçimini verdi; (15) bu yuvarlak biçim, hepsinin en kusursuzu, kendi kendisine en çok benzeyenidir. Tanrı da kendi kendisine benzeyen biçimin benzemeyen biçimden bin kez daha güzel olduğunu düşünüyordu. Bundan başka, bütün dış yüzünü birçok nedenle yuvarlaklaştırdı, törpüledi. Gerçekten evrenin ne gözlere, ne de kulaklara gereksinmesi vardı; çünkü kendisinden başka ne görülür, ne de işitilir bir şey kalmıştı. Çevresinde soluk almayı gerekli kılan bir hava da yoktu, yiyeceğini içine alıp yemek, yiyip özünü emdikten sonra kalanını dışarıya atmak için hiçbir organa da gereksinmesi kalmıyordu. Çünkü, kendisi dışında bir şey olmadığından, ona nc bir yerden bir şey giriyor, ne de bir yerinden bir şey çıkıyordu.

Yapıcısı onu öyle yapmış ki, kendi kendisini besliyor, bütün eylemleri, bütün etkileri kendiliğinden, kendi içinde oluyor. Çünkü yapıcısı onun başka şeylere gereksinme duymaktansa kendi kendisine yetmesinin daha iyi olacağını düşünmüştü. Hiçbir şeyi ne tutmayı, ne de itmeyi gerekli kılıyordu. Onun için ayaklar ya da yürümeye yarayan başka organlar gibi ona eller vermenin de gereksizliğini dü-

şündü. Ona bünyesine uygun bir devinim, yedi devinimden akla, zekâya en çok yaraşan devinimi verdi. (16) Böylece onu tekdüze olarak kendi üzerinde, olduğu yerde döndürdü ve ona daire devinimi verdi; öteki altı devinime gelince, kendisini onlardan yoksun bıraktı ve o devinimlere uyarak boşu boşuna dolaşmasını engelledi. Bu daire devinimi için ayağa gereksinme olmadığından, onu bacaksız, ayaksız yaptı.

işte bütün bu nedenlerden dolayı ilksiz Tanrı, bir gün doğacak Tanrıyı düşünerek, evreni düz, her yanı bir, ortasından aynı uzaklıkta, tam, eksiksiz cisimlerden bireşik bir cisim yaptı. Ortasına bir ruh koydu; onu her yana yaydı, hani cismin dışını bile onunla kapladı. Böylece daire biçiminde, biricik, tek başına, ama kusursuzluğuyla başka hiçbir kimseye gereksinmesi olmadan kendi kendisiyle yaşayabilen, bilgiden, dostluktan yana da kendi kendisine yeten bir gök kurdu; ona bu nitelikleri vererek mutlu bir Tanrı yarattı.

Ama bizim vücuttan soma ele aldığımız bu ruhu, Tanrı cisimden sonra yaratmadı: Çünkü onları birleştirirken daha önce yaratılanın, daha sonra yaratılana boyun eğmesine izin vermedi. Bizler, geniş ölçüde raslantıya bağlandığımız için, rasgele konuşmamız da doğaldır; ama Tanrı ruhu bedenden önce, yavaş ve erdem bakımından da ona üstün yaratmıştır. Çünkü ruh, egemen olmak, buyurmak için, vücut da boyun eğmek için oluşturulmuştur.

Ruhu şu öğelerle, şöyle yarattı: Bölünmez ve her zaman aynı kalan tözle cisimlerde bulunan ve bölünebilen tözü birleştirerek bir üçüncü ortalama töz oluşturdu; bu tözde hem aynı kalan, hem de öteki töz vardı. Böylece onu

bölünmez tözle bölünebilen tözün ortasına koydu. Soma aynı kalanı, öteki tözün güç birleşen özüyle zorla uyumlu duruma getirerek üçünü birleştirip tek bir biçime soktu. İlk ikisini üçüncüyle karıştırıp, üçüncüden birkaç bütün oluşturunca, onu uygun düşecek sayıda parçalara ayırdı; bu parçaların her biri aynı kalanla, ötekinin ve üçüncü'tözün bir karışmasıydı.

Bakın, bunu nasıl yaptı; önce bu karışımdan bir küçük parça ayırdı; sonra bunun iki katı bir parça kopardı; sonra ikincinin bir buçuk, birincinin de üç katı üçüncü bir parça; daha sonra ikincinin iki katı bir dördüncü; üçüncünün üç katı bir beşinci; birincinin sekiz katı bir altıncı, son olarak da birincinin yirmi yedi katı bir yedinci parça ayırdı. (17) Bunu yaptıktan soma, ilk karışımdan yeniden parçalar keserek bunları her araya, her arada iki orta terim bulunacak biçimde koydu. Birincisi üçleri ya geçiyor ya da onlarca geçiliyordu; ama bu ayrım, her iki uç için de aynı oranda kalıyordu; ikincisi, birinci uç kendisini ne denli geçiyorsa o da öteki ucu o denli geçiyordu. (18) ilk aralara giren bu orantılarda bir buçuk, bir üçte bir, bir sekizde birlik yeni aralar oluştu. O zaman Tanrı, bir üçte birlik bütün araları, her birinde iki yüz elli altı sayısına vurunca, iki yüz kırk üç sayısıyla anlatılabilen bir kesir bırakacak biçimde sekizde birlik arayla doldurdu. Böylece bu parçalan koparduğu bütün karışım da tümüyle kullanılmış oldu. (19)

O zaman, bu bütünü uzunluğuna ikiye böldü, her yarımı öbürünün ortasına X biçiminde çaprazlayarak daire biçiminde büktü ve her birinin uçlarını, birbirlerini ilk kestikleri noktanın tam karşısından birleştirdi. (20) Onlan hiç değişmeden aynı yerde dönen bir devinim içine aldı ve bu

dairelerden birini iç, öbürünü dış daire durumuna getirdi. Dış dairenin devinimine, "aynı kalan tözün devinimi"; iç dairenin devinimine de "öteki tözün devinimi" dedi. Aynı kalan tözün devinimini sola doğru izleyerek düzenledi ve asıl aynı kalan benzer tözün dönüşüne önem verdi; çünkü yalnızca onu bölmeden bıraktı. (21) İç dönüşe gelince, onu altı yerinden böldü ve birbirine eşit olmayan yedi daire yaptı; bu dairelerden her biri ikiz ya da üçüz aralara karşılık geliyor, böylece de her türden üç daire olmuş oluyordu. Bu dairelere, birbirlerine karşıt yönde dönmelerini buyurdu; üçüne aynı hızla, öteki dördüne de hem birbirlerinden, hem de birinci üç dairenin hızından ayrı bir hızla, ama sürekli bir orantıyla. (22)

Ruhun kuruluşu, kurucusunun istediği gibi bitince, içine tenle ilgili olan her şeyi koydu ve ruhla teni orta yerlerinden birbirine bağladı. İşte böylece, ortasından ta uçlarına, göğün her yerinde yayılan, onu dışardan daire biçiminde çeviren ve kendi üzerinde dönen ruh bundan sonra gelecek zamanların sürekli ve dingin yaşamının tanrılık başlangıcı oldu. Böylece bir yandan göğün gözle görülür vücudu, öte yandan da gözle görülmeyen, ama akılla uyuma bağlı olan, akıl ve ölmezliği bulunan, varlıkların en yetkininin yarattığı şeylerin en yetkini olan o ruh doğdu.

Demek oluyor ki, ruh aynı kalan tözle öteki tözün özünden, bir de üçüncü tözden oluşturulmuştur. Bu üç öğeden bireşmiş, matematik bir biçimde hem bölünen, hem birleştirilen ruh, kendi üzerinde dönerek kendiliğinden bir daire çizer. Bölünebilir bir tözle ya da tözü bölünmez bir cisimle ilişkili duruma gelince, varlığının bütün devinimiyle bu cismin hangi tözden olduğunu ve hangisinden olma-

dığını açıkça gösterir. En çok, oluşmak üzere olan cisimlerin neye göre, ne zaman ve nasıl oluştuklarım, birbirlerine ya da her zaman aynı kalan cisimlere göre nasıl etkilendiklerini belli eder. Gerçek ve değişmez bir düşünce, ister aynı kalan tözün, ister ötekinin özüyle ilgili olsun, kendi kendisine devinen şeyin içine sessizce sürüklenince, bu düşünce, duyarlı şeyler için uygulanabilir. O zaman, ötekinin dairesi düz bir yoldan giderek bütün ruhu duygulandıran şeyler konusunda bilgiler verebilir; böylece ruhta sağlam, gerçek kanılar doğabilir. Tersine olarak, bu düşünce akılla ilgiliyse, aynı kalan tözün dairesi uygun gidişle devinip kendisine bu akıllı tözü tanıtınca, akılla bilgi kesinlikle ortaya çıkar. Bu iki bilginin doğduğu yerin ruhtan başka bir şey olduğunu söyleyenler, gerçekten başka her şeyi söylemiş olabilir.

Bu evreni yaratan baba, ilksiz tanrıların örneğine göre kurduğu evrenin devindiğini, yaşadığını görünce çok sevindi ve sevincinden, onu örneğe daha çok benzetmeyi düşündü. Bu örnek ölmez bir canlı varlık olduğu için, o da bütün bu evreni, olabildiğince ölmezleştirmeye çalıştı. Ama örnek olarak kullandığı ölmez canlı varlık, yaratılan evrene tümüyle uygun kılmamıyordu. Bunun üzerine ölmezliğin değişik bir benzerini yapmayı düşündü ve göğü kurarken bir yandan da devinimsiz, biricik ölmezlikten, belirli sayıların orantısına göre ilerleyen, ölmezliğin zaman dediğimiz o imgelemini kurdu. Gerçekten gök doğmadan önce, günler, geceler, aylar, yıllar yoktu; bunları göğü kurarken yaratmayı düşündü; onlar hep zamanın birer parçasıdır, geçmişle gelecek de, ölmez tözden söz ederken bilisizliğimizden kullandığımız, zaman türleridir. O, biz o tö-

zün sözünü ederken de *vardı; vardır; var olacaktır* diyoruz. Oysa ki, onun için ancak *vardır* diyebiliriz. *Vardı, var olacaktır* gibi sözler, yalnızca zaman içinde doğan, gelişen şeylere yaraşır. Çünkü onlar, değişiklikten başka bir şey değildir. Ama aynı kalan, değişmeyen şey, zamanla ne yaşlanır, ne gençleşir, ne de onun için hiçbir zaman vardı, şimdi olmaktadır ya da gelecekte var olacaktır denebilir. Tersine olarak, böyle bir gençlik, oluşun duygu acununda değişmekte olan şeyleri bağlı tuttuğu ilinekler, onda hiç görülmez. İlinekler ölmezliği yansılayan, sayı güderek daire biçiminde dönen zamanın değişiklikleridir. (23) Öte yandan, olan, oldu; olan, oluyor; olacak olan, olur ya da yok olan yoktur gibi bütün sözler yanlıştır. Ama, belki de bu konuyu daha çok incelemek, şimdi yersiz ve sırasız olur.

Sözün kısası, zaman ve gök, (24) yok olmaları gerekiyorsa, birlikte yaratıldıkları gibi birlikte yok olacaklardır. Zaman, olabildiğince ona benzemesi için, ölmez tözün örneğine göre kurulmuştur. Çünkü gök, bütün zaman boyunca vardı, vardır ve var olacaktır, örneğiyse ilksizdir. İşte, Tanrı bu düşünceye dayanarak zamanı yaratmak isteğiyle güneşi, ayı ve zaman sayısını ayırt etmek, korumak için, gezegenler denen öteki beş gök cismini yarattı. Her birinin vücuduna biçim verdikten soma yedisini de öteki tözün döndüğü yedi yörüngeye yerleştirdi. Ayı dünyaya en yakın olan yörüngeye, güneşi dünyanın üstündeki ikinci yörüngeye, soma sabah yıldızıyla (25) Hermes'e mal edilmiş olan (26) ve güneşin hızıyla dönen, ama onun karşıtı bir güce sahip olan gök cisimlerini yerleştirdi. (27) İşte bunun içindir ki, güneşle Hermes ve sabah yıldızı değişmez bir yasayla birbirlerine yetişiyorlar. Öteki gezegenlere ge-

linçe, Tann'nın onları nereye ve neden ötürü yerleştirdiğini inceden inceye araştırmaya kalkarsak, burada ikinci derecede önemi olan ve asıl konumuz için ele alacağımız bu konu, ondan daha çok yer tutar. Belki daha sonra, zamanımız olursa, bu konuyu uygun olduğu gibi, yeniden ele alırız. (28)

İşte zamanı korumak için zorunlu olan gök cisimlerinin her biri kendisine uygun düşen yürüyüşle devinime getirilince, canlı bağlarla bağlanmış bütün bu cisimler canlı varlıklar durumunu alıp kendilerine buyurulan şeyi öğrenince, aynı kalan tözün yörüngesinin ortasından geçen ve onun egemenliği altında bulunan öteki tözün yörüngesinde dönmeye başladılar. Kimileri daha büyük, kimileri daha küçük bir yörünge çizdiler; en küçük yörüngeleri çizenler daha hızlı, en büyüğünü çizenler daha ağır dönüyorlardı. Aynı kalan tözün deviniminden dolayı daha ağır dönenler, en hızlı dönenlere yetişiyor gibi görünüyorlardı; oysa aslında, ağır dönenlere yetişen hızlı dönenlerdir. Çünkü bu devinim, çizdikleri bütün dairelere sarmal biçimi verdiğinden, böylece aynı zamanda birbirine karşıt iki yönde ilerlemeleri, hepsinden hızlı olan bu devinimden daha ağır uzaklaşan cismi, onu ötekilere göre daha yakından izliyor gibi gösteriyordu. Tanrı gezegenlerin yaptıkları bu sekiz devinimdeki göreli çabukluğun ya da ağırlığın tam bir ölçüsü bulunsun diye, dünyadan sonra ikinci sırada gelen yörüngede, şimdi güneş adını verdiğimiz bir ışık yaktı. İstediği, bütün göğü olabildiğince aydınlatmak, bütün canlı varlıklardan aynı kalan tözle benzer tözün devinimlerinden öğrendikleri sayıya uymaları uygun düşenlerin ona uymalarını olanaklı kılmaktı. İşte en akıllı olan biricik da-

irenin devinimini oluşturan geceyle **gündüz** böylece yaratıldı; sonra, yörüngesini dönüp güneşe yetişince, ay; dönümünü bitirince de yıl oluştu. Öteki gezegenlere gelince; insanlar, birkaçı bir yana bırakılırsa, onların devinimleriyle ilgilenmemişler, onlara birer ad vermemişlerdir. Onlara bakınca, göreli hızlarım sayıyla ölçmüyorlar; buna bakarak sayısı, değişikliği sonsuz olan bu başıboş dönüşlerin, zamanı kurduğunu bilmiyorlar; bununla birlikte, tam zaman sayısının, bu sekiz devinimin hepsi, aynı kalan tözün değişmeyen devinimi ve yörüngesiyle ayarlanan ayrı ayrı hızlarıyla dönümlerini tamamladıkları ve devinim noktalarına kavuştuklarında, tam yılı doldurduğu da ileri sürülebilir. İşte göğü dolaşan, bize göre değişimler gösteren gök cisimleri, (29) böylece, bu evrenin olabildiğince o yetkin, akıllı canlı varlığa benzemesi, onun ölmez özünü yansılaması için yaratıldılar.

Zaman doğmadan önce, evren örneğe benzetilerek kurulmuş bulunuyordu; ama kendisinden çıkan bütün canlı varlıkları daha içine almadığından, örneğe olan benzeyişi henüz tam değildi. Onun için Tanrı alt yanını da örneğin özüne uygun olarak tamamladı. Tanrı gerçekten var olan canlı varlıkta zekânın gördüğü bütün biçimleri, nasıl ve ne kadar olursa olsun, bu evrenin de olduğu gibi, o sayıda içine alması gerektiği yargısına vardı. Bu biçimler dört tanedir: Birincisi, tanrıların göksel soyu; ikincisi, havalarda dolaşan kanatlı soy; üçüncüsü, suda yaşayan; dördüncüsü de toprak üstünde yürüyen türdür. Tanrılık soyu, görünüşte olabildiğince parlak, güzel olsun diye, hemen hemen baştan başa ateşten yarattı; evrene benzeterek ona tümüyle yuvarlak bir biçim verdi; deviniminde bütünü izle-

mesi için de ona zekâsını yerleştirdi. Bu soyu, gerçek bir kosmos olması gereken evrenin süsü olsun diye, göğün her yanma serpiştirdi, bunların her birine iki devinim verdi. Biri, Tamı aynı şeyler üzerinde her zaman aynı şeyi düşündüğünden, değişmeksizin aynı yerde; öbürü de aynı kalan ve benzer tözün devrine bağlı olduğu için ileriye doğru olur. Öteki beş devinime gelince, (30) her biri elde edebileceği bütün yetkinliği elde etsin diye, onların hiçbiri bu tanrılara verilmedi. Gezmeyen gök cisimleri, her zaman oldukları yerde tekdüze dönüp duran tanrılık ve ölmez canlı varlıklar, işte bundan ötürü yaratıldılar. Gezen, devinimlerini değiştiren gök cisimlerine gelince, onların nasıl yaratıldığını önceden anlattık. Besleyicimiz olan bütün evreni boydan boya geçen eksenin çevresine bağlı duran dünyayı, tanrı geceyle gündüzün bekçisi, göğün içinde doğan tanrıların ilki, en eskisi olarak düzenledi. Ama bu olaylara göre kurulmuş örnekler göstermeden bu tanrıların devinim biçimlerini anlatmak, yörüngelerin geri döndükleri ya da birbirlerini geçtikleri zaman ufka doğru yanyana aldıkları durumu tanımak, bu gök cisimlerinden hangilerinin kavuşumlarda ve karışmalarda birbirlerinin karşısında yer aldığını, hangilerinin aykırı düştüğünü, hangilerinin birbirlerini geçtiklerini, böylece ne zaman yerlerine saklanabilip sonra yine görünebildiklerini göstermek ve böylece düşünemeyen insanları büyük korkuya düşürmek ya da onlara gelecekteki olayları öğretmek boş bir çaba olurdu. Bu konu üzerindeki sözlerimiz artık yeter; gözle görülen yaratılmış tanrıların özüyle ilgili olan açıklamalarımıza burada son verelim.

Öteki tanrılara gelince, onların yaratılışını bilmek, an-

latmak, bizim gücümüzü aşan bir iştir. Bu konuda bizden önce söz etmiş olanlara inanalım. Onlar bu tanrıların soyundan geldiklerini ileri sürdüklerine göre, belki de ataları tanrılardı. Her ne denli sözleri inanılacak kesin kanıtlara dayanmıyorsa da, tamı çocuklarından kuşkulanılanla/. Ama anlatmak istedikleri şey kendi soylarının tarihi olduğu için, örneğe uymak ve onlara inanmak gerek. Onlarca, bu tanrıların doğuş sırası şöyleydi: Okeanos ile Tethys, Gaia ile Uranos'un (31) çocuklarıydı; onlardan da Pherkys, Kronos, Rhea ve birlikte olanlar doğdu; Kronos ile Rheadan da Zeus, Hera ve adlarım bildiğimiz bütün kardeşleri. Gözlerimizin önünde devinenler, bize ancak canları istediği zaman görünen bütün bu tanrıları yarattıktan soma, bu evrenin yapıcısı onlara şu sözleri söyledi:

"Tanrılar, benim yarattığım tanrıların çocukları, yaratıcısı ve babası olduğum yaratılmışlar, benden yaratıldıkları için, ben razı olmadıkça parçalanamazlar; gerçekten, bağlanan bir şey, her zaman çözülebilir; ama iyice bireştirilmiş güzel bir şeyi parçalamak ancak kötü bir kimsenin yapabileceği şeydir. Böylece yaratılmış bir varlık olduğunuza göre, ne ölümsüz, ne de tümüyle parçalanmaz bir şeysiniz. Bununla birlikte ne parçalanacak, ne de öleceksiniz; çünkü sizin için benim istemim, doğduğunuz zaman bağlanmış olduğunuz bağlardan daha güçlüdür. Şimdi size söyleyeceklerimi dinleyin; daha doğacak üç ölümlü soyu kalıyor. Onlar doğmazsa, gök tamamlanmayacak, çünkü bütün canlıların özlerini içine alamayacak; oysa yetkin olması için, onları içine alması gerekir. Onları kendim yaratıp kendim can verseydim, tanrılara eş olurlardı. İşte onların ölümlü varlıklar olması, bu evrenin de gerçekten tam

olması için, bu canlıları yaratılışınıza göre var etmeye çalışın. Sizi yarattığım zaman gösterdiğim gücü yansılayın. Onlarda ölümsüzlerin adını taşıyan, tanrılık denen ve aralarında sizin ardınız sıra gelmeye hazır olanlara egemen olan bir şey bulunması gerektiği için, size bu şeyin tohumunu, ilkesini ben kendim vereceğim. Alt tarafına gelince, bu ölümsüz kısma ölümlü bir kısım ekleyerek canlı varlıklar yaratın, onları dünyaya getirin, yiyecek verin, üretin, öldükleri zaman da onlan yeniden yanınıza alın."

Tanrı bu sözlerden sonra, önce evrenin ruhunu eritip karıştırdığı çanağı yeniden eline alarak, aynı tözden geriye kalanı da içine boşalttı ve hepsini aşağı yukarı önceden olduğu gibi birbirine karıştırdı; ama artık karışmada özdeş, değişmeyen saf töz kalmadı, yalnızca ikincisi ve üçüncüsü kaldı. Bütünü düzenleyince, onu ne kadar gök cismi varsa o kadar parçaya böldü; her birini bir gök cismine ayırdı; onları oraya bir savaş arabasına oturtur gibi oturttu; onlara evrenin özünü gösterdi, alınyazısının yasalarını tanıttı; hiçbirinin kendisince ötekilerden ayrımlı bir davranış görmemesi için de hepsine ilk yaratılışlarında aynı biçimde davrandı. Her biri kendisine uygun düşen zaman organı içine serpilmiş olarak, Tann'ya en çok saygı gösteren bir canlı varlık olacaktı; ama insanların özü ikiz olduğundan, üstün cins sonradan erkek denecek cins olacaktı. Ruhlar alın yazısı gereğince tenlere yerleştirilince, bu tenlerin de kimi kısımları üreyip kimi kısımları yok olunca, her şeyden önce şöyle bir sona varılacaktı; ruhlar güçlü izlenimler karşısında elbette aynı doğal duygunluğa, sonra haz ve acıyla karışık sevgiye, bundan başka da korkuya, kızgınlığa ve bunlara bağlı ya da doğal olarak bunların karşıtı olan

tutkulara sahip olacaklardı. Bu tutkulara egemen olanlar doğruluk, onların egemenliğine girenler de eğrilik içinde yaşayacaklardı; kendisine bağışlanan zamanı iyi kullanan, bağlı olduğu gök cisminde yaşamaya dönecek, orada mutlu bir ömür sürecekti. Buna aykırı davranan da, ikinci doğuşunda kadın olarak doğacak, bu durumuyla da kötü olmayı sürdürürse, kötülüğün türüne göre, her yeni doğuşta, yaşayışına en çok benzediği hayvanın kalıbını alacaktı. Bu değişmeler, bu sıkıntılar sonradan varlığına katılmış olan ateşten, sudan, havadan ve topraktan oluşan o koca kitleyi, kendi içinde aynı kalan ve benzeyen tözün deviniminin egemenliği altına koymadıkça sona ermeyecek; düşünce bu hırçın ve düşüncesiz kitleyi yola getirmedikçe, ilk durumunun yetkinliğine dönemeyecektir.

Tamı, gelecekte işleyecekleri kötülüklerden kendisini sorumlu tutmasınlar diye, bütün bu yasaları ruhlara tanıttı, kimilerini dünyanın, kimilerini ayın, kimilerini de öteki zaman gereçlerinin üzerine serpiştirdi. (32) Bu işi bitirdikten sonra, ölümlü tenlere biçim vermeyi, insan ruhuna katılması gereken, onun için gerekli olup da hâlâ eksik kalan her şeyi katmayı, soma ölümlü varlığı, kendi mutsuzluğuna kendisi yol açmadıkça, elden geldiğince bilgelikle, iyilikle yönetmeyi de, genç tanrılara bıraktı.

Bütün bunları düzenledikten soma, tamı her zamanki yaşayışına döndü. O dinlenirken babalarının isteğini kavramış olan çocuklar bu isteği yerine getirmeye çalıştılar; ölümlü varlığın ölümsüzlük ilkesini babalarından aldılar ve kendilerini yapan işçiyi yansılayarak evrenden, bir gün yine ona geri verilecek olan ateş, toprak, su ve hava parçaları aldılar. Bunları kendilerini bağlayan bağlar gibi

çözülmez bağlarla değil, küçüklükleri yüzünden gözle görülemeyen bir sürü kenetlerle birbirlerine eklediler. Böylece onları bir araya getirerek bütün bu parçalardan herkes için birer ten oluşturdular; kabarma ve alçalmalara uğrayan bu tene ölümsüz ruhun dönümlerini yerleştirdiler. Ama, bu büyük akıntı içine yerleştirilen dönümler ne onu egemenlikleri altına alabiliyorlar, ne de kendileri onun egemenliğine girebiliyorlardı. Ya bu akıntı kendilerini, ya da onlar onu yeğin biçimde sürüklüyorlar; böylece canlı varlık baştan başa deviniyor, ama, düzensiz, rasgele, düşüncesiz bir yürüyüşle ilerliyordu. Devinimlerin altısına da uyarak ileri, geri; soma sağa, sola; aşağı, yukarı gidiyorlar; altı yöne uyarak her yanı dolaşıyorlardı. Güçlü bir kabarma, ara vermeden teni kaplayıp çekmekle ve böylece onu beslemekle kalmıyor, dış nesnelerin izlenimleri gelip bu canlı varlıklara çarpınca, onların her yerinde daha büyük bir kargaşa da yaratıyordu. Örneğin, bir insan teninin kendi dışındaki yabancı bir ateşe, sert bir toprağa, kaynar sulara çarpması ya da havanın üfürdüğü bir rüzgâr fırtınasına tutulması gibi bütün bu olayların etkisiyle, tenden geçen devinimler ruha ulaşıyor, onu sarsıyordu. İşte bunun için, bu devinimlere sonradan duyum dendi, hâlâ da öyle deniyor. (33) Bu olaylar geliştikleri zaman, ruha birçok güçlü devinimler verirler; onu sürekli olarak, hiç durmadan akan kitleyle birlikte devindirirler ve ruhun dönüm devinimlerini yeğin biçimde sarsarlardı. Böylece ruhtaki Aynı'nın dönüm devinimine engel olurlardı, çünkü akışları karşıt yöndeydi; hem yalnızca onun egemen olmasına set çekmekle kalmaz, yolunu sürdürmesini de engellerlerdi. Bundan başka, onlar Öteki'nin dönüm devinimlerini bile

karıştırıyorlardı. İşte ikiz ve üçüz dizilerin üç arası, bir buçuk, bir üçte bir, bir sekizde biriyle onlardan doğan bağların orta terimi, her ne denli kendileri evrenden başka birince çözülmezlerse de, onlar böylece her türlü aşınmaya, biçim bozukluğuna, dairelerde her türlü kırıklığa, karışıklıklara uğramışlar; ancak ara vermeksizin dönmelerini sürdürebilmişlerdir. Ama, yasasız olarak, kimileyin gerisin geriye, kimileyin çarpuk çurpuk, kimileyin başı yerde ayakları havada duran ve ayaklarım bir şeye dayanıyormuş gibi havaya doğru uzatan bir adam gibi ters dönerek deviniyorlardı. Bu adamın duruşuna göre, hem kendisi, hem de kendisini görenler için sağı, sol; solu, sağdır. Ruhun dönümsel devinimlerine güçlü olarak etki eden aynı karışıklık ya da o türden başka karışıklıklardır; bu dönümsel devinimlerle aynı ya da ötekinin türünden bir dış nesneye raslayınca da, gerçeğe aykırı olarak o nesneye Aynı veya Öteki'nin adını verir, yalancı olur, delirirler; o zaman içlerinde egemen olan, yöneten bir dönümsel devinim de kalmaz. Tersine, dışardan gelen duygular bu dönümsel devinimlerin üzerine atılır, onlara sarılır, ruhu içinde taşlan kalıbı arkalarından sürüklerlerse, onlar, her ne denli egemenlik altına girmişlerse de, egemen gibidirler. İşte, gösterdiği bütün bu ilineklerin sonunda, ruh ölümlü bir tene bağlanınca, başlangıçta olduğu gibi, bugün de önce zekâdan yoksun kalır. Ama, teni üreten, besleyen akıntı azalıp, yeniden dinginleşen dönümsel devinimler kendi yollarını izleyerek zamanla daha az değişik bir durum alınca, işte o andan soma dönümsel devinimler, doğal dönümlerini yapan dairelerden her birinin biçimine göre kendilerini düzeltirler. Aynı ile Öteki'ye, doğru adlarını verirler ve ken-

dilerine sahip olanlarda sağduyu uyandırırlar. Buna iyi bir eğitim yöntemi eklenirse, insan tam olur; tümüyle sağlam ölür, hastalıkların en ağırından kurtulur. Tersine, insan ruhunu savsaklarsa, eğri büğrü bir ömür sürdükten sonra, yarım ve akılsız kalarak Hades'e döner. Ama bu ancak daha somaları Olur. Biz şimdi ele aldığımız konuya dönelim, onu daha geniş olarak inceleyelim; genlerin parça parça, nasıl oluştuğunu, başta gelen bu konuyu ele alalım; ruhun ne yüzden, hangi Tanrı kayrasıyla yaratıldığını görelim; çünkü bu yolda, bu ilkeye uyarak yürüyeceğiz.

Tanrılar, Tanrı'ya en yakın parçamız olan, ötekileri egemenliğinde tutan, şimdi baş dediğimiz küre biçimindeki bir tende iki sayılı olan bu ulu dönümleri, yuvarlak kürenin biçimine uydurarak yerleştirdiler. Sonra, olabilecek bütün devinimlerden pay alacaklarını bildiklerinden, bütün gövdeyi bir araya getirerek, onun hizmetine verdiler. İnişli çıkışlı olan dünya üzerinde yuvarlanırken tepeleri aşmakta, çukurları çıkmakta sıkıntı çekmesin diye, yürüyüşünü kolaylaştırmak için de bir taşıt olarak ona teni verdiler. İşte tenin bundan ötürü uzun bir boyu, ilerleyebilmesi için de Tanrı'mn verdiği, uzayıp bükülebilen dört organı oldu. Bu organların kendisine verdiği tutma, dayanma sayesinde, en yüce, en kutsal şeyimizin bulunduğu yeri en yükseğimizde tutarak, her türlü yerden geçebilecek duruma geldi. İşte böylece, bunun içindir ki herkesin ayaklan, elleri oldu. Soma tanrılar önümüzün, arkamızdan daha soylu, buyurmaya daha yetkili olduğunu düşünerek, bize geri geri değil de ileri doğru yürüme yeteneğini verdiler. Demek ki, insan teninin önünün arkasından farklı olması, ona benzememesi gerekiyordu. Bundan ötürü, başın küre-

si üstüne, öne önce yüzü, yüzün üzerine de ruhun bütün işlevlerine yarayan organları yerleştirdiler ve doğal olarak, bedenin yönetiminde, önde bulunan bölümün payı olmasına karar verdiler.

Yarattıkları ilk organlar, ışık taşıyan gözler oldu; onları yüzün üzerine şunun için yerleştirdiler: Yakmadan, tatlı bir ışık verme özelliği olan bu bir tür ateşten, her gün görünen gün ışığına yakın bir madde yaratmayı düşündüler; bu ateşin kardeşi olan içimizdeki saf ateşi, birbirine sıkışmış, ince parçaların bir akıntısı halinde gözlerden akıttılar, bütün gözü de, hele merkezini, daha kalın olan bütün öteki ateşleri tutacak, yalnızca o saf ateş türünü sızdıracak biçimde kalınlaşırdılar. Demek oluyor ki, gün ışığı görüş akıntısını (34) sardığı zaman, benzeyen kendi benzerine raslayarak, içerden çıkan ışının dışarıda rasladığı bir nesneye çarptığı her yerde, gözlerin yönünde bir tek ten oluşturmak için onunla birleşir.

Parçaları birbirine benzediği için bütünüyle aynı duygulanıma uyan bu ten, bir nesneye dokunur ya da bir nesne ona dokunursa, o nesnenin devinimlerini bütün tenden geçirip ruha dek götürür ve bize görüyoruz dedirten o duyumu verir. Ama dış ateş geceleyin çekilince, iç ateş de ondan ayrılmış olur; gözden çıkarken özü başka olan varlıklara düştüğü için, değişir, söner; çünkü artık hiç ateşi olmayan, çevredeki havayla aynı özden değildir. O zaman artık görmez olur, böylece uyku getirir. Tanrıların görüşü korumak için buldukları göz kapakları kapanınca, iç ateşin gücünü durdurur. Ö da iç devinimleri yatıştırır, yumuşatır; bu dinginlik, dinlenmeyi yaratır. Bu dinlenme derin olunca, hemen hemen düşsüz bir uyku bizi kaplar; ama biraz güçlü

devinimler kalırsa, bu devinimler özlerine, bulundukları yere göre, içimizde; uyandığımız zaman, dış dünyada imgelemimize gelen aynı özden birçok imge uyandırır.

Aynalarla bütün parlak, dümdüz yüzeylerin verdikleri imgelerin aslına gelince, artık onu anlamak zor bir şey değildir. îç ateşle dış ateş birleştiğinde, birdenbire dümdüz yüzeye raslayıp üst üste ona birkaç sefer vurursa, dış ateş görüş ateşiyle parlak ve düz yüzeyde birbirine karıştığından, bütün bu imgeler doğal olarak oluşur. Solda olan sağda gözükür; çünkü raslamada, her zamankine aykırı olarak, görüş akıntısının karşıt yanlarıyla nesnenin karşıt yanları arasında bir ilişki kurulmuştur. (35) Görüş ışını, dış ışıkla karışarak tersine dönünce, bu sefer de tersine, sağdaki sağda, soldaki solda gözükür; bu da aynaların dümdüz yüzeyi, her iki yandan yükselerek görüş akıntısının sağını sola, solunu sağa gönderdiği zaman olur. (36) Aynanın iriliği yüzün uzunluğuna doğru gelecek biçimde yerleştirilerek döndürülürse, nesneyi tümüyle başaşağı gösterir, çünkü o zaman aşağıda bulunan görüş, ışını yukarı; yukarıdaki de, aşağı doğru gönderir.

Bütün bunlar Tanrı'nm en iyi düşüncesini, olabildiğince gerçekleştirmek için kullandığı ikinci derecedeki nedenler arasına girer. Ama insanların çoğu onları ikinci derecede değil, her şeyin başta gelen nedenleri olarak sayarlar; çünkü cisimleri soğutup ısıtan, uzatıp kısaltan ve bütün bu türden etkileri oluşturan onlardır. Ama hiçbir zaman akılla, zekâyla devinmelerine olanak yoktur. Çünkü şunu açıkça söylemek gerekir ki, ruh bütün varlıkların içinde zekâya sahip olabilecek biricik varlıktır; hem ruh gözle görülmez; oysa ateş, su, toprak ve hava, hepsi de gözle

görünen cisimlerdir. Zekâyı, bilgiyi sevenler, doğaldır ki önce özünde zekâ bulunan nedenleri, soma da başka nedenlerle devinen, kendileri de başklannı devindiren nedenleri araştırırlar. Biz kendimiz de bu yolda yürümeliyiz. tki tür nedenden de söz etmeli, ama zekâyla devinen; iyi, güzel etkiler oluşturan nedenlerle, akıldan yoksun, her zaman rasgele, düzensiz devinenleri ayrı ayrı incelemeliyiz.

Gözlere şimdiki gücünü vermeye yarayan ikinci derecedeki nedenlerle ilgili olarak söylediğimiz sözler yeter. Şimdi onların, bizim yararımıza gördükleri en önemli işten söz edelim; Tanrı gözlerimizi bize o iş için bağışlamıştır. Bence görme, bizim için en büyük nimettir, çünkü gök cisimlerini, güneşi, göğü görmemiş olsaydık, bugün evren konusunda ortaya atılan açıklamaların bir sözcüğü bile ağzımızdan çıkamazdı. Ama bize zaman bilgisini, bütünün özünü inceleme olanaklarını vermiş olan sayıyı bulduran, gerçekte, geceyle gündüzün, ayların, tekdüze giden mevsim değişikliklerinin, gece-gündüz eşitliğinin, gün durumunun görülmesidir. Felsefeyi, insan oğlunun tanrıların cömertliğiyle kavuştuğu ve bir eşine daha hiçbir zaman kavuşamayacağı o en değerli nimeti, görmeye borçluyuz. İşte benim görmenin bize sağladığı en büyük iyilik dediğim şey budur. Görmenin, bunun kadar önemli olmayan, öteki iyiliklerini övmek neye yarar? Gözlerini yitirince boş yere ağlayıp sızlanan, yalnızca filozof olmayandır. Biz, bu büyük nimetin nedeni şudur diyelim: Tann görmeyi, zekânın gökteki dönümlerini seyrederek onları, düzensiz olmakla birlikte göğün değişmez dönümleriyle aynı soydan olan kendi öz düşüncemizin dönümlerine uyduralım diye yaratıp bize verdi; böylece, gökteki bu devinimleri iyiden

iyiye inceleyip düşünüşlerin doğal doğruluğundan pay aldıktan sonra, Tann'nın hiç değişmeyen devinimlerini yansılayarak yanlış yola sapmaktan geri kalmayan kendi devinimlerimizi doğru yola sokabileceğiz.

Sesle işitme konusunda da aynı şeyi söyleyebiliriz: Tanrılar, onlan da bize aynı şeyleri düşünerek, aynı nedenlerle vermişlerdir. Gerçekten söz, bize aynı iş için bağışlanmıştır ve bu işi becermemiz için geniş ölçüde yardım eder. Müzikte sesin dinlenmesine ayrılmış olan bütün o kısım da, bize düzen için verilmiştir. Çünkü, devinimleri ruhumuzun düzenli dönümleriyle aynı özden olan Müzlerle (esin perileri) düşünce bağlılığı olan insana, bugün sanıldığı gibi hiç de kendisine düşüncesi olmayan bir zevk vermeye yarayan bir şey gibi görünmez. Tam tersine olarak, Müzler onu bize ruhumuzun, içimizdeki düzenini yitirmiş olan dönümlü devinimlerini birbirine uydurmaya, düzene sokmaya girişen bir yardımcı olarak vermişlerdir. Aynı Tanrılar, insanların çoğunun huyundaki ölçü ve zariflik eksikliğini gidermek için de ritmi vermişlerdir.

Buraya dek söylediklerimizde kimi ufak tefek şeyleri bir yana bırakırsak, yalnızca zekânın gördüğü işlerden söz ettik. Bu incelemeye, zorunluluğun etkisinden doğan şeyi de katmalıyız; çünkü bu evrenin doğmasında zorunlulukla zekâ birleşmiştir. Bununla birlikte zekâ zorunluluğu, doğan şeylerin çoğunu iyiliğe doğru götürmeye sürükleyerek, ona üstün geldi, işte böylece bu evren daha başlangıçtan beri, bilgeliğe boyun eğen zorunlulukla, bilgelik üzerine kuruldu. Bunun için, gerçekten evrenin hangi ilke üzerine kurulduğunu söylemek gerekirse, işe o başıboş nedeni, onun devinim yaratma yetisini karıştırmak gerekir.

Bundan ötürü konumuzu yeni baştan ele almalıyız; bu özel konuya uygun düşen başka bir başlangıç noktası bulmalı, bundan önceki gibi işin aslına dönmeliyiz. Gök doğmadan önce ateşin, suyun, havanın ve toprağın kendi özleri, o zamanki özellikleri neydi, bunu incelemeliyiz. Çünkü şimdiye dek bize onların doğuşunu kimse anlatmadı; ama biz, sanki ateşin, bu cisimlerden her birinin ne olduğunu biliyormuşuz gibi, onlara ilkeler adını veriyor, onları evrenin öğeleri olarak kabul ediyoruz; oysa azıcık olsun zekâsı olan bir adam, akla yakın olmayı göz önünde tutarsa, onları heceden bile saymaz. Bana gelince; işte benim bugün üzerinde yürümek istediğim yol. Ben şimdi her şeyin ilkesinden ya da ilkelerinden (ya da ona ne adını verirseniz verin, ondan) söz edecek değilim; çünkü bu düşüncemi, bu inceleme sırasını güderek anlatmak benim için zor olacak. Onun için, sakın bununla ilgili birşey söylemem gerektiğini sanmayın; böyle büyük bir işi üzerime almakta haklı mıyım, bilmem; ben kendimi bile buna inandıramıyorum. Ama başlarken söylediğim sözlerle, yani akla yakın olan açıklamaların değeriyle yetinip başlangıçtan beri yaptığım gibi, her olay ya da bütün üzerine ileri sürülen açıklamalar gibi, belki de onlardan çok akla yakın açıklamalar vereceğim. Öyleyse, söze başlamadan önce, bizi garip, anlamsız açıklamalardan kurtarsın, akla yakın öğretilere doğru götürsün diye bir kez daha Tann'yı yardımımıza çağıralım ve konuşmamızı sürdürelim.

Evrenin bu yeni bölünüşünü anlatmaya başlarken, bölmelerimizi şimdiye dek söylediklerimizden daha ileri götürmek gerektir. O zaman iki tür ayırt etmiştik; şimdi bir üçüncüsünü ortaya koymalıyız. İlk iki tür, birinci incele-

memiz için yetmişti: birincisinde, kavranabilen, her zaman aynı kalan örnek olarak kabul edilmişti; ikincisi, oluşa bağlı olan, gözle görülebileni de bu örneğin kopyasıydı. O zaman bu ikisi bize yeter göründüğünden, üçüncü bir tür ayırmamıştık. Ama, şimdi, konuşmamız bizi güç ve karışık bir türü, sözle aydınlığa çıkarmaya zorluyor. Ona hangi öz nitelikleri vermeli? Hepsinden önce şunu: O, doğan her şeyi içine alan, sanki besleyen bir şeydir. Gerçek bu; ama onu, daha açık olarak anlatmalıdır. Bu da kolay bir iş değildir; çünkü bundan önce, onunla birlikte ele alınan ateşle, öteki cisimlerle ilgili kimi karışık sorunları çözmek gerekiyor; bu cisimlerden hangisinin tam ve doğru olarak gerçekten su ya da ateş adını alacağım, hangisine bu adı ya da bütün adlan, ya da şu ya da bu adı vermek gerektiğini kestirmek zordur. Bunu nasıl, nelerin yardımıyla başaracağız; bu zorluklar içinde o cisimler için ne gibi akla yakın şeyler söyleyebileceğiz? Önce görüyoruz ki, şimdi şu dediğimiz şey yoğuşaraktaş, toprak haline geliyor; sonra birinci öğe eriyip dağılarak rüzgâr ve hava oluyor; tutuşan hava, ateş; bunun karşıtı olarak, sıkışan, sönen ateş de, hava halini alıyor; yoğuşan, kalınlaşan hava, bulut ve sis biçimine giriyor; akar sulan besliyor. Böylece su, yeni baştan toprak, taş oluyor; öyle ki bütün bu öğeler, görünüşe bakılırsa, biribirinden dönerek birbirlerini doğuruyorlar. Böylece hiçbiri kendisini her zaman aynı biçimde göstermediğinden, kendi kendimize karşı yüzümüz kızarmadan hangisine kesin olarak şu ya da bu şeydir, diyebiliriz? Böyle bir şeye kimse girişemez. Onlar üzerinde şöyle konuşmak daha doğru olur; bir şeyin, örneğin ateşin, hiç durmadan değişerek bir durumdan başka bir duruma geçtiğini gö-

rünce, ateş adım o nesneye değil, o niteliğe sahip olana vermek gerekir. Suyu da, bu sudur demeyip, her zaman o niteliğe sahip olan sudur, diyelim. Bu öğelerin hiçbirinden, *şu* ya da *bu* sözcükleriyle belli bir şeyi gösterdiğimizi sanarak söz ettiğimiz zaman yaptığımız gibi değişmez şeyler olarak söz etmeyelim. Çünkü bu nesneler uçup giden şeylerdir ve *şu, bu* ya da *o varlık* terimleriyle; ya da kendilerini hiç değişmez olarak gösteren herhangi bir başka terimle anlatılabilmelerine olanak yoktur. Bu sözleri onlardan hiçbiri için söylememeli, onların birinden ya da hepsinden söz ederken, ancak her zaman öyle olan, her zaman aynı biçimde dolaşan nesne için kullanmalıyız. Böylece, örneğin, ateş adını, bütün doğan şeyler için olduğu gibi her yerde bu niteliğe sahip olana vereceğiz. Ama öğelerden her birinin içinde doğup sonradan yitmek için ortaya çıktığı tür, yalnızca *o, şu* ya da *bu* terimleriyle gösterilebilir. Tersine olarak, şu ya da bu niteliği olan, sıcak, beyaz, ya da her hangi bir niteliğe sahip olan, ya da o nitelikten gelen her şey, hiçbir zaman *şu* sözüyle gösterilemeyecektir. İncelememizi biraz daha aydınlatmaya çalışalım. Diyelim ki bir sanatçı altınla her türden nesneler yapmakta, yaptığı her nesneye bütün öteki nesnelerin kalıbını vermektedir. Ona bu nesnelerden biri gösterilerek ne olduğu sorulursa, en doğru yanıt, gerçeklik bakımından, olsa olsa şu olacaktır: Bu, altındır. Bu altının alabileceği üçgen biçimine ve bütün öteki biçimlere gelince; oluşturuldukları anda bile değişiyorlarsa, onlardan gerçek varlıklar gibi söz etmemek gerekir; ama "filan niteliği var" sözü her zaman için kabul edilirse, buna da razı olalım. Bütün cisimleri içine alan öz için de aynı şeyi söylemeliyiz: Ona

da her **zaman aynı adı vermek** gerekir; çünkü o hiçbir **zaman kendi öz** niteliğinden yitirmez; o hiçbir zaman içine aldığı biçimlere **benzer** biçimlerden birini bile almadan, her **zaman,** her **şeyi içine** alır. Özü, her nesneye yataklık etmektir; içine giren nesneyle devinime gelir, biçimlere bölünür; onu kimileyin şöyle, kimileyin böyle gösteren de, işte odur. îçine giren, çıkan nesnelere gelinece; bunlar ilksiz varlıkların kopyalandır; o ilksiz varlıklar üzerine olağanüstü, anlatılması güç bir biçimde biçilmiş kopyalar. Bunlardan ileride bir daha söz açacağız.

Ne olursa olsun, şimdilik şu üç türü kafamıza yerleştirelim: Olanı, olanın olduğu yeri, bir de olanın kendisine göre oluşturulan örneği. Olanın yatağı bir anaya, örneği bir babaya, bunların arasındaki öz de bir çocuğa benzetilebilir. Şunu göz önünde tutmalıyız ki, damganın görme olanağı bulunan bütün biçimleri göstermesi gerekiyorsa, bu damganın vurulduğu yatak, alacağı bütün biçimlere sahip olmadıkça bu sonuca elverişli olmaz. Gerçekten kendi içine giren şeylere benzeyen bir yanı olsaydı, karşıt ya da tümüyle başka özler gelip içine girince onların biçimlerini iyice alamazdı; çünkü kendi öz çizgileri arada sırıtırdı. Demek ki bütün türleri içine alacak olan, bütün biçimlerin dışında bir nesne olmalıdır. Burada durum, kokulu merhemlerin yapılmasında olduğu gibidir. Merhemi yapanın ilk işi, koku verilecek nesneyi elden geldiğince her türlü kokudan sıyırmaktır. Kimi yumuşak nesnelere biçimler vermek için de onlarda gözle görülebilen hiçbir biçim bırakılmaz, tersine, düzleştirilir ve elden geldiğince perdahlanır. Bütün ilksiz nesneleri sık sık, iyi koşullarla, baştan başa alması gereken nesneler için de bu böyledir; onun da özü bakı-

mından bütün nesnelerin biçimlerinin dışında kalması gerekir. Bunun içindir ki, gözle görülür şöyle ya da böyle duyulur olarak doğan her şeyin yatağı ve anası topraktır, havadır, ateştir yada sudur; ya da onlardan oluşmuş ya da onları oluşturmuş bir nesnedir, demek doğru olamaz; ama bu, her şeyi içine alan ve kavranabilenle belirsiz, anlaşılması zor bir ilgisi olan, gözle görülmez, biçimi olmayan bir türdür, dersek yalan söylemiş olmayız. Söylediklerimize göre, onun için, bu türün özüne varabildiğimiz oranda, söyleyebileceğimiz en doğru söz şu olabilir: Bu nesnenin yatak kısmı her zaman ateştenmiş, akar kısmı sudanmış gibi; toprakla havanın biçimlerini aldığı oranda da topraktan ve havadanmış gibi görünür.

Ama öğeler üzerindeki araştırmalarımızı sürdürürken şu sorunu da düşünce yardımıyla anlatmalıyız: Özü ateş olan salt bir varlık var mıdır? Salt bir varlıkları olduğunu durmadan yinelediğimiz şeylerin gerçekten salt bir varlıkları var mıdır? Ya da gördüğümüz ve tenimizin bir duygusuyla duyduğumuz bütün şeyler, gerçekten böyle bir varlığı olan biricik nesneler midir? Başka bir yerde o nesnelerden hiç yok mudur? Her nesnenin kavranabilir bir ideası olduğunu söylediğimiz zaman havadan mı konuşuyoruz? Bütün bunlar, yalnızca lâf mıdır? Şurası kesindir ki, konuyu tartışıp yargımızı vermeden, ne böyle olduğunu ileriye sürebiliriz, ne de aslında uzamış olan sözlerimize uzun bir parça daha ekleyebiliriz. Ama biz, birkaç sözle önemli sonuçlar verecek bir karara varabilirsek, pek iyi. İşte kendi hesabıma, bu konuda vereceğim karar: Kavramla gerçek kanı birbirlerinden ayrımı olan iki nesneyse, bu savların salt bir varlığı vardır; onlar duygularımızla değil.

ancak, zekâmızla kavradığımız biçimlerdir. Ama bunun tersine, kimilerinin kabul ettiği gibi, gerçek kanının hiçbir biçimde kavramadan ayrımı yoksa, tenimizle kavradığımız şeylerin varlıkları en güvenilir nesnelerdir; ancak şunu da kabul etmek gerekir ki, bunlar, asılları ayrı, birbirlerine benzemeyen şeyler olduklarından, başka başka nesnelerdir. Çünkü birincisi, yani kavram bizde öğretimle, öteki, yani kanı inandırma yoluyla oluşur; birincisi gerçek kanıta bağlıdır, ötekiyse kanıta gerek göstermez. Biri inandırmayla sarsılmaz; öteki sendeler. Şunu da söyleyelim ki, bütün insanlann kanıda payları vardır; ama kavram, tanrılarla pek az kişiye nasip olan bir şeydir.

Böyle olunca, her şeyden önce, doğmamış ve yok olmayacak, içine hiçbir yabancı nesne kabul etmeyen, kendisi de başka hiçbir şeyin içine girmeyen, gözle görülmeyen, bütün duygularla duyulamayan, yalnızca kavramla anlaşılabilen değişmez biçimleri kabul etmek gerekir. Aynı adı taşıyan ve ona benzeyen ama duygularla duyulan, doğan, her zaman devinen, belli bir yerde doğup sonradan orayı bırakarak yok olan ve duyguya bağlı kanıyla duyulabilen ikinci bir tür vardır. Son olarak da, her zaman yok olmayan, doğan her nesneye bir yer veren üçüncü bir türü vardır. Bu tür, ancak duygunun giremediği karışık bir düşünüşle sezilebilir; ona, olsa olsa, zorla inanılabilir. Biz onun, bir düşteymiş gibi, kendi kendisine var olan her şeyin kesinlikle belli bir yerde bulunması, belli bir yeri olması gerektiğini, yeryüzünde de, göğün altında da yeri olmayan hiçbir şey bulunmadığını söyleyerek ayrımına varabiliriz. Bu düş durumundan ötürü de, bütün bu ve buna benzer ayırmaları, düş dışında gerçekten var olan nesne-

ler için bile, uyanıkken oluşturmak elimizden gelmez. Çünkü tasarladığı şeye bile sahip olmayan ve başka bir şeyin her zaman değişen düşlemine benzeyen imge, bundan, ötürü başka bir nesnenin içinde doğmalı, böylece, hiçbir şey olmamaktansa, herhangi bir biçimde varlığa bağlanmalıdır. Gerçek varlığa gelince, o tam ve doğru düşünüşün yardımına dayanabilir. Tam ve doğru düşünüş, şunu ortaya koyar: iki nesne birbirlerinden ayrı oldukça, birbirlerinin içinde doğmayacaklarından, aynı zamanda ne bir tek nesne, ne de iki nesne olacaklardır. (37) İşte bunu kendi düşünceme göre ortaya koyduğum öğretinin bir özeti olarak kabul edin; salt varlık, doğan varlıkların tuttukları yer ve bu varlıkların kendileri, evrenin kuruluşundan öncesiyle ilgili ayrı ayrı üç ilkedir.

Böylece ıslak ve alevli olan toprakla havanın biçimlerini alarak onlardan çıkan, bütün değişikliklere bağlı olarak doğan nesnelerin süt anası, çok değişik görünür. Kendisini dolduran güçler ne eşit, ne de birbirine denk olduğu için, o da hiçbir yönden dengeli değildir; ama her yandan karmakarışık olarak sallanıyor; bu güçlerce sarsılıyor, kendisi de bu sarsıntılara onları sarsarak karşılık veriyordu. Hiç durmadan, kimileri bir yana, öbürleri öte yana savrulan, böylece yerlerinden oynayan nesneler birbirlerinden ayrılıyorlardı. Tıpkı buğday taneleri kalburdan ve yıkama aletlerinden geçirilerek çalkandığı zaman, iri ve ağır tanelerin bir yana, ufak ve hafif tanelerin öte yana savrulup yığıldığı gibi, kendi yataklarmca sarsılan dört tür için de durum böyleydi; kendisi de bir tür kalbur gibi çalkandığından birbirlerinden en farklı olanları elden geldiğince birbirlerinden uzağa ayırıyor; birbirlerinden en ayrımsız olanları da

elden geldiğince bir yere topluyordu; böylece kendilerinden oluşan bütün daha düzenlenmeden, ayrı ayrı yerler tutturuyorlardı. O ana dek, bütün bu öğeler ne düşünüş, ne de ölçü biliyorlardı. Tanrı bütünü düzenlemeye kalkınca, başlangıçta ateş, su, toprak ve hava kendilerinin kimi biçimlerinin izlerini taşıyorlardı, ama, Tanrı olmadığı zaman bütün, doğal olarak ne durumda bulunuyorsa, onlar da tümüyle o durumdaydılar. İşte Tanrı, onları bu durumlarıyla aldı, onlara idealar ve sayılarla ayrı ayrı biçimler verdi; onları elden geldiğince iyi ve güzel olarak bir araya toplamak için düzensizlikten kurtardı. Bize bütün konuşmamızda kılavuzluk etmesi gereken ilke, işte budur. Şimdi size bu öğelerden her birinin kuruluşunun aslını yeni bir düşünüşle göstermeye çalışmalıyım; ama siz benim anlatacağım şeylerin gerektirdiği bilim yöntemlerine alışık olduğunuz için beni izleyebileceksiniz.

Önce ateşin, toprağın, suyun ve havanın birer cisim olduğu herkes için belli bir şeydir. Cisimlerin de her zaman derinliği vardır; derinlik, kesinlikle yüzeyin özüyle kaplıdır, doğrulu olan her yüzey de, üçgenlerden oluşur. Bu üçgenler iki türlüdür; her birinde dik açıdan başka iki tane dar açı vardır. Bir türlüsünde, dik açı karşısındaki kenarın iki yanında yanm dik acılık birbirine eşit iki açı vardır; bu türlüsünün iki kenarı da birbirlerine eşittir; öteki türlüde bu iki açı ve iki kenar birbirlerine eşit değildir. (38) Akla yakınlığı zorunlulukla birleştiren yöntemlere göre, ateşle öteki cisimler için tasarladığımız başlangıç budur. Daha uzak başlangıçlara gelince, onları yalnızca Tanrı, bir de onun sevgili kulları bilir.

Şimdi, birbirlerine benzemeyen, ama içlerinden kimi-

leri çözülünce birbirlerini oluşturabilen en güzel dört cismin nasıl ortaya çıkabildiklerini anlatmalıyız. Bunu başarırsak toprakla ateşin ve bunların arasında ara işini gören cisimlerin başlangıcı konusunda en doğru bilgiyi edinmiş oluruz. Çünkü hiç kimsenin, her biri başlı başına bir tür oluşturan bu cisimlerden daha güzel bir cisim görebilmesini kabul etmeyeceğiz, öyleyse, özünü iyice anladığımızı söyleyebilmek için, bu üstün güzellikteki dört tür cisimden bir dizi kurmaya çalışalım.

iki üçgenimizden, iki kenarı eşit olanın ancak bir biçimi; kenarları eşitsiz olanın da sayısız biçimleri olur. işimize doğru yoldan başlamak istersek, bu sayısız biçimlerden de en güzelini seçmemiz gerekir. Şimdi bu cisimleri oluşturmak için daha güzel bir biçim seçip gösterebilen olursa, ödülü ona bırakırım; kendisini de düşman değil, dost sayarım. Bu kenarları eşitsiz olan sayısız üçgenden biri, ötekileri bir yana bırakırsak, bizce en güzelidir; bu üçüncü üçgen, kenarları eşit olan üçgendir. Ne için? Bunu anlatmak çok uzun sürer. Ama biri çıkar da bunun nedenini bulup ortaya koyarsa, ödülü seve seve kendisine vermeye hazınm. Şimdi ateşle öteki cisimlerin oluşturdukları, biri iki kenarı eşit, öbürü büyük kenar karesi küçük kenar karesinin üç katı olan iki üçgen seçelim. (39) Yukarıdaki sözlerimiz açık değildi; onlan daha açıkça göstermenin artık sırasıdır. O dört tür cisim, bize birbirlerinden doğmuş gibi geliyordu; bu yanlış bir görünüştü. Bizim seçtiğimiz üçgenler gerçekten dört cismi doğuruyor; oysa üçü bir tek üçgenden, kenarları eşitsiz olandan çıkıyor, yalnızca dördüncüsü iki kenarı eşit olan üçgenden yapılmıştır. Böylece onların çözüle çözüle, bir sürü küçük üçgenler, daha az sayı-

da büyük; büyükler dc küçük üçgenler durumuna gelmesiyle birbirlerinden doğamazlar; bu, olsa olsa ilk üç cisim için olanaklıdır. Onların üçü de bir tek üçgenden oluştuğuna göre, en büyük cisimler çözüldüğü zaman aynı üçgenlerden bir sürü küçük cisim kendilerine yaraşan biçimleri alarak ortaya çıkarlar; tersine olarak, bir sürü küçük cisim de çözüldükleri zaman hepsi bir araya gelerek bir tek oylumu, büyüklüğü olan başta türden bir cisim oluşturabilirler. İşte onların birbirlerinden doğdukları konusunda söyleyeceklerim bunlardı.

Bundan sonra anlatılması gereken ilk şey, her birinin aldığı biçimle, kendisini oluşturan sayı birleşiğidir. Önce en küçük öğelerden oluşmuş olan ilk türü anlatacağım. Öğesi, dik açı karşısındaki kenarı, en küçük kenardan iki kat uzun olan bir üçgendir. Bu üçgenlerden ikisi köşegenle birleştirilir ve bu birleştirme, köşegenlerle küçük kenarlar merkez olarak bir tek noktada toplanacak biçimde üç kez yinelenirse, altı tane olan bu üçgenler, eşit kenarlı bir tek üçgen oluştururlar. (40) Bu eşit kenarlı üçgenlerden dördü üç düzlem açıya göre birleşerek, düzlem açıların en açığından hemen soma gelen bir tek katı açı oluşturulursa, içine girdiği küreyi birbirine benzer ve eşit parçalara ayıran, katının ilk biçimi elde edilir. İkinci biçim, aynı üçgenlerden oluşmuştur. Eşit kenarlı sekiz üçgen oluşturmak üzere birleştirildiklerinde de dört düzlem açıdan yapılmış bir tek katı açı oluştururlar. Bu katı açılardan altı tanesi böylece kurulunca, ikinci cisim bitmiş olur. Üçüncüsü yüz yirmi küçük üçgenden, yani her biri eşit kenarlı beş düzlem üçgenin içine girmiş on iki katı açıdan oluşmuştur ve eşit kenarlı üçgen halinde yirmi tabanı vardır. Küçük üçgen-

lerden biri bu katılan oluşturduktan sonra işini bitirmiş olur; dördüncü cismin özünü oluşturan da, iki kenarı eşit olan üçgendir. Bu iki kenarı eşit üçgenler dörder dörder birleşip dik açılarıyla merkezde birbirlerine rasîayarak kenarları eşit olan bir tek dörtgen oluşturmuşlardır. Bu dörtgenlerden altısı birbirlerine yapışarak sekiz katı açı oluşturmuşlardır. Bu katı açılardan her biri üç düzlem açıdan birleşmiştir. Böylece oluşan biçim, tabanı eşit kenarlı altı dörtgenden oluşan bir küptür. Geriye bir beşinci birleşme kalmıştı; (41.) onu da Tanrı evrene son biçimini verirken kullandı.

Bütün bunları düşünerek, insan gerçekten kendi kendisine şöyle sorabilir: Sayısız dünya mı var, yoksa belli sayıda dünya mı? Sayısız dünya olduğuna inanmak, diyebiliriz ki, ancak bilinmesi gereken şeyleri bilmeyen bir kimsenin düşüncesi olabilir. Ama gerçekte dünya bir mi, yoksa beş tane mi? Bu konuda bir yargıya varılamaması daha akla yakındır. Bize gelince, biz Tanrj'nm işaretine bakarak bir tek dünya olmasını daha akla yakın buluyoruz; ama başka düşünceleri dikkate alarak başka türlü de düşünülebilir. Bununla birlikte, biz bunu bırakıp, düşünüşle ortaya çıkardığımız türleri ateş, toprak, su ve hava olarak ayıralım. Toprağa küp biçimini verelim; çünkü toprak, bu dört türden en güç devinime getirileni, cisimlerin en dayanıklısıdır. Bu nitelikler de en sağlam tabanlan olan cisimlerin nitelikleridir. Aslında, bizim tasarladığımız üçgenlerin eşit kenarlarla oluşan tabanı, pek doğal olarak eşitsiz kenarla oluşan tabandan daha sağlamdır. İki üçgenden oluşan iki düzlem biçiminde eşit kenarlı dörtgen de, gerek bölümleri, gerek bütünü bakımından eşit kenarlı üçgenden daha

sağlam bir tabandır. Böylece, bu biçimi toprağa vermekle akla yakın bir iş görmüş oluruz. Tıpkı suya, kalan biçimlerden en devinimsizini, ateşe en devingenini, havaya aradaki biçimi; sonra yine ateşe en küçük cismi; buna karşılık suya en büyüğünü, havaya da aradaki cismi; yine ateşe en sivri, bu bakımdan havaya ikinci, suya da üçüncü derecede sivri cismi verdiğimiz zaman yaptığımız gibi. Bütün bu biçimlerden en az sayıda tabanı olan, elbette en devingen öze sahip olur; bu, bütün biçimlerden en keskini, en sivrisi, hem aynı parçaların en küçük sayılanlarından oluştuğu için de en hafifidir. İkincisi, bu nitelikler bakımından ikinci yeri; üçüncü de, üçüncü yeri tatar. Bunun için, en doğru ve akla yakın düşünüşle piramit biçimini alan katının ateşin öğesi ve tohumu; ikinci olarak oluşturduğumuz biçimin, havanın; üçüncüsünün de, suyun öğesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu biçimleri o denli küçük tasarlamalıyız ki, her türden ayrı ayrı ele alındığı zaman, hiçbiri küçüklüğünden ötürü gözle görülemesin; ancak çok sayıda bir araya geldikleri zaman yığın halinde görülebilsinler. Bundan başka onların sayı, devinim ve öteki özellikler bakımından orantılarına gelince; Tanrı'nın, zorluluk özünün isteyerek kabul ettiği oranda, onları her yandan doğru olarak gerçekleştirdiğini, böylece her şeyi uyumlu bir orantı içinde düzenlediğini düşünmeliyiz.

Türler konusunda, yukarıda söylediğimiz bütün bu sözlere göre oluşan şey, belki de şudur: Toprak ateşe rasladığı ve keskin yanlarıyla bölündüğü zaman, ister ateşin ta içinde çözülsün, ister bir hava ya da su topluluğu içinde bölünsün, bütün parçaları bir yanda buluşarak yeniden bir araya gelip, yeniden toprak oluncaya dek şuraya buraya

savrulurlar; çünkü hiçbir zaman başka bir tür olamazlar. Tersine olarak ateşle, hatta havayla bölünen su, yeniden bir araya, gelerek ateşten bir cisimcik ya da sudan iki cisimcik durumuna gelebilir. Havaya gelince, bir tek parçasının bölünmesinden oluşan parçalar, ateşten iki cisimcik durumuna gelebilirler. Tersine olarak, bir hava, su ya da toprak topluluğu içine giren ve bu topluluğun devinimiyle sürüklenen azıcık ateş, savaşta yenilir ve parça parça olursa, ateşten iki cisimcik bir tek hava öğesi olarak birleşirler; hava da yenilip küçük parçalara ayrılınca, havadan iki tam ve bir yarım cisimcik, bir tek tam su cisimciği olarak yoğusun (42)

Olayları bir de başka türlü inceleyelim. Öteki türlerden biri ateşle çevrilip sivri uçları, keskin yanlarıyla yırtılınca, yeniden oluşurken ateşin özünü alırsa, sanki hiç yırtılmamış gibi olur; çünkü değişmeyen, her zaman aynı kalan türlerden hiçbiri, ne kendisi gibi değişmeyen bir türde değişiklik yaratabilir, ne de onun tarafından kendisi bir değişikliğe uğratılabilir. Tersine olarak, bir tür, yabancı bir türe her geçişinde, kendisinden daha güçlü olana karşı sürdürdüğü savaşta, durmadan çözülür. Öte yandan, daha küçük, sayı bakımından da daha az olan cisimcikler; daha büyük, sayı bakımından daha çok olan cisimciklerle çözüldükleri zaman kırılır, sönerler. Ama kendilerini yenen öğenin biçimi altında birleşmeye razı olurlarsa artık sönmezler; o zaman ateş, hava; hava da, su durumuna gelir. Ya da bu küçük cisimcikler bir bütün olarak birleşmek üzereyken başka öğelerden bir kitle üzerlerine saldırırsa, yeniden sürekli bir çözülme başlar; bu durum, bu cisimcikler tümüyle atılıncaya ya da çözülünceye dek sürer; o zaman,

cisimcikler ya kendi türlerinden olan öğeye sığınırlar, ya da yenilerek kendilerini yenmiş olan öğeye benzer bir tek kitle oluşturur, onunla kalırlar. Bu değişikliğin başka bir etkisi de, her şeyin yer değiştirmesindedir; çünkü her öğe kitlesi kendilerini içine alan özün devinimleri yüzünden biribirlerinden ayrılır, kendi yerlerini alırlar. Başkalarına benzemek için artık kendi kendilerine bepzemeyen cisimler, uğradıkları bu sarsıntılarla, benzemeye başladıkları cisimlerin bulunduğu yere doğru sürüklenirler.

Sıradan ilkel cisimleri oluşturan nedenler işte bunlardır. Her cinste oluşan öteki türlere gelince, bunun nedenini de sözü geçen iki öğeden her birinin kuruluşunda aramalıyız. Başlangıçta kurulan iki üçgen, bir tek büyüklükte değildi; her cinste ne denli çok sayıda tür varsa o denli de büyük ve küçük üçgen vardı. Bunun içindir ki, bu üçgenlerin aralarında, birbirleriyle karıştıkları zaman türlü türlü sayısız üçgen ortaya çıkar. Doğa konusunda akla yakın şeyler söylemek istiyorsak onları incelemeliyiz.

Devinimle devinimsizliğe gelince; onlar nasıl, hangi koşullar altında oluşuyorlar? Bu konuda anlaşamazsak bundan sonraki düşünüşümüzde birçok zorlukla karşılaşırız. Bu konuya daha önce de değinmiştik; ama şunu da söylemeliyiz; devinim, hiçbir zaman hep bir türden olan nesnede bulunmak istemez. Çünkü devindirici olmadan devinen bir nesne ya da devinen bir nesne olmadan devindirenin bulunması zordur; daha doğrusu olanaksızdır. Bu ikisi olmadan, devinim olamaz. Onların aynı türden olmasına hiçbir zaman olanak yoktur. Bunun için, devinimsizliği hep bir türden, devinimi de başka türden olana verelim. Bir nesnenin başka türden olmasının nedeni, eşitsizliğidir.

Eşitsizliğin de nereden geldiğini önceden göstermiştik; ama türlerine göre aynlan öğelerin nasd olup da devinimden kesilmediklerini, birbirlerinin arasından geçmekten geri kalmadıklarım anlatmamıştık, Şimdi şunları da söyleyelim. Başka başka türleri içine alan evrenin dönümü daire biçiminde olduğu için, doğal olarak devindiği noktaya dönmek ister; bundan ötürü de, bütün cisimleri birbirine sıkıştırır. Hiç boş bir yer kalmasına izin vermez. İşte en çok ateşin, soma incelik bakımından ikinci geldiği için havanın, böylece de öteki öğelerin bütün cisimlere sızması, bundan ileri gelir. Çünkü en büyük parçalardan oluşan cisimler bir araya gelirken, en büyük boşluğu; eh küçük cisimler de, en küçük boşluğu bırakırlar. Cisimleri sıkıştıran güç, küçükleri büyüklerin arasındaki boşluklara iter. İşte o zaman küçükler büyüklerin yanında yer alır, en küçükler en büyükleri birbirlerinden ayırır, en büyükler en küçükleri sıkıştırır; hepsi birden yukarda olsun, aşağıda olsun, kendilerine uygun düşen yerleri almak için devinirler; oylum ve büyüklüklerini değiştirirken de, her biri uzaydaki yerlerini değiştirir. Bu cisimlerin hiç durmadan sürüp giden devinimine neden olan ayrı türden olanın her an gerçekleşmesi, işte bugün böylece, bu yüzden sürüp gider; her zaman da böyle sürüp gidecektir.

Sonra şunu da göz önünde tutmalı ki, türlü türlü ateş vardı; örneğin alev; soma alevden çıkan ama yakmadan gözlere ışık veren şey; ya da ateş söndükten sonra yanan, cisimlerde ateşten kalan nesne. Hava için de bu böyledir. Havanın da esir denen en saydam, sis ve karanlık denen en bulanık kısımları; üçgenlerin eşitsizliğinden doğan adsız türleri vardır. Su, önce iki türlüdür; akar olanla katı ama

eriyebilir olan. Suyun küçük ve eşitsiz öğelerden oluşan birincisi, tek biçimli olmadığından biçiminin özü bakımından ya kendi kendisine, ya da yabancı bir baskı altında devinir. Öteki daha büyük, tek biçimli öğelerden oluştuğu için birincisinden daha değişmezdir. Hep aynı türden olmasından ötürü de sıkışık ve ağırdır. Ama ateş içine girip onu çözünce, tek biçimli olmaktan çıkar, çıkınca da devinime daha çok karışır. Böylece daha kolay devindirilebilecek bir duruma geldiğinden, çevresini saran havanın baskısı altında dünyaya yayılır. Bu değişikliklerin her biri ayrı ayrı birer ad almıştır; bu kitlelere yerleştikleri zaman eriyor, toprağa aktıkları zaman da akıyor, deriz. Tersine olarak, sudan ateş çıkınca, bu ateş boşluktan çıkmayacağı için, kendisince baskı altına alman çevredeki hava, henüz kolayca devinime getirilebilir bir durumda bulunan akar kitleyi ateşin bıraktığı yerlere iter, onunla birleşir. Böylece sıkıştırılan parçaları başka başka türden kılmış olan ateşin çekilmesiyle, eski türdeşliğini yeniden ele geçiren akar, yine aslına döner. Ateşin çıkmasına soğuma, çıkmadan soma olan büzülmeye de donma denilmişti.

Eriyebilir dediğimiz suların içinde en yoğunu, en ince, birbiriyle en çok türdeş parçalardan oluşanı, bir tek rengi olanı, parlak san renkli olanıdır. Bu değerli nesnelerin en değerlisi, kayalıklar arasından sıza sıza katılaşmış olan altındır. Yoğunluğundan, donuk renginden ötürü çok sert olan altın "düğümü"ne gelince, ona "adamas" (43) adı verilmiştir. Altın parçalarına benzeyen parçalardan oluşan, ama birçok çeşidi olan türe gelince; onda kendisini daha çok sertleştiren ince ve zayıf toprak öğeleri de olduğundan, yoğunluk bakımından altından yüksektir; ama, kendi

öğeleri arasında büyük boşluklar olduğundan aynı zamanda da daha hafiftir. Bakır, bu parlak ve katı su türlerinden oluşmuştur. Bu iki töz, zamanla birbirlerinden ayrıldığında, yalnızca onlara karışık olan toprak parçası yüze çıkar, görünür; adına bakır pası derler.

Aynı cinsten olan öteki cisimlere gelince; insan yalnızca akla yakın şeylere bağlı kalırsa, onlardan söz ederken hiç zorluk çekmez; dinlenmek için ilksiz varlıkları incelemeyi bir yana bırakıp donan nesne üzerine akla yakın düşünüşleri göz önüne getirmenin katışıksız zevkine kendimizi bıraktığımız zaman da, yaşamda uslu, ölçülü bir eğlence bulmuş oluruz. Biz kendimizi işte bu eğlenceye kaptırmış bulunuyoruz, konular üzerinde akla yakın daha birçok kamları anlatmayı sürdüreceğiz. Ateşle karışık olan su deviniminin, toprağın üzerinde tuttuğu yolun etkisiyle ince ve akar olduğu için, ona "akar" denir. Su, aynı zamanda yumuşaktır. Çünkü tabanları toprağın tabanları gibi devinimsiz olmadığından, kolayca çöker, tşte bu su, ateşten ayrılıp havadan sıyrılınca, parçaları daha çok aynı cinsten olur: ateş parçaları içinden çıkınca kendi kendine büzülür. Böylece yoğuşunca, hele toprağın üstünde bu durumu alınca, ona dolu denir. Bu duruma toprağın üzerinde girerse, buz adını alır. Değişiklik tam olmaz, su da yarı donmuş bir durumda kalırsa, toprağın üstünde oluşursa, kar; toprağın yüzünde de çiğden oluşursa, kırağı adını alır.

Birbirleriyle kansan, topraktan çıkan bitkiler arasından süzülen su biçimlerinin çoğu genel olarak özsu adını almışlardır. Bu özsular, birbirleriyle karışarak bir sürü adsız tür oluştururlar. Yalnızca içinde ateş bulunan ve ayrıca pek duru olan dört türü adlandırılmıştır. Tenle birlikte ru-

hu da ısıtan şarap, başta gelir. Perdahlı olanı, ışığı bölen, bundan ötürü de göze parlak ve cilalı görüneni yağlı çeşittir; zift, hintyağı, yağ dediğimiz şey vc aynı özelliği olan bütün öteki cisimler. Özlerinin olabildiği ölçüde ağıza değdiğinde, ağza bir tat verembesinleri elden geldiğince eriten özsuya, her yerde genel olarak bal denir. Son olarak da, eti yakarak eriten, bütün öteki özsulardan farklı olan bir çeşit köpüğe de, maya derler. (44)

Toprak türlerine gelince; sudan süzülerek temizlenen toprak, şimdi anlatacağım yolla taşlı bir cisim olur. Ona karışan su, karışmada bölününce havanın biçimini alır, böylece oluşan hava da kendi yerine doğru yükselir; ama, aralarında boşluk olmadığından, bu hava yanı başındaki havayı iter, ağırlığı olan yanı başındaki hava da, baskı altında toprak kitlesinin çevresine yayılınca, onu, henüz oluşmuş olan havanın bıraktığı yerlere doğru iter. Böylece havanın baskısı altında bulunan ve suyla ayrılmaz bir bütün oluşturan toprak, taşları oluşturur. Bu taşların en güzeli, parçalan aynı türden ve saydam olanıdır; en çirkini de buna aykırı olarak oluşanı. Ateşin hızıyla bütün neminden sıynlan, bundan önce sözünü ettiğimiz topraktan daha kuru bir durum alanına da, çömlekçi toprağı denir. Kimi zaman toprak, nemini içinde alıkoyarak ateşin etkisi altında erir, soğuyunca da kara bir toprak durumunu alır. (45) Bu kanşma, sonunda kendilerindeki suyun büyük bir kısmını yitiren, ama daha ince toprak parçaları ve tuzlu bir tadı olan iki başka töz, yan katı durumuna girerler ve suyla yeniden eriyebilirler. Birincisi, yağ ve toz lekelerini çıkarmaya yarayan, sodadır; ikincisi de, damağın hoşuna gidecek bireşmelere pek uygun düşen ve yasaya göre (46) değerli bir ar-

mağan olarak tanrılara sunulan, tuzdur. Toprakla sudan oluşan ve ateşte eriyip suda erimeyen bu iki cismin nasıl, neden ötürü yoğuştuğunu da anlatalım. Ateş de, hava da toprak kitlelerini eritemezler. Çünkü kendi parçaları, toprağın parçaları arasındaki boşluklardan doğallıkla daha küçük olduğundan, onların arasından birçok geniş yol bulup kolayca geçerler; onları ne çözer, ne de eritirler. Suyun parçalarıysa, tersine olarak, daha büyük olduğundan, kendilerine zorla yol açar ve toprağı bölüp dağıtır. Toprak güçlü biçimde yoğuşmuş değilse, su tek başına onu böylece eritebilir; yoğuşmuşsa, ateşten başka hiçbir şey onu eritemez; çünkü onun aralarından artık yalnızca ateş geçebilir. Su da çok güçlü yoğuşmuşsa, ancak ateşle eriyebilir; sudaki yoğuşma zayıfsa, hem ateşle, hem de suyla eriyebilir; su, aralıklarından geçerek, hava da üçgenlerine varıncaya dek her yanından geçerek, onu ayırır. Zorla yoğuşmuş havaya gelince, öğelerini yok etmeden onu hiçbir şey eritemez; zorla yoğuşmuş değilse, ancak ateşte erir. Toprak ve suyla karışık cisimlere gelince; su, topraktaki aralıklara girip onları birbirlerine yeğin olarak sıkıştırınca, dışardan gelen su parçaları geçit bulamayarak kitlenin çehresinden akarlar, onu eritemezler. Tersine olarak, ateş parçaları suyun aralıklarına sızarlar, çünkü suyun toprağı ya da ateşin suyu etkilediği gibi, ateş de suyu etkiler. Böylece ateş, parçaları toprakla sudan oluşan cisimleri eritebilen biricik maddedir. Bu bileşikler arasında kimilerinin suyu, topraktan daha az olabilir; bunlar bütün cam türleriyle eriyebilen taş türleridir; kimilerinin de toprağı sudan daha az olabilir; bunlar da mum ve ağaç sakızı özündeki bütün cisimleri oluşturan yoğuşmalardır.

Cisimlerin biçimlerinden, aralarındaki birleşme ve değişmelerden doğan türleri aşağı yukarı anlattık. Şimdi de üzerimizde bıraktıkları etkileri göstermeye çalışalım. Her şeyden önce, sözü edilen nesneler ne olursa olsun, bu nesnelerin bir duyum uyandırması gerektir. Ama, daha tenin aslını, tenle ilgisi olan şeyleri ve ruhun ölümlü kısmını anlatmadık. Oysa bunlardan duygun etkilere geçerek, duygun etkilerden de tenle ruha geçerek konuşmamız gerekir. Her ikisinden de aynı zamanda söz etmek, hemen hemen olanaksızdır. Öyleyse birinden birini kanıtlanmış saymak ve ona sonradan bir daha dönmek gerekir. Bunun için etkileri, onları oluşturan niteliklerden sonra hemen ele almak için ten. ve ruhla ilgili şeyleri biliyormuşuz gibi davranalım.

Önce, neden ateş sıcaktır, diyoruz? Konuyu incelemek için, ateşin vücudumuz üzerindeki kesici ve bölücü gücünü görelim. Bizde uyandırdığı etkinin keskin olduğunu, öyle sanıyorum ki, hepimiz duyuyoruz. Ateşteki uçların inceliği, açılarının darlığı, cisimciklerinin küçüklüğü, deviniminin çabukluğu, bütün bunlar onun canlı olmasını, rasladığı her şeyi kesip bölmesini sağlar. Nedenini anlamak için, asıl biçimini anımsamak yeter. Demek oluyor ki onun özü, cisimleri bölüp küçük parçalara ayırmaya herhangi bir cisimden daha elverişlidir. Bizim sıcak dediğimiz şeye duygun niteliğini, adını veren de elbette odur.

Sıcağın karşıtı olan etki de açıkça görülür; bununla birlikte, ondan söz etmekten geri kalmayacağız. Vücudumuzu çeviren akıtlardan, en büyük parçaları olanlar, ona girer ve en küçük parçaları olan akıtları iterler; ama onların yerini alamadıklarından, bizdeki akıt kısmını sıkıştırır-

lar; böylece parçalan birbirlerinden başka ve oynak olan vücudumuzun parçalanm birbirlerinin eşi bir duruma getirerek, devinimsizleştirirler ve sıkıştırarak döndürürler. Ama doğaya aykın olarak sıkıştırılan bir cisim, kendisini karşıt yana iterek, doğallıkla savunur. Bu savaşa, bu sarsıntılara titreme, ürperme adı verilmiştir; bu etkilerin bütünüyle onları oluşturan şey de, soğuk adını almıştır.

Tenimizin dayanamadığı nesnelere verilen ad, katı; tenimize dayanamayan nesnelere verilen ad da, yumuşaktır. Aynı adlar biribirine karşı olan durumlarına göre her nesneye verilir. Küçük bir tabana dayananlar, karşı koyamazlar; tersine olarak, tabanları dörtgen olanlar ve bu yüzden sağlamca oturanlar, en dayanıklı türü oluştururlar. Bu türe, bireşimi yoğun olduğundan dolayı çok sert olan bütün nesneleri de katmalıyız.

Ağırla hafife gelince; onları, onlarla birlikte yukarı ve aşağı denen şeyleri de ele alırsak, daha açıkça anlatmış oluruz. Doğal olarak, evreni ikiye bölen karşılıklı iki bölge olması, bunlardan birinin cisim türünden bir kitlesi olan, her şeyi kendisine doğru çeken, aşağı; öbürünün de, her şeyin kendisine doğru, ancak zorla yükseldiği yukarı olduğunu sanmak, tümüyle yanlıştır. Gerçekten gök, tümüyle küre durumunda olduğu için, merkezden aynı uzaklıkta olup onun uçlarını oluşturan noktaların hepsi son noktalar olarak birbirlerinin eşidir ve merkez de son noktalardan aynı uzaklıkta olduğundan, onlann hepsinin karşısına düşüyormuş gibi kabul edilmesi gerekir. Dünya böylece düzenlenmiş olduğuna göre, bu noktalardan hangisine, hiç de uygun olmayan bir ad verilmiş olmadan, aşağıdır ya da yukandır denilebilir? Dünyanın merkezinde bulunan yere ge-

linçe, ona doğal olarak aşağıda, yukarıda demek doğru olmaz. O, doğrudan doğruya dünyanın merkezidir. Onu çeviren yere gelince; o merkez değildir ve birbirinden ayrı ve merkez karşısındaki herhangi bir cisimden daha yakın hiçbir parçayı içine almaz. Öyleyse, tümüyle aynı özden olan şeylere, birbirine karşıt adlar nasıl verilebilir? Böyle olunca da, doğru söylediğimize nasıl inanilabilinir? Gerçekten kabul edelim ki, evrenin merkezinde denkleşmiş durumda katı bir cisim vardır. O cisim, uçlar tümüyle birbirlerine benzedikleri için, onlardan hiçbirine doğru gidemez. Kabul edelim ki, biri bu cismin çevresini dönüyor; o, çoğu zaman kendi kendisinin karşıtında bulunacak ve bu cismin aynı noktasına, birinde aşağı, birinde yukarı denecektir. Biraz önce söylediğimiz gibi, bütün, küre durumunda olduğuna göre, şu yere aşağı, bu yere yukarı demeye de gerek yoktur.

Bu adlandırma nereden geliyor ve bütün göğü böyle bölüp ondan bu sözcüklerle söz etmeye alışmamız, gerçekte neye dayanıyor? işte şu varsayımdan başlayarak, bu konuda anlaşmamız gerektir. Evrenin yalnızca ateşe ayrılmış olan ve eğilim gösterdiği asıl kütlenin bulunduğu yerde bir adam duruyor diyelim. Bu adamın o kütleyi etkilemeye gücü olduğunu, bundan ötürü ateşin, parçalan bu terazinin gözlerine koyarak tarttığını, sonra terazinin kolunu kaldırarak ateşi zorla havaya, özü bakımından ayn bir öğe olan havaya doğru çektiğini kabul edelim; doğaldır ki, küçük bir ateş parçası büyük bir ateş parçasından daha kolaylıkla bu güce boyun eğecektir. Çünkü iki cisim bir tek güç tarafından aynı zamanda kaldınlırsa, elbette en küçüğü zora daha kolay girer; oysa büyüğü karşı koyar, daha güçlükle boyun

eğer. O zaman birinin ağır olduğu, aşağı doğru kaydığı; küçüğün de hafif olduğu, yukarı doğru kaçtığı söylenir. İşte, bizim de bulunduğumuz yerde tıpkı böylece devindiğimizi göz önünde bulundurmalıyız. Yeryüzünde, bir terazinin gözüne toprak tözleri, kimi zaman da yalnızca toprak koyduğumuz zaman, onları başka bir öğe olan havaya, zorla ve kendi özlerine aykırı olarak çekeriz. O zaman tarttığımız tözlerden her biri kendisine benzeyeniyle birleşmeye eğilim duyar, ama en küçüğü, kendisini yabancı bir öğeye atan güce büyüğünden daha kolay boyun eğer. İşte bunun içindir ki ona hafif, zorla ittiğimiz yere de yukarı deriz. İşbunun tersine olunca da, ağır ve aşağı adlarını kullanırız. Sonuç olarak, nesnelerin durumları kendi aralarında ayrım kazanır; çünkü türlerin asıl kütleleri birbirlerinin tam karşısına düşen yerlerde bulunurlar. Gerçekten bir yerde hafif ya da ağır; ya da yukarı ya da aşağı olan bir şeyi, tam karşısına düşen yerde hafif ya da ağır; ya da yukarı ya da aşağı olan bir şeyle karşılaştırırsak, bütün bu nesnelerin ya karşıt, ya eğri ya da birbirlerine göre büsbütün başka bir yönde olduklarım; ya da öyle bir yön aldıklarını görüıüz. Bütün bunlardan yalnızca şu bir tek, aynı kalan olaya dikkat edelim; devinim durumundaki her nesneyi ağır yapan, kendisine benzeyen türe doğru kaymasıdır. Kaydığı yön de aşağıdır. Buna aykırı koşullarsa, tümüyle karşıt sonuçlar doğurur. İşte bu olaylara verdiğimiz nedenlik bunlardır.

Kaypaklıklarla buruşukluk etkilerine gelince, öyle sanırım ki herkes onların nedenliğinin ayrımına varıp, başkasına anlatabilir. Biri, buruşukluğu oluşturan parçalann eşitsizliğine katılan katılıktır; öteki, kaypaklığı oluşturan da parçaların eşitliğiyle birleşen yoğunluktur.

Bütün vücudumuz için ortak olan etkilere gelince; şimdi ve en önemli nokta olarak gözden geçirdiğimiz duygulara bağlı olan nazlarla acıların vücudun organlarından geçerek duyuma dek varan, aynı zamanda bu duyuma bağlı bazlarla acıları kendisinde taşıyan bütün etkilerin nedenini öğrenmek kalıyor. Ancak, duyulur olsun olmasın, her etkinin nedenlerini kavramak için, daha önce kolayca devinime getirilen özle devinime getirilmesi güç olan öz arasında gözettiğimiz ayrımı anımsatmakla işe başlamak gerekir; çünkü kavramak istediğimiz her şeye ancak bu yoldan varabiliriz. Doğal olarak kolayca devinime getirilen organda, hafif de olsa, bir etki doğduğu zaman, bu etkiyi bütün çevresine; organın her parçası etkiyi aldığı gibi öbürüne geçirir; ta ki bu etki, bilince dek varsın ve ona kendisini oluşturan nesnenin niteliğini belli etsin. Ama organ karşıt yaradılıştaysa, yani kolayca devindirilemiyor, çevresine hiçbir şey dağıtmıyorsa, etki, o yanındaki parçalardan hiçbirini devinime getirmeden yalnızca kendisine işler. Bundan çıkan sonuç şudur ki, parçalar, ilk etkiyi birbirlerine geçirmediklerinden, o kendilerinde kalır ve canlı varlığın bütününe geçmediği için de duyum olmaz. Topraktan oluşan kemikler, saçlar ve vücudun öteki parçaları için durum böyledir; oysa önceden sözünü ettiğimiz olaylar, ateşle havanın burada önemi büyük olduğundan, asıl görümle işitimi ilgilendirir. Hazla acıya gelince, onlar için de düşüncemiz şöyle olmalıdır: Birdenbire olan, doğaya aykırı, yoğun etkiyle acıyı verir; birdenbire doğal duruma dönüş de hoş olur. Yavaş yavaş oluşan her etki duygun değildir, bunu tersi her etkisinden çıkan sonuç da tersidir. Kolaylıkla oluşan etki son derece duygundun ama onun ne hazzı, ne

de acısı olur. işte görüm ışınını ilgilendiren etkiler bunlardır; yukarıda da söylediğimiz gibi, bu ışınlar gündüzleri vücudumuzla sıkı sıkıya bağlı bir cisim oluştururlar. Ne kesikler, ne yanıklar, ne de acı veren başka bir uyarım ona acı çektirir; eski biçimine dönerken de haz duymaz. Ama aldığı etkilere, raslayıp dokunabileceği cisimlere göre, bize çok canlı, açık algılar verir. Çünkü ne çözülüşünde, ne de toplanışında bir yeğinlik vardır. Tersine olarak, daha büyük parçalardan oluşan cisimler, üzerlerine basan etki ediciye zorla boyun eğip devinimlerini bütün vücuda geçirerek hazlar, acılar uyandırırlar; değişikliğe uğrayınca, acı; doğal durumlarına dönünce de, haz. Tözlerini yitiren, yavaş yavaş boşalan, ama birdenbire çoğunlukla dolan bütün organlar boşaldıkları zaman bir şey duymazlar; ne var ki dolarken duygun olurlar; bunun için ruhun ölümlü yanına da hiçbir acı vermez, tam tersi, büyük hazlar verirler. Bu durum güzel kokularda açıkça görülür. Ancak organlar birdenbire değişip azar azar zorla önceki durumlarına dönünce, her zaman ilk etkilere aykırı etkiler oluştururlar; vücuttaki yanıklarda, kesiklerde görüldüğü gibi.

Bütün vücudu ilgilendiren ortak etkilere, onları oluşturan nedenlere verilen adlan aşağı yukarı anlattık. Şimdi de elimizden gelirse, vücudumuzun özel kısımlarında doğan etkilerle onlan doğuran nedenleri anlatmaya çalışalım.

Her şeyden önce, yukarıda tadımdan söz ederken bir yana bıraktığımız şeyleri, dille ilgili etkileri elimizden geldiğince aydınlatmaya çalışalım. Bunlar, ötekilerin çoğu gibi, kimi birleşmelerden, aynlmalardan oluşmuş gibidir; ama öteki etkilerden daha çok vücudun buruşukluğuna ve kaypaklığına bağlıdır, ince damarlara giderek yüreğe dek

sokulan ve dilin tat almasına yarayan topraklı cisimcikler tenin nemli, yumuşak parçalarıyla her değinimlerinde su durumuna gelirler, ince damarları büzerek kuruturlar; pek buruşuk olanları bize buruk, az buruşuk olanları da ekşi gibi gelir.

Bu ince damarları çalkalayarak dilin bütün çevresini temizleyen tözlerin etkisi azot gibi, dilin bir parçasını eritecek denli güçlü olursa, o zaman bütün bu tözlere yakıcı denir. Ama, etkisi azottan daha hafif olan ve hafifçe eriten tözler yakıcı, buruşuk olmadan tuzludurlar ve böylece de bize daha dost görünürler.

Ağzın sıcaklığını emerek, bu sıcaklıkla hava durumuna giren tözler orada yakıcı olurlar, bu sefer de onlar kendilerini ısıtan organı yakarlar; hafifleştiklerinden havaya, evrenin boşluğundaki duyu organlarına doğru yükselirler; **Tasladıkları** her şeyi keserler; bu özelliklerinden ötürü bu tür tözlerin hepsine buruşturucu denir.

Kokuşarak incelen cisimciklerin ince damarlara girerek orada kendi büyüklüklerine uygun büyüklükte toprak ve hava parçalarıyla karşılaştıkları da olur. Bu cisimcikler o toprak ve hava parçalarını birbirlerinin çevresinde döndürerek karıştırırlar; sonra, karıştırılan bu parçalar birbirlerine çarpıp birbirlerinin içine girince oyukları oluştururlar ve bu oyuklara giren cisimciklerin çevresinde yayılırlar. O zaman akıt, havayı içine alan içerlek bir yüzey oluşturur. Bu akıt, kimileyin toprakla doludur, kimileyin tertemizdir. İşte akıtlan içlerine alan havayla dolu yerler, içi boş küre biçiminde akıt kütleleri böylece oluşurlar. Saf ve saydam bir akıttan oluşanlara su kabarcığı; topraklı, devinimli, kaynar bir durumda bulunan akıllardan oluşanlara da kö-

pük ya da maya denir. Bu olaylara neden olan şeye de "ekşi" adı verilir.

Bu tadımlarla ilgili olarak saydığımız niteliklerden her birine karşıt olan adlar taşıyan nitelikler vardır. Akıtlara giren cisimciklerin kuruluşu, doğal olarak ilk yaratılışına uygun olursa onun kabarcıklarını bağlar, yumuşatır; doğal olmayan bir biçimde açılmış ya da sıkışmış parçalan sıkıştırır ya da açar; böylece her nesneyi elden geldiğince eski doğal durumuna döndürür. Yeğin etkilerin, her zaman hoşa giden ve iyi karşılanan bu ilacı, tatlı dediğimiz şeydir. Bu duyumları biz böylece açıklıyoruz.

Burnumuzu ilgilendiren niteliklere gelince; bunların belli türleri yoktur. Bir koku, gerçekten her zaman yarım kalmış bir nesnedir ve hiçbir biçim, belli bir koku taşımak için gereken niteliklere sahip olamaz. Koklamaya yarayan damarlar, toprak ve su türleri için çok dar; ateş ve hava türleri için de çok geniştir. Bunun içindir ki, kimse bu cisimlerden hiçbirinin kokusunu duyamamıştır; kokular ıslanmakta, kokuşmakta, akıt ya da buğu durumuna gelmekte olan cisimlerde doğar. Su, hava; hava da su dunımuna geldiği zamandır ki, koku, bu değişiklikler arasında oluşan cisimlerden olur. Her koku ya duman, ya sis durumundadır. Hava durumuna gelirken sis; su durumuna gelirken de duman, îşte kokulann sudan ince, havadan da daha kalın olması bundan ileri gelir. Soluk borusunu tıkadığımız bir adamın soluğunu zorla aldığımız zaman, bunu daha iyi anlanz; o zaman hiçbir koku sızmaz ve soluk tümüyle kokusuz olarak gelir. Koku türleri, gerçekte adı olmayan iki türe ayrılır; çünkü onlar ne sıradan, ne de çok sayıda biçimden ortaya çıkmışlardır. Bu koku türleri arasındaki biricik

açık ayrım, neden oldukları hazla acıdır; tepemizden göbeğimize dek olan vücut kısmımızın içini irkiltir, sarsar. Öteki de yumuşaktır ve hoş bir biçimde doğal durumuna döndürür.

Şimdi üçüncü duyu organımızı incelememiz, aldığı etkileri anlatmamız gerek. Sesi, genel olarak havanın, kulaklar yoluyla beyne, kana, oradan da ruha dek indirdiği bir vuruş olarak tanımlayabiliriz. Bunun sonucu olan, başta başlayıp karaciğer bölgesinde biten devinim, işitimdir. Bu devinim hızlı olursa, ses ince olur; ağır olursa kalın olur; aynı kalırsa ses de aynı kalır ve tatlı olur; tersi durumda da kaba, (47) devinim büyük olunca ses güçlü, küçük olunca da zayıf olur. Sesler arasındaki uygunluğa gelince, bu sonradan sözünü edeceğimiz bir konudur.

Şimdi, duyduğumuz dördüncü tür bir duyu daha vardır. Genel olarak renkler dediğimiz birçok türü içine aldığından ötürü onu bölmemiz gerekir. Bu, her cisimden çıkan, parçalan bir duyum oluşturacak denli görüme bağlı olan bir alevdir. Görümün aslını, nedenlerini önceden anlatmıştık. Şimdi renklerle ilgili akla yakın açıklamalarda bulunmak uygun olur. Öteki cisimlerden ayrılıp görüme çarpan cisimciklerden kimileri görüm ışınından daha küçük, kimileri daha büyüktür; kimileri de aynı büyüklüktedir. (48) Sonuncular görünmezler, onlara saydam deriz. Daha büyük ya da daha küçük olan cisimciklerden büyükleri görümü kısaltır, küçükleri de uzatır. Demek ki bu cisimcikler tenle karşılaştınlınca soğuk ve sıcak; dille karşılaştırılınca da yakıcı, buruk dediğimiz cisimlerin kardeşidir. Bunlar, etkileri soğukla sıcağın etkilerine benzeyen beyaz ve siyah cisimciklerdir; ama başka bir organı etki-

lediklerinden, bize başka türlü görünürler, işte onlara verilmesi gereken adlar şunlardır: Görüm ışınını büyütene beyaz, karşıt etkiyi uyandırana da siyah. Daha hızlı devinen başka tür bir ateş göz ışınına çarpıp onu yeğinlikle bölerek açıklıklarının erittiği göze dek genişletince; oradan birdenbire gözyaşı dediğimiz ateşle suyu akıtınca; kendisi de ateş olan bu devinim o göz ateşine doğru ilerleyip iç ateş bir şimşek gibi dışarıya fırlayınca, dış ateş de içeriye girip ıslaklıkta sönünce, bu karışmadan her tür renk doğar. Duyulan izlenime göz kamaşması, onu oluşturana da, parlayan, ışıldayan deriz.

Bu iki ateş arasında bir de üçüncü ateş türü vardır; bu ateş, gözlerin ıslaklığına dek varır, ona karışır, ama hiç parlaklığı yoktur. Ateşin karıştığı ıslaklık içinde ışıldaması bir kan rengi oluşturur ki, buna kırmızı diyoruz; kırmızıyla beyaza karışan parlaklık, sarı olur. Bu kanşmaların orantısına gelince; bunları bilsek bile, söylemek doğru olmaz, çünkü onların ne zorunlu, ne de akla yakın nedenliği kandırıcı bir biçimde gösterilmez. Siyahla beyaza karıştırılan kırmızı, erguvanı; bu karışık renkler daha çok yakılınca ve onlara siyah karıştırılınca da, koyu esmer rengi oluşturur. Açık esmer renk, sarıyla bozun; boz renk, beyazla siyahın; aşı boya rengi de, beyazla sarının karışmasından olur. Sarıyla karıştırılan ve tam siyah renge giren beyaz, koyu mavi bir renk verir; koyu mavi renk beyazla kanşınca ela; açık esmer de siyahla karışınca, açık yeşil olur. Öteki renklere gelince; bu örneklere bakarak onların da nasıl oluştuğu akla yakın bir biçimde açıklanabilir. Ama bu olayları deneyden geçirmeye kalkışmak, insanoğlunun özüyle Tanrı özü arasındaki aynmı tanımamak olur. Gerçekten, birçok şeyi

bir tek şey durumunda birleştirmek, sonra o bir tek şeyi birçok şey durumunda dağıtmak, ancak Tanrı zekâsına, tanrı gücüne vergidir, insanoğlu bu iki işi ne şimdi gerçekleştirebilir, ne de gelecekte.

Kendi kendisine yeten, en yetkin ve doğan nesnelerin en güzelinin, en iyisinin yapıcısı olan Tann, önce zorunlulukla böyle kurulan bütün bu şeyleri, evreni yarattığı zaman kullanmıştır. Kendisi doğan her şeye iyilik katarken, bu çeşit nedenliklerden yardımcı olarak yararlanmıştır. Bunun içindir ki, biri zorunlu, öteki tanrılık iki çeşit nedenliği ayırt etmek gerekir. Yaradılışımızın mümkün kıldığınca mutlu bir yaşama kavuşmak için her yanda o tanrılık nedenliği aramalıyız. Zorunlu nedenliğe gelince; onu yalnızca tanrılık nedenliğe varmak için araştırmalıyız; onsuz incelediğimiz nesneleri, ne ayrı ayrı kavramaya, ne anlamaya, ne de onlardan pay almaya olanak vardır.

Şimdi biz de yapıcılar gibi, artık tümüyle seçilmiş, hazırlanmış gereçlerle anlatacağımız şeyleri tamamlayabiliriz. Söze başlarken söylediğimiz şeyleri yineleyerek çıkış noktamıza dönelim; öykümüzü başlangıcına uygun bir başarıyla bitirmeye çalışalım. Başlangıçta söylendiği gibi, Tanrı her nesneye gerek kendi kendilerine, gerek birbirlerine göre oran ve bakışım [simetri] bakımından kabul ettiği bütün biçimlere, bütün ölçülere uygun olarak bir oran koyduğunda, her şey düzensizlik içindeydi. Çünkü o zamana dek her nesnenin ancak raslantısal olarak oranı vardı; bugün adları olan nesneler arasında ateş, su ya da buna benzer başka nesneler gibi sözü edilmeye değer, bir adı olan hiçbir nesne yoktu. Ama önce bütün bunları düzene sokan, soma da onlarla evreni, ölümlü, ölümsüz bütün ya-

ratîklan içine alan bu canlıyı yaratan Tanrı olmuştur. Kutsal canlıları yaratan da o olmuştur; ama ölümlü canlıları yaratmak işini kendi öz çocuklarına bırakmıştır.

Onlar Tanrıyı örnek aldılar, ruhun ölümsüz ilkesini alınca da ruhun çevresinde somadan ölümlü bir ten oluşturdular; onu taşısın diye de bütün vücudu verdiler. Soma bu vücuda, ayrıca başka bir ruh, kendisinde korkunç, kaçınılmaz tutkular taşıyan ölümlü bir ruh daha oluşturdular: Önce kötülüğün en büyük çekici gücü olan hazzı, sonra, bizi iyilikten uzaklaştıran acıları, daha sonra iki kötü öğütçü olan ataklıkla korkuyu, ondan soma da zor yatıştırılan öfkeyi, en sonunda da bizi çabucak aldatan umudu. İşte bütün bunları düşüncesiz duyumla ve her şeyi göze alan aşkla karıştırıp, zorunluluk yasasına uygun olarak ölümlü ruhların soyunu oluşturdular. Bununla birlikte, tanrılık ilkeyi kirletmekten korktukları için tam bir zorunluluk olmadıkça ölümlü ilkeyi, tanrılık ilkeden ayrı, vücudun başka bir yerine yerleştirdiler. Bunun için başla göğüs arasına bir sınır kurdular ve birbirlerinden ayrı tutmak için aralarına boyunu yerleştirdiler. Ruhun ölümlüsünü göğsün içine bağladılar. Ruhun bir kısmı özü bakımından daha iyi, bir kısmı da daha kötü olacağından, göğüs kovuğunu, kadınlarla erkeklerin dairelerini ayırdıkları gibi, iki oturma yeri olarak ayırıp aralarına bir bölme çeken deriyi koydular.. Aklı dinlesin, isteklerin oymağı aklın kalesinden gönderdiği buyrukları canla başla yerine getirmediği zaman akılla birlikte onu zorla yola getirsin diye ruhun gözüpekliği, savaş isteğini paylaşan, zaferi isteyen kısmını başa daha yakın bir yere, bu deriyle boyunun arasına yerleştirdiler.

Damarların düğüm yeri, bütün öğelerde güçlü olarak dolaşan kanın kaynağı olan yüreğe gelince; (49) onu, gözüpek kısım organların ya dışardan gelen, ya iç isteklerin doğurduğu bir kötülüğe uğradığını akılla haber alıp öfkeye kapıldığı zaman, her duyu organının aklın buyruklanyla korkutmalarını bütün damarların ince geçitlerinden kolayca alabilmesi, onlara tümüyle boyun eğip böylece en soylu kısmın hepsine birden buyruk vermesini olanaklı kılması için, nöbet yerine koydular. Ama tanrılar yüreğin büyük tehlikeler sezdiği, öfke alevlendiği zaman çarpıntıya uğrayacağını önceden düşünüp, yıpranmış kısımlardaki bu şişkinliğin ateşten ileri geldiğini anladıklarından, ona bir yardımda bulunmak istediler. Yüreğin üzerine ciğerin dokusunu gerdiler. Başlangıçta ciğer yumuşak ve kansızdır; aynı zamanda havayla içilen şeyleri içine almak için, bir sünger gibi, delik delik oyulmuştur. Böylece yüreği soğutur, yürek ısınınca da ona serinlik, dinginlik verir. İşte bunun içindir ki tanrılar soluk borusunun kanlarını ciğerin ortasından geçirdiler; ciğerin kendisini de bir şilte gibi yüreğin çevresine serdiler. İşte öfke, yürekte son sınırına varınca, yüreğin kendisine karşı koymayan bir nesneye çarpması ve serinlemesi, bundan ileri gelir. Böylece yürek, daha az yorulur; öfke ilkesiyle birlikte, aklın daha çok işine yarar.

Ruhun yemeye, içmeye ve vücudun doğal olarak gereksinim duyduğu bütün şeylere iştah duyan kısmına gelince; tanrılar onu göbekle orada bulunan bir deri arasın^ da uzanan yere koymuşlar, bütün bu yerde vücudun beslenmesi için bir yemlik kurmuşlardır. Ruhun bu kısmını, yabanıl bir hayvan, ama ölümlü soyun var olması isteni-

yorsa bağlı olarak beslenmesi gereken yabanıl bir hayvan gibi oraya bağlamışlardır. İşte tanrılar bu kısmın her zaman başı yemliğinde, karar veren kısımdan olabildiğince uzakta, gürültüye, karışıklığa elden geldiğince az yol açsın, en kusursuz kısmı vücudun bütünüyle her kısmın iyiliği için kararlar verirken rahat bıraksın diye, buraya yerleştirdiler. Onun akıldan anlamayacağını, şöyle ya da böyle biraz sezse bile, nedenleri araştıracak yaradılışta olmadığından, daha çok gece gündüz düşlemlere kapılacağını bildikleri için, buna çıkar yol olarak, karaciğeri oluşturdular; bulunduğu yere koydular. Zekâdan fışkıran düşüncelerin gücü ışınlar alan, gözle görülür imgeler oluşturan bir aynaya vurur gibi onun üzerine vursun diye karaciğeri kalın, kaypak, parlak, aynı zamanda da tatlı ve acı olarak yarattılar. Zekâ, iştah duyan ruhu böylece korkutur. Çoğu zaman bu iş için karaciğerin acılığını kullanarak ona korkunç düşlemler gösterir; bütün karaciğere ustalıkla burukluk verir; orada öd renginde renkler ortaya çıkarır ya da onu sıkıştırır, tümüyle buruşuk, pürtük bir duruma getirir. Kimileyin de tersine olarak, lapı büker, küçültür, düz olan koledok kanallarının biçimini değiştirir; kapılarını tıkar, kapatır; böylece ağrılara, bulantılara yol açar. Kimi zaman da, zekâdan gelen hafif, tatlı bir soluk, karaciğer üzerinde öteki düşlemlere aykırı yaradılışta düşlemler çizer, acılığını giderir; çünkü bu soluk kendisine aykırı olan şeyleri kımıldatmaz, onlarla bağdaşmaz. Karaciğerin kendi tatlılığını kullanarak düz ve kaypak olan bütün kısımlarını yeniden dikleştirir, özgür bırakır. Böylece karaciğerin çevresine yerleşmiş olan ruh kısmını neşeli, dingin kılar. Geceleri onu rahatlaştınr, uykusunda, geleceği görme yetisini

kullanmasına olanak verir, çünkü o düşünmeye, tasarlamalara karışmaz. (50)

Böylece, bizi oluşturanlar babalarının ölümlü türe elden geldiğince iyi bir biçim verme konusundaki buyruklarına uyarak, ruhumuzun kötü yanını bile düzeltmeyi başarmışlar; onun da az çok gerçeğe ulaşabilmesi için geleceği görme organını oraya yerleştirmişlerdir. Tanrı'nın geleceği görme bilgisini, insanoğlunun akıldan yana zayıf yanma vermiş olduğunu göstermek için şu tek kanıt yeter. Gerçekten tümüyle aklı başında olan hiçbir insan, tam anlamıyla doğru, geleceği tam görür bir biliciliğe varamaz. Bunu ancak aklın gücünü bağlayan uykudayken ya da aklı, hastalık ya da coşkunluktan yolunu şaşırmışken başarabilir. Düşte ya da uyanıkken, bilicilik gücüyle, coşkunlukla söylemiş olduğu sözleri anımsayıp, onlar üzerinde düşünmek, görülmüş bütün düşlemleri akılla denemek, onların ileride olacak ya da olmuş bir kötülük ya da iyiliği nasıl, kime haber verdiklerini araştırmak insanoğluna düşer. Ama, bir insan sayıklarken, aklı başına gelmeden ne gördüğü, ne de söylediği şeyler konusunda bir yargıya varabilir; kendi işini kendi görmenin, kendi kendini bilmenin, ancak bilge kimselere vergi olduğunu söyleyen atasözü çok doğrudur. İşte bunun içindir ki yasa, tanrıların esinlediği biliciliklerle ilgili bir yargıyı yürütmek için peygamberler soyunu ortaya çıkarmış; onlara kimileyin bilici diyorlar: Bu, onların karanlık görünülerle sözlerin yorumcusu olduklarını, bir bilici olmadıklarını tümüyle anlamamak demektir. Bunun için onlara bilici değil, biliciliğin yorumcusu demek daha doğru olur.

İşte karaciğer yukarıda anlattığımız nedenlerden ötü-

rü bu özde yaratılmış ve bu yere yerleştirilmiştir. Karaciğer biliciliğin en açık belirtilerini canlı vücutta gösterir. Cansız kalınca kör olur; biliciliği de çok karanlık kaldığından kesin bir anlam taşımaz. Yanındaki bağıra gelince; karaciğeri her zaman parlak, temiz tutsun diye, onun için yaratılmış, bir aynayı silmek için her zaman yanında bulundurulan sünger gibi, onun soluna yerleştirilmiştir. Bunun içindir ki vücudun hastalıklarından ötürü karaciğerin çevresine pislikler birikince dalağın gözenekli tözü onları emer, temizler; çünkü oyuk, kanı çekilmiş bir nesneden dokunmuştur. Bundan dolayı bu pisliklerle dolduğu zaman şişer, zehirlenir; tersine olarak vücut temizlendiği zaman da söner, eski oylumunu alır.

Ruha, ruhun ölümlü, tamdık kısımlarına, bu iki kısmın nasıl, öteki ilkelerden hangisiyle, neden ötürü ayrı ayrı birleştirildiklerine gelince; bunlarla ilgili olarak, acaba gerçeği söyledik mi? Evet diyebilmek için, Tanrı'nm sözlerimizin doğru olduğunu bildirmesi gerek. Ama şimdiden ve daha derince bir incelemeden sonra, sözlerimizin akla yakın şeyler olduğunu söylemeden böyle diyelim; şimdi konumuzun alt yanını, yani vücudun geri kalan kısımlarının nasıl yaratıldığını da aynı biçimde anlamayı sürdürelim. Onu işte asıl şu düşünceyle açıklamak uygun olur. Türümüzü yaratanlar, yiyip içmeye karşı dayanamayacağımızı, oburluğumuzdan dolayı gereğinden, gereksinmemizden çok yiyip içeceğimizi önceden kestirmişlerdi. İleriyi gören tanrılar, ölümlülerin soyunun hastalıktan yok olmasını, erginleşmeden hemen sönüp gitmesini önlemek için, yiyip içtiğimizin gereksinmemizden çok olanlarını içine alsın diye karnı yarattılar. Aldığımız besinlerin bağırsaklar-

dan çabucak geçip, vücudumuzun başka yerine başka besinler istemesine, doymak bilmez bir durum almasına, bu yüzden bütün insan soyunun felsefeyle ve sanatla uğraşmaktan, içimizdeki en tanrılık kısma boyun eğmekten geri kalmasına engel olmak için bağırsakları üst üste oraya doladılar.

Kemiklere, ete, bu türden bütün öteki tözlere gelince; onlar için de durum şöyle olmuştur: Onların hepsi de kemik iliğinden gelmektedir; çünkü, ruh tene bağlı olduğundan, yaşam bağları kemik iliğinde birleştirilmiş, ölümlü soyu oradan kök salmıştır; ama kemik iliğinin kendisi başka tözlerden oluşmuştur. Tanrı ateşi, suyu, havayı ve toprağı yaratmaya en elverişli olan ilk düzgün üçgenleri ele aldı; her birini kendi öz türünden ayırdı; birbirlerine aynı oranda karıştırarak kemik iliğini oluşturdu; böylece her türlü ölümlünün evrensel tohumunu hazırladı. Sonra oraya türlü türlü ruhlar koyup bağladı, bu ilk bölüm sırasında da kemik iliğinin kendisini, her bir türün alması gereken biçimlerin; sayısı kadar, parçalara ayırdı. Bir kısmı, verimli bir tarla gibi, tanrılık tohumu içine alacaktı; onu yusyuvarlak yaptı; kemik iliğinin bu kısmına, her canlı tümüyle yaratıldığı zaman onu içine alacak kabın kafa olması için, kafa içi adını verdi. Ruhun ölümlü kısmını içine alacak olan öteki kısmı da aynı zamanda hem yuvarlak, hem uzun biçimlere böldü ve hepsine birden kemik iliği adını verdi. Bütün ruhun bağlarını, demir atmış gemiler gibi, oraya bağladı; sonra önceden baştanbaşa kemikten bir kaplamayla çevirdiği kemik iliğinin çevresinde vücudumuzun bütününü yarattı.

Kemikleri de şöyle yarattı: Temiz ve kaypak toprağı

kalburdan geçirerek suyla karıştırdı ve kemik iliğiyle ıslattı; sonra ateşe koydu; sonra suya soktu ve hemen arkasından yeniden ateşe, soma da suya daldırdı. Böylece onu birkaç kez, birinden öbürünü geçirerek her ikisine karşı dayanıklı bir duruma getirdi. Yine o maddeyle beynin çevresine, içinde dar bir delik bıraktığı kemikten bir tas geçirdi. Sonra, boyunla sırtın kemik iliği çevresinde omurlar oluşturup, onu tıpkı bir eksen gibi baştan gövdenin sonuna dek tutsunlar diye yerleştirdi. Böylece, bu tohumu tümüyle korumak için, oynak eklemler verdiği tastan bir zarf içine kapattı. Bu oynak eklemleri oluşturmak için öteki tözü yardımcı olarak kullandı. Öte yandan kemikli özün yapılışının gereğinden çok kuru ve katı olduğunu, aynı zamanda da çok ısınınca ya da tersine olarak soğuyunca çürüyüp içindeki tohumu çabuk bozacağını gözönünde tuttuğundan sinirleri ve et türlerini tasarladı. Böylece bütün organları uzayan ve kısalan sinirlerle eksenlerin çevresine bağlayarak vücuda eğilip bükülme yeteneğim kazandırdı. Ete gelince; o, sıcağa ve soğuğa karşı vücudu koruyacaktı; aynı zamanda cisimlerin çarpmasını yumuşaklıkla, tatlılıkla karşıladığından, vücut için yünden bir yastık görevini yapacaktı. Bundan başka, kendisinde sıcak bir "hılt" [eski hekimliğin, insan bedeninde kan, balgam, safra ve sevda olarak var olduğunu düşündüğü maddelerden her biri] taşıdığından, yazın terleyip dışarı taşarak bütün vücuda doğal serinlik verecek; kışın da, tersine içindeki ateş sayesinde onu dışardan saran soğuğa karşı koruyacaktı.

İşte bize biçim veren Tamı sudan, ateşten ve topraktan uyumlu bir karışım oluşturarak, ona bu amaçla ekşiyle tuzdan yapılmış bir maya karıştırdı; böylece yumuşak

ve özsuyla dolu olan eti yarattı. Kirişlere gelince; onları kemikle mayasız etten yapılma bir karışımdan oluşturdu; bu iki tözden nitelik bakımından ortalama bir töz çıkardı ve onu sarıya boyadı, işte kirişlerin etlerden daha sıkı ve kemiklerden de daha yumuşak ve daha yağlı olması, bundandır. Tanrı kirişlerle eti, kemiklerle kemik özünü sarmak için kullandı. Kemikleri birbirine bu kirişlerle bağladı; soma hepsini bir et tabakasıyla örttü. Kemiklerden en çok ruh taşıyanları çok ince; en az ruh taşıyanları da çok bol, çok kalın bir et tabakasıyla sardı. Bundan başka, eklemlere, aklın fazla et konmasına pek gerek göstermediği yerde, üyelerin eğilip bükülmesine engel olmasın, devinimini güçleştirerek vücudu ağırlaştırmasın diye daha az et koydu. Böyle yapmasının bir başka nedeni daha vardı: Üstüste yığılmış, ağırlık yapan çok fazla et, sertliğinden ötürü vücudu duygusuzlaştırıp anlığı zayıflatabilir; zekâyı çalışmaz duruma sokabilirdi, işte bunun içindir ki, uyluklarla bacaklar, kalçaların çevresi, kol ve ön kol kemikleri ve eklemi olmayan bütün öteki kemiklerimiz ve kemik iliklerinde pek az ruh taşıyan iç kemikler zekâsızdır ve bütün bu kemikler bol bol etle kaplanmıştır. Tersine olarak, Tanrı'nın salt kendi başına bir duyum organı olarak yarattığı, örneğin dil gibi, et kütleleri bir yana bırakılırsa, ruh taşıyan kemikler de daha ince bir et tabakasıyla örtülmüştür; ama kemiklerin çoğu, dediğimiz gibidir. Çünkü zorunluluk gereğince doğan ve gelişigüzel olan töz, hiçbir biçimde güçlü bir duyarlılıkla kalın ve çok etli kemiğin bir arada bulunmasına izin vermez. Öyle olmasaydı, bu nitelikler bir arada bulunmaya razı olsalardı, onları öteki kısımlardan daha çok başın yapılışı kendisinde toplardı; o za-

man insanoğlu eti, kası bol, güçlü bir başla, şimdikinden iki katı, birkaç katı uzun, daha sağlıklı olan bugünkünden daha çok acıdan sıyrılmış bir yaşam sürerdi. Ancak, bizi yaratan sanatçılar kendi kendilerine daha uzun, ama daha kötü yaşamı olan bir insan soyu oluşturmak mı; yoksa daha kısa, ama daha iyi yaşamı olan bir soy yaratmak mı gerektiğini sordular. Kısa ama daha iyi bir yaşamın, uzun ama daha kötü bir yaşama, herkes için, her bakımdan yeğlenmeye değer olduğuna karar verdiler. Böylece başı, eklemi olmadığından, etle, kirişle değil, ince bir kemik tabakasıyla örttüler. Bütün bu nedenlerden ötürüdür ki, insan vücuduna eklenen baş, vücudun bütün öteki kısımlarından çok daha duygulu, daha zeki, ama daha zayıftır.

Tanrı aynı nedenlerle, aynı biçimde, başın altına, boyunun çevresine kirişler koydu; onları karşılıklı yerleştirdi, uçlarını yüzün altına bağlamak için onlardan yararlandı. Ötekilere gelince, her eklemi yanındakine bağlamak için onları bütün organlara dağıttı.

Ağıza gelince; bizi yaratanlar, zorunluluk ve iyilik gereğince onu şimdiki gibi, dişlerle, dil ve dudaklarla oluşturdular; yiyeceklerin giriş yerini zorunluluğa, sözlerin çıkış yerini de en iyi amaçlara uyarak tasarladılar. Çünkü vücudu beslemek için ağızdan giren her şey gereklidir. Zekâya hizmet etmek için dudaklarımızın arasından dışarıya fışkıran söz pınarı da bütün pınarların en güzeli, en iyisidir.

Ama kemikten kutusu içindeki baş çırılçıplak, mevsimlerin sıcağının ve soğuğunun etkisine bırakılamayacağından, duygusuz ve aptal edecek bir et kütlesiyle de örtülemezdi. Etin tözü kurumadığından, çevresinde kendi büyüklüğünü geçen, kendisinden ayrı bir zar oluştu; bu-

gün buna deri diyoruz. Bu deri, beynin yaş olmasından büyüdü ve bütün kafayı kaplayacak biçimde kendi üzerine kapandı. Kafa kemiklerinin birleşme yerlerinden sızan yaşlık bu deriyi ıslattı, onu bir tür düğüm halinde başın tepesinde kapattı. (51) Her türlü biçimleri alan kafa kemiklerinin birleşme yerleri, ruhun döıüümlü devinimleri yüzünden ve besinlerden oluşmuştur; bu iki etkinin savaşı güçlü olunca, kafa kemiğinin birleşme yerleri çok olur, savaş zayıf olunca da azalır.

Tanrı bu deriyi başın her yanından ateş yanıklarıyla böldü; bu deri del inip, arasından bütün nem sızınca saf akılla, saf ısı çıkıp gitti; ama derinin kendisini de oluşturan organla oluşmuş olan şey, bu devinimle yükselerek iğne gibi ince teller biçiminde dışarıya uzandı; ancak, devinimin ağırlığı yüzünden kendisini çevreleyen dış havanın baskısı altında yeniden derinin altına girerek orada kök saldı, işte doğa, deri içindeki saçları böyle yarattı; saçlar deriyle bir özden, tel biçiminde tözlerdir; ama deriden ayrılan her saç soğuyup yoğunlaştığı zaman, bu soğumanın etkisiyle oluşan sıkışma yüzünden, daha sert ve daha yoğundur. İşte Tanrı, bu söylediğimiz nedeni ikten yararlanarak başımızı saçlarla örttü. Et yerine saçların beynimizi korumak için daha hafif bir örtü olacağını düşündü. Saçlar duyarlığımız için ne bir engel, ne de bir rahatsızlık oluşturarak başımıza yazın gölge, kışın da bir sığınak görevi yapacaklardı.

Bundan başka, parmaklarımızda kirişlerle derinin ve kemiklerin birbirine dolandığı yerde, bu üç tözün bileşiği, kuruyarak hepsini birden içine alan sert bir deri durumuna geldi. Bu deri de, yukarıda söylediğimiz yardımcı ne-

derdiklerle oluşturuldu; ama sonradan yaşayacak varlıklar için tamamlandı; başlıca nedenliği de bu oldu. Bizi yaratanlar, bir gün kadınlarla başka hayvanların insandan doğacağını biliyorlardı; asıl bu yaratıklardan çoğunun, türlü türlü şeyler için, birer pençeye gereksinmeleri olacağım da düşünmüşlerdi. Onun için insanlara daha doğarken tırnak vermişlerdi, işte bu amaçla, bundan ötürü organların uçlarında deriyle saçları, tırnaklan oluşturdular. Ölümlü canlının her kısmı, her organı, bir bütün olarak bir araya getirildikten sonra bu canlının kaçınılmaz olarak ateşle hava içinde yaşaması gerekli oldu. Onlarca eritilip yok edilmekteyken, tanrılar onun için bir yardım yolu düşündüler, insan özüne yakın bir özü, başka biçimler, başka duyularla karıştırarak başka tür bir canlı yarattılar. Bunlar, bugün tarımla evcilleştirilmiş, eğitilmiş ve bizimle artık dost olmuş ağaçlarla bitkiler ve tanelerdir. Bir zamanlar, yetiştirilen türlerden daha eski olan yabanıl türlerden başkası yoktu. Yaşama karışan her nesne haklı olarak canlı adını hak eder; bizim şimdi sözünü ettiğimiz tür de, yerini deriyle göbek arasında gösterdiğimiz tür de, üçüncü tür ruhlardandır. Bu ruhun kanıyla, akılla, zekâyla bir ilgisi yoktur. Onun yalnızca hoş ve hoş olmayan duyumları, istekleri vardır. Gerçekten bitki her zaman edilgindir, onun dönüşü kendisine, kendi içinde, kendi üzerinde dönmeye, dış devinime karşı koyup kendi deviniminden yararlanmaya, kendisini ilgilendiren herhangi bir şey üzerinde düşünmeye, onun ne olduğunu sezmeye olanak vermez. Demek oluyor ki bir hayvan gibi yaşamaktadır, ama toprağa bağlıdır, devinimsiz ve kök salmış bir durumdadır; çünkü, kendi kendine devinme yeteneğinden yoksundur.

Bizden üstün olanlar, bütün bu türleri biz kullarına besin olsun diye yarattılar; bizim kendi vücutlarımızın içinde, bahçelerde yapılan su yolları gibi kanallar kazdılar, onların bir ırmağın akmtısıyla sulanır gibi sulanmasını sağladılar. Her şeyden önce, deriyle etin birleştiği yerin altında iki gizli kanalı, iki arka damarı kazdılar, (52) çünkü vücudun iki yanı, sağ ve sol yanı vardı; sonra onları omurga boyunca aşağıya dek indirdiler; doğurucu omuriliğini de, olabildiğince güçlü olsun, sulama yukarıdan aşağıya bir yoldan giderek oradan öteki kısımlara kolayca geçip her yere aynı biçimde yayılsın diye, aralarında sakladılar. Bun$_7$ dan sonra, damarları başın çevresinde böldüler; onları birbirlerine sarıp sarmaladılar, birbirlerinin ortasından karşıt yönlerde geçirdiler, deriyle birlikte başı vücuda bağlamak için sağdan geleni sola, soldan geleni sağa doğru büktüler; çünkü başın çevresinde dönüp tepesine varan kirişler yoktu; bundan başka, sağdan ya da soldan gelen algılar da, bütün vücut tarafından böylece sezilebiliyordu.

Bundan sonra tanrılar sulama işini düzenlediler. Önceden şu nokta üzerinde anlaşırsak bu düzeni daha kolay kavrarız; küçük öğelerden oluşan her şey, daha büyük öğelerden oluşan her şeyi tutamaz. Ateşse, bütün türlerin içinde, kısımları en küçük olanıdır; bundan ötürü sudan, havadan ve onların bütün bileşiklerinden geçer; onu hiçbir şey tutamaz. Aynı şey içimizdeki boşluk için de böyledir; yenilip içilecek şeyler oraya düşünce onları tutar, ama tanecikleri kendi yapılışının taneciklerinden daha küçük olan havayla ateşi tutamaz. îşte Tanrı sulama işini damarların içine kadar götürmek için karnımızdan yararlandı. Havayla ateşten bir kafes yapıp, kiriş yerine biri yeniden iki diş-

li çatal biçiminde bölünmüş iki boru yerleştirdi; bu iki borudan başlayarak bütün kafes boyunca, ta uçlarına dek, daire biçiminde kamışlar doladı. Kafesin iç kısımlarını baştan başa ateşten;, borularla kabını da havadan oluşturdu; sonra hepsini alarak yarattığı canlıya şöyle soktu: Borulardan oluşan kısmı yukarıya, ağıza yerleştirdi; borular ikiz olduklarından, onlardan birini soluk borusunu izleyerek ciğere, öbürünü de soluk borusuna koşut olarak karına dek indirdi. Sonra", birincisini ikiye ayırarak, her iki kısmını da burun deliklerinden geçirdi; öyle ki, borulardan biri, ağızdan geçeni işlemezse, burundan geçen küçük damarları kanla doldurabilecekti. Kafes kabının kalan kısımlarına gelince, Tamı onları vücudumuzun boşluğu çevresine yerleştirdi. Öyle ki bütün bu kafes, kimileyin yavaş yavaş havadan yapılmış olan borulardan geçebilecek; kimileyin de bu borular dışarıya boşalabilecek; öte yandan da, vücut çok gözenekli olduğundan, bütün soluk oraya girip çıkabilecekti. Iç ateş havaya sarılarak onunla birlikte girer, çıkar ve canlı varlık varlığını sürdürdükçe bu durum böylece sürer. Her şeyi adlandıran, bu tür olaylara soluk alma, soluk verme adını vermiştir, diyoruz. Ve bütün bu işleyişle, etkileri vücudumuzu sulayarak, serinleterek onu yaşatmak amacını güder; çünkü içimizdeki ateş, giren ya da çıkan soluk akıntısını izlerken ya da sürekli salımmları içinde karından geçerken, oradaki yiyeceği, içeceği alır, onları eritir, küçük küçük parçalara ayırır ve geçtiği borulardan onu da birlikte sürükler, onları bir kaynaktan akıtır gibi damarların kanallarına akıtır, damarların akıntısını bir su köprüsünden indirir gibi bütün vücuda yayar.

Soluk alma olayının hangi nedenlerle bugünkü duru-

munu aldığını görmek için, yeniden o konuya dönelim: Bakın, bu iş nasıl olmuştur; devinen bir cismin girebileceği boşluk olmadığına, içimizdeki havayı da dışarıya verdiğimize göre, bu havanın bir boşluğa girmediği, ama çevresindeki havayı ittiği herkesin açıkça bildiği bir şeydir. İtilan hava da kendi çevresindeki havayı iter ve bu baskı altında her şey, soluğumuzun çıktığı yere daire biçiminde geri döner, oraya girer ve bu olay, dönen bir çark gibi, hiç durmadan sürer gider, çünkü doğada boşluk yoktur. Sonra, göğüsle ciğer havayı dışarıya atar atmaz, yeniden vücudun çevresini saran havayla, bu havanın çevresinde itildiği gözenekli et arasından içimize girmesiyle dolar. Bu hava dışarıya atılıp vücuttan çıkınca, o da ağızla burun deliklerinden vücudun içine girmiş olan havayı daire biçiminde iter. Bu olayların asıl nedenleri nelerdir? Bunun için de şöyle düşünülebilir: Her canlıdaki kanı saran iç kısımlar ve damarlar, kendilerinde bir ateş kaynağı varmış gibi, en sıcak olan kısımlardır, işte merkez kısmın boylu boyunca ateşten; içimizdeki bütün öteki kısımların da havadan örüldüğünü söylediğimiz zaman, bu bölgeyi bunun için kafesimizin örgüsüne benzetiyorduk. Bu sıcaklığın dışarıya, aynı özden olan dış ateşe doğal biçimde yöneldiğini kabul etmek gerekir. Ama dışarıya çıkmak için iki yol vardır: Biri bütün vücuttan, öbürü de ağızla burun deliklerinden geçen yol. Sıcak öğe bir yana doğru çıkınca, dıştaki havayı öteki yana daire biçiminde iter. Bu itilen hava da, tam tersine olarak, soğur. Böylece sıcaklık yer değiştirir; bu sefer öteki çıkış yerinin karşısında bulunan havalar da daha çok ısınırlar. En sıcak hava daha çok bu yana doğru gider; çünkü kendi öz yaradılışına doğru gitmektedir. Ama o zaman, yeniden öte-

ki çıkış yerine yakın olan havayı daire biçiminde iter. işte hava sürekli aynı devinimlerin etkisi altında bulunduğu ve o devinimleri hep geri verdiği ve böylece her iki iç tepi tarafından daire biçiminde sağdan sola, soldan sağa itildiği için soluk alıp soluk vermeyi sağlamıştır.

Arkaya çekilen şişelerin etkilerini, yutmayı, atılmayı, cisimlerin fırlatılmasını, düşmesini de aynı koşullar altında anlatmak gerektir. (53) Tıpkı bize, tiz ya da kalın görünen, hızlı ya da ağır olan, bizde oluşturdukları devinimler eşitsiz olduğu zaman bize uyumsuz; eşit olduğu zaman da uyumlu gibi gelen sesler için olduğu gibi. Çünkü daha hızlı olan sesler yavaşlayıp kendilerine benzeyenleri bulmaya başladıkları zaman, arkalarından gelen daha ağır sesler onları yakalar ve iter. Ama bu itme, başka türlü bir devinim değildir: Onlara daha hızlı olan ve durmak üzere bulunan seslerle uyumlu olarak daha ağır bir devinimin başlangıcını eklerler; böylece tiz ve kaim sesin bireşmesinden bir tek etki ortaya çıkarıp bilisizlere zevk, ölümlü devinimlerde tanrılık uyumun yansılanmasını gören bilgililere de, mantığa dayanan yüksek bir sevinç verirler.

Suların akmasını, yıldırım düşmesini, sarı amberle kehribar taşının (54) çekici gücünü de böyle açıklayabiliriz. Bu cisimlerin hiçbirinde hiçbir zaman çekim gücü bulunmamıştır; ama boşluğun olmaması, bu cisimlerin birbirlerine daire olarak çarpması, birbirlerinden ayrılıp birbirlerine yaklaşırken yer değiştirerek her birinin kendisine ayrılan yeri araması; işte bütün bu birbirine bağlı devinimlerden ötürüdür ki, bu şaşırtıcı olaylar ortaya çıkmıştır. Onları doğru yöntemlere göre incelersek bu kanıya varırız.

Şimdi de, sözümüzün başlangıç noktası olan soluk almaya dönelim. Önce söylediğimiz gibe, o da böyle ve bu yollarla düzenlenmiştir. Ateş yediklerimizi böler, içimizde solukla birlikte, aynı devinimler yükselir ve onunla birlikte yükselirken karnımızda bölünmüş olan yiyecek parçalarını alır, damarlara boşaltarak onları doldurur. İşte bütün bu canlı vücutlarının her yanında böylece bir yiyecek akıntısı dolaşır. Özü bir olan tözlerden, Tanrı'nın salt bize yiyecek sağlamak için yarattığı meyvelerden, onlardan alınıp bölünmüş bu tanecikler karışmalarından ötürü her türlü rengi taşırlar. Ama suyu bölen ve ona damgasını vuran kırmızı renk hepsine egemendir. İşte bunun için, vücutta akan nesnenin rengi bu anlattığımız renktir. Biz ona kan adını veriyoruz; etleri, bütün vücudu besleyen odur; vücudun her kısmı, boş kalan yeri doldurmak için gerekli olan akıtı ondan alır. Tamamlanma ve eksilme yöntemi evrendeki bütün devinimleri oluşturan, her nesneyi kendi öz türüne götüren yöntemin aynıdır. Gerçekten, dışardan bizim çevremizi alan öğeler bizi çözüp bölmekten, her türe kendi özünden tözler göndermekten geri kalmaz. Bunun gibi, vücudumuzun içinde küçük parçalara ayrılmış olan ve kendisi için sanki bir kök olan, her canlıda bulunan kan da, öğenin devinimini yansılamak zorundadır; içeride bulunan parçalardan her biri kendi benzerine doğru yol alır ve oluşan boşluğu yeniden doldurur. Ama giden parçalar gelenlerden daha çoksa, canlı, yavaş yavaş yıkıma uğrar; gelenler gidenlerden çok olursa, büyür. Böylece, canlının bütün teni genç, kendisini oluşturan türlerin üçgenleri işlikten henüz çıkmış gibi yeni olursa, bütün kütlenin dayanıklılığı, henüz kemik iliğinden oluşmuş ve sütle beslenmiş oldu-

ğundan, her ne denli yunıuşaksa da birbirlerine sıkıca bağlıdırlar. Bunun için, dışardan yiyecek ve içecek olarak içine aldığı üçgenler, kendi öz üçgenlerinden daha yaşlı ve daha zayıf olduğuna göre, onları kendi yeni üçgenleriyle kesip egemenliği altına alır, canlıyı da kendi öğelerine benzeyen birçok öğeyle besler. Ama üçgenlerin kökleri, birçok düşmana karşı uzun zaman sürdürdükleri savaşlarda gevşeyince, artık dışardan gelen besleyici üçgenleri bulup sindiremezler; bu kez dışardan gelenler, onları kolayca böler. O zaman savaşta yenilen bütün canlı, yavaş yavaş çöker ve bu duruma, yaşlılık denir. Sonunda, kemik iliğinin üçgenlerini bir arada tutap bağlar yorgunluktan gevşeyip dayanıklılıklarını yitirince, ruhun bağlarını da gevşetirler; o da, yaradılışına uygun olarak kurtulur, sevinerek uçup gider; çünkü, doğaya aykırı olan her şey insana nasıl acı verirse, doğaya uygun olarak oluşan gelen her şey de zevk verir. Bunun için hastalıkların, yaraların yol açtığı ölüm, acılı ve yeğindir. Oysa yaşlılıkla, doğanın belli ettiği zamanda gelen ölüm, ölümlerin en az acı verenidir ve daha çok, sevinçle gelir.

Hastalıklar nereden geliyor; bunu, sanırım, herkes bilebilir. Vücudun kuruluşuna giren dört öğe vardır: Toprak, ateş, su ve hava. Bu öğeler doğaya aykırı olarak çok ya da az olursa, kendileriyle ilgili yerlerden geçerlerse, ateşle öteki öğeler türlü türlü olduğundan, bunlardan biri kendisine uygun olmayan türü alırsa ya da benzer bir kaza olursa, işte karışıklıklar, hastalıklar o zaman baş gösterir. Gerçekten bir öğe doğaya aykırı olarak özelliklerini ya da yerini değiştirir, önceden soğuk olan kısımlar sıcak; nemli olan kısımlar kuru; hafif ya da ağır olan kısımlar, bunun

karşıtı olurlar ve her yönden, her türlü değişikliğe uğrarlar. Görülüyor ki bir nesne, aynı nesneyle aynı biçimde, gereken oranda birleştiği ya da ayrıldığı zaman, kendi kendisinin aynı kalarak sağlam ve sağlıklı kalabilir. Bir öğe başka bir öğeden ayrılırken ya da onunla birleşirken, bu kurallardan biri yerine gelmemiş olursa, bu karışıklık her türlü bozukluğa, hastalığa, sayısız çöküntüye yol açacaktır.

Ama, doğanın oluşturduğu ikinci derecede bileşimler olduğuna göre, bu konuyu tümüyle kavramak isteyenler için göz önünde bulundurulması gereken ikinci derecede hastalıklar da vardır. Kemik iliği, kemikler, et ve kirişler yukarıda adlandırdığımız öğelerden oluştuğuna göre, kanda başka bir biçimde olmakla birlikte yine o öğelerden ortaya çıktığına göre, hastalıkların çoğu, önceden söylediğimiz biçimde olur; ama başımıza gelen en ağır hastalıkların nedeni şudur: bu bileşimler, doğaya aykırı bir düzenle oluşurlarsa, bozulurlar. Gerçekten, doğaya uygun düzende, etlerle kirişler kandan doğarlar; kirişler benzedikleri liflerden, etler de liflerden ayrılırken pıhtılaşan kanın artıklarından oluşurlar. (55) Kirişlerle etten de, hem eti yapıştırmaya, hem de kemik iliğini koruyan kemiği beslemeye yarayan o yağlı ve yapışkan madde doğar. En temiz ve en parlak üçgenlerin türü de, kemiklerin kalınlığından sızarak, kemik iliğini sulamak için oraya damla damla akar. Her şey böyle olursa, sağlık elde edilmiş olur; yoksa, hastalık baş gösterir. Gerçekten et bozulup, bozuk maddelerini damarlara gönderince, damarlar havayla, renkleri ve acılıkları bol; bileşimiyle ekşilik, tuzluluk dereceleri türlü türlü olan kanla dolarlar; bu kan kendisiyle birlikte safra parçaları, kan suyu, her türden flegmanlar taşır. Çünkü kurala

aykırı olarak ortaya çıkan ve bozulmuş olan bütün bu salgılar her şeyden önce kanı zehirlemekle işe başlarlar ve artık vücuda hiçbir yiyecek vermeden, doğal devinimlerin düzenini korumadan damarlar arasında her yere yayılırlar. Bu salgılar birbirlerine düşmandır, çünkü birbirlerinden hiç zevk almazlar ve vücudun yerli yerinde kalan temel ögeleriyle açıktan açığa savaşa girer; onları da çürütür, eritirler. Çürüyen bölümler etin en eski kısımlarıysa, bunlar güç çürüdüğünden, uğradıkları uzun boylu yanma sonunda kararırlar; her yandan kemirile kemirile acılaştıklarından, vücudun henüz bozulmamış olan bütün bölümlerine saldırırlar; kimileyin bu kararma, acı töz daha çok aşınmış olursa, acılık yerine ekşilikle birlikte olur; kimileyin de kana batmış olan bu acı töz daha kızıl bir renk alır, hele siyahla karışırsa, yeşilimtrak olur. En sonunda da, taze et alevlenmenin ateşiyle eriyince sarı renk acılığa karışır.

Bütün bu "hılf'lann hepsi de genel olarak öd adını taşırlar. Bu ad onlara ya hekimlerce ya da bir bakışla birbirlerine hiç benzemeyen birçok olayın özünü kavrayabilen ve onlarda aynı olan, yalnızca bir adla adlandırılmaya uygun bir öz görebilen birince verilmiştir.

Ödün türleri olarak kabul edilen öteki "hılf'lardan her biri kendi rengine göre tanımlanır. Kandan gelen, tatlı bir lenfadır; siyah ve ekşi ödden gelen, sıcaklığın etkisiyle tuzlu bir nitelikle karıştığı zaman, acılaşır; o zaman ekşi "hılf'ın adını alır. Taze ve gevrek bir etin, havanın yardımıyla bozulmasından oluşan bir "hılt" akıtla çevrilidir, bundan ötürü, çok küçük olduklarından, teker teker görülmeyen, ama bir araya geldiklerinde, çıkardıkları köpüklerle bir renk alarak gözle görülür bir kütleye dönüşen kabar-

cıklar oluşturur. Gevrek bir etin havayla karışan bütün bu bozulmasına, beyaz sümük diyoruz. Yeni oluşan sümüğün artan bölümleri teri, gözyaşlarını ve vücudun her gün kendisini temizlediği bütün öteki salgılan yaratır. Kan, doğanın istediği gibi yiyecek ve içecekle dolmayıp, kütlesi doğaya aykırı olarak büyürse, bütün bu "hılf'lar hastalıklara yol açar. Bütün etler hastalık yüzünden yırtıldıkları halde temellerini korurlarsa hastalığın gücü ancak yarı yarıya duyulur, çünkü henüz kolayca onarılabilirler. Ama, etleri kemiklere bağlayan nesne (56) hastalanır ve hem liflerden, hem kirişlerden ayrılarak kemiği artık beslememeye, onu ete bağlamamaya başlar; yağlı, pürüzsüz ya da yapışkan olmaktan çıkarak iyi beslenememek yüzünden kuruyup pürüzlenir, tuzlanırsa, o zaman bütün bu değişikliğe uğrayan nesne, küçük küçük parçalara bölünür, kemiklerden ayrılarak etlerin, kirişlerin altına döner; etler de, köklerinden ayrılarak kirişleri çıplak ve tuzlu bir durumda bırakıp kendileri önceden sözünü ettiğimiz hastalıklan büsbütün ağırlaştırarak yeniden kana karışırlar. Ama, vücudun bu hastalıklan ne denli önemli olursa olsun, onlardan önce baş gösteren hastalıklar daha tehlikelidir. Etin yoğunluğu kemiğe yeter derecede soluk aldırmayınca, küflenmesi onu ısınp çürütünce, yiyeceğini emeceği yerde tersine olarak kendisi besleyici öz içinde erimeye başlayıp bu öz etlere gidince, etlerle kana kanşarak bütün hastalıklan yukanda anlattığımız hastalıklardan daha kötü bir duruma sokar; (57) ama hepsinden kötüsü, kemik iliği tözünün besin azlığına ya da çokluğuna uğramasıdır. Bu en korkunç ve ölüme en çok yol açan hastalıklıktır; çünkü o zaman bütün vücudun tözü, tersine akar.

Bir de üçüncü bir hastalık vardır ki şu üç şeyden ileri geldiği düşünülebilir: Havadan, sümükten ve ödden. Vücudun hava dağıtımına yarayan ciğer sümüksü nesnelerle tıkanıp açık bir geçidi kalmaz; böylece hava bazı bölümlere gitmeyip, bazı bölümlere gereğinden çok gidince bir yandan hava almayan bölümleri bozar, öte yandan da zorla damarlara girer, onları kemirir, vücudu eritir; soma vücudun ortasında, derinin bulunduğu yerde toplanır. İşte bu yüzden çok terle karışık acı verici hastalıklar sık sık baş gösterir. (58) Çoğu zaman da, et vücudun içinde eriyince, oraya hava girer ve girdiği yerden çıkamayınca dışardan gelen havanın yol açtığı acılara benzer acılar doğurur. Bu acılar, en çok, hava kirişlerle oradaki küçük damarların çevresini eğip şişirince, uzatıcı kasları, onlara bağlı kirişleri karşıt yönde bozunca daha büyük olur. Böylece oluşan hastalıklar, bu büzülmelerden ötürü tetanos ve opisthotonos adını alırlar. (59) Bu hastalıkların bakımı güçtür; çoğu zaman, en çok ateşin yükselmesiyle geçer.

Beyaz sümük, kabarcıklarının havası içerde kalınca, tehlikelidir. Vücudun yüzeyine çıkacak bir yol bulursa, pek öyle tehlikeli olmaz; ama vücuttabeyaz lekeler oluşturur; buna benzer kazalara yol açar. Kara öde karışıp, en yüce akışlara, kafadaki akışlara yayılarak, onları karıştırır. Bu olay uyurken olursa pek önemli değildir; uyanıkken olursa, giderilmesi daha güçtür. Bu, kutsal tözden gelen bir hastalık olduğu için ona haklı olarak kutsal hastalık derler. (60) Ekşi ve tuzlu sümük bütün nezle hastalıklarının kaynağıdır; ama onlar, aktıkları yerlere göre başka başka adlar almışlardır.

Vücuttaki bütün yangılı yanmalara ve ateşlenmelere

yol açtıklanndan, bu adı almışlardır ve hepsi de ödden ileri gelir. Öd dışarıya çıkmak için bir yer bulunca, kaynaşın asıyla türlü türlü urların oluşmasına yol açar; vücudun içinde kapalı kalırsa, birçok yangılı hastalıklara yol açar; bunların en tehlikelisi, ödün temiz kana karışınca lifleri yerinden oynatmasıdır. Kanın arasına serpilmiş olan bu lifler öyle yerleştirilmişlerdir ki, sulu kısımla katı kısım arasında tam bir uygunluk vardır. Böylece kan bir yandan, sıcaklıkla sulanıp çok gözenekli bir vücuttan dışarı çıkamaz, öte yandan damarlarda dolaşamayacak denli çok yoğun, ağır devinimli de değildir. Bu güzel denkliği, kuruluşlarıyla koruyan, liflerdir. Kan ölüp soğuduğu zaman bile, kalan bütün kanın akması için bu lifleri birbirine yaklaştırmak yeter. Tersine, oldukları gibi bırakılırlarsa, soğuğun etkisiyle kanı çabucak pıhtılaştınrlar. Liflerin kandaki görevi budur; bayat kandan oluşan ve sıcak olsun, nemli olsun, kana önceden azar azar karışınca yeniden etten kan haline gelen öd, bu kez liflerin etkisiyle pıhtılaşır, böylece soğuyup zorla sönünce içimizi soğutur, titreme verir. Kana daha çok, daha bol akarsa, lifleri kendi sıcaklığıyla kaynamasıyla egemenliğine alır, onları sarsar, karıştırır ve onları sonuna dek egemenliği altında tutacak derecede güçlüyse kemik iliğinin özüne değin girer; onu yakar, bir geminin halatları gibi ruha bağlayan bağlan çözer, özgür bırakır. Tersine olarak, kanda az öd bulunur, vücut da çözülmeye dayanırsa, kendisi egemenlik altına girer; o zaman ya bütün vücuda yayılıp dağılır ya da göğsün ya da karın altının damarlarına itilerek, oradan kargaşalık içinde bir kentten kaçan bir sürgün gibi, vücudubırakır gider. O zaman ishallere, dizanterilere ve buna benzer bütün hastalıklara yol açar.

İşte bunun için, vücuttaki hastalığın başlıca nedeni çok ateşten ileri gelince, ateş yangılar, sürekli nöbetler yapar. Oysa, yeterinden çok hava, günlük nöbetlere; yeterinden çok su da, üç günde bir gelen nöbetlere yol açar; çünkü su havadan da, ateşten de yavaştır. Toprak çokluğuna gelince; toprak dört öğeden en yavaşı olduğundan, temizlenmek için onun dört katı zamana gereksinmesi vardır; onun için, o dört günde bir gelen nöbetlere yol açar; bu nöbetleri geçiştirmek kolay değildir.

İşte vücut hastalıkları böyle oluşur. Şimdide, vücudumuzun "yaradılışına göre, ruh hastalıklarının nasıl oluştuğunu görelim. Başlıca ruh hastalığının akıl noksanlığı olduğu kabul edilmelidir. Ama akıl noksanlığı iki türlü olur: Biri delilikten, öbürü bilisizlikten. Bu bakımdan birine ya da öbürüne yol açan şeye, hastalık adım vermek; gereğinden çok hazlarm da, acıların da ruh için en tehlikeli hastalıklar olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü, insan neşeli ya da tersine olarak son derece üzgün olursa, zevki tatmaya ya da üzüncü bir yana bırakmaya zamansız bir çaba gösterir ve hiçbir şeyi ne doğru işitmeye, ne de doğru görmeye olanak bulur; sanki bir deliye benzer; aklını basma alacak durumu kalmaz. İnsanın kemik iliğinde, meyvesi bol bir ağaç gibi, fazla sperma bulunursa, istekleri ve bu isteklerin sonuçları onun her şeyde sayısız acılar, sayısız hazlar duymasına yol açar. Böyle bir insan, yaşamının çoğu zamanını, duyduğu gereksiz aşırılıktaki hazlarla acılar yüzünden, delilikle geçirir. Ruhu, vücudunun yüzünden hastadır, çılgındır; ona bir hasta gözüyle değil, bile bile ahlaksızlık eden biri gözüyle bakılır. Gerçek şudur ki, cinsel isteklerin taşkınlığı, aslında kemiklerin gözenekli olmasıyla onlardan geçerek bütün vücudu ıslatan bir tek tözün rii-

teliklerinden ileri gelen bir ruh hastalığıdır. Sanki insanlar, bile bile kötülük ediyormuş gibi, hazlardaki ölçüsüzlüğe yükletilen hemen hemen bütün suçlarmalar haksızdır; çünkü, hiç kimse isteyerek kötülük etmez. Kötüler, vücutları kötü yaratıldığı, kötü eğitildikleri için kötü olurlar; bu iki şey herkesin canını sıkar ve kendi isteğimize karşın olur. Acılar için de bu böyledir: Ruhun çektiği büyük acıların nedeni de yine vücuttur. Örneğin, ekşi ve tuzlu ya da acı ve safralı sümüğün "hılf'lan, bir insanın vücudunda dolaştıktan sonra, dışarıya çıkacak bir delik bulamayarak içeride tıkanır kalırsa, buharlarını ruhun devinimlerine karıştırırlar; onunla bileşirler. Ruhta her türlü hastalığı yaratırlar; bu hastalıklar kimi zaman daha ağır, kimi zaman daha hafif; kimi zaman çok, kimi zaman az olurlar. Kendilerine, ruhun bulunduğu yerlerin ucuna doğru bir yol açarlar ve saldırdıkları yere göre, sıkıntının, bitkinliğin, ataklığın, korkaklığın, unutkanlığın ve kafa tembelliğinin bütün türlerini oluştururlar. Bundan başka, yaratılıştaki bu bozukluklar kötü kurallarla, kentlerde özel ya da genel yerlerde duyulan sözlerle büyüdüğü zaman, daha küçük yaştan beriye hastalığı giderebilecek bir öğretim görmemişsek, içimizdeki bütün kötüler, kendi ellerinde olmayan iki nedenle kötü olurlar Bunun suçunu her zaman çocuklardan çok babalarda, öğrencilerden çok öğretmenlerde aramalıdır. Ama insan bütün gücüyle öğrenim ve eğitimiyle, yaşayışıyla kötülükten kaçmaya, onun karşıtı olan erdeme varmaya çalışmalıdır. Ama bu, apayrı bir konudur.

Bu düşünceler karşısında, vücudumuzla kafalarımızın sağlığına nasıl bakıp, onları nasıl koruduğumuzu anlatmak yerinde olur; çünkü kötülüğün üzerinde durmaktansa iyiliğin üzerinde durmak daha iyidir, imdi, iyi olan her şey

güzeldir; güzel de hiçbir zaman orantısız olmaz. Öyleyse, asıl olarak şunu düşünmek gerektir: Bir canlı güzel olabilmek için tam orantı içinde bulunmalıdır. Ama biz de, orantıları ancak küçük şeylerde sezip, onlarda hesaba katıyoruz; en önemli, en büyük şeylerdeyse, ayırdına bile varmıyoruz. Örneğin, sağlıkla hastalık, erdemle kötülük için ruhla vücut arasındaki orantı ve orantısızlıklardan daha önemlisi yoktur. Böyle olduğu halde, biz buna dikkat etmeyiz. Düşünmeyiz ki güçlü ve her bakımdan büyük bir ruh, çok zayıf, çok küçük bir tende bulunursa, ya da durum bunun tümüyle tersi olursa, canlı bir bütün olarak güzel olamaz; çünkü orantısızdır; orantıysa, her şeyin başında gelir. Tersine, orantılı olursa, bu, orantıyı gören, görebilen için gördüğü şeylerin en güzeli, en hoş olanıdır. Örneğin bir vücudun bacakları çok uzun, ya da başka bir organı orantısız olursa, bu vücut yalnızca çirkin olmakla kalmaz, aynı zamanda bu organ başka organlarla bir iş görüyorsa, vücut çok yorulur, birçok gergin devinime uğrar, düzgün yürüyemez, düşer ve kendi kendisine bin türlü acı verir. Bunun canlı dediğimiz ruhla vücut bileşimi içinde, böyle olduğundan emin olalım. Canlıdaki ruh vücuttan daha güçlü olur, aynı zamanda da karışıklık içinde yüzerse, bütün vücudu içinden sarsar; onu hastalıkla doldurur; kendisini tümüyle kimi incelemelere, araştırmalara verirse, onu yıkıma uğratır; başkalarına bir şeyler öğretmeye kalkışır, genel ya da özel yerlerde ateşli tartışmalara girerse onu bu tartışmaların doğurduğu kavgalarla, çekişmelerle sarsar, alevlendirir; onu nezlelere yakalatır. Hekim adını verdiğimiz kimseler, bu hastalığa aldanırlar, onu uydurma nedenlere verirler. Tersine, vücut küçük ve zekâsı cılız bir ruhla birleşmiş olursa, insanda doğal olarak biri yiyecekle ilgili olan vücudun, öte-

ki de bilgelikle ilgili olan en tanrılık bölümün isteği olmak üzere iki istek bulunduğuna göre, en güçlü bölümün devinimleri en zayıf bölümün devinimlerine üstün gelir; kendi etki alanlarını artırır; zor öğrenen, kolayca unutuveren ruhu aptallaştım; böylece onda hastalıkların en ağırı olan bilisizliğe yol açar. Bu iki hastalığa karşı yalnızca bir ilaç vardır; ne vücudu ruhsuz, ne de ruhu vücutsuz devinime geçirmemek, ta ki birbirlerine karşı kendilerini koruyarak ikisi de dengelerini kursunlar ve sağlıklarını korusunlar. Demek oluyor ki, matematikle uğraşan ya da kendilerini herhangi bir kafa işine bağlayanlar, vücutlarını da beden eğitimiyle işletmelidirler; öte yandan vücuduna dikkatle bakan kimse, müzikle felsefenin bütün kollarıyla uğraşarak ruhunu da çalıştırmalıdır; ancak bu koşulla onların ikisi de iyi ve güzel diye adlandırılmaya hak kazanırlar.

Vücutla ruhun türlü bölümlerine de bu ilkelere uyup, evrenin biçimini yansılayarak bakmak gerekir. Vücut, içine giren nesnelerle içerden ısıtılıp soğutulduğuna, dış nesnelerle de kurutulup ıslatıldığına ve bu ikiz devinimin etkisi altında bu değişiklikleri izleyen sonuçların etkisi altında kaldığına göre, dinlenme durumundaki bir vücut tümüyle bu devinimlere teslim edilirse yenilir, yıkıma uğrar. Tersine, evrenin besleyicisi, anası dediğimizi yansılayıp vücudu hiçbir zaman dinlenme durumunda bırakmamaya çok dikkat eder, onu her zaman devinim durumunda bulundurur, sürekli her yanında bir takım sarsıntılar yaratarak iç ve dış devinimlere karşı, doğaya uygun bir biçimde korur; böylece ölçülü bir biçimde sarsarak vücutta başıboş dolaşan duygulanımlarla vücudun bütün bölümleri arasında, yukarıda evren için söylediğimiz gibi, bu bölüşümlerin birbirlerine olan benzerliğine uygun bir düzen kurarsak, düş-

manı düşmanla yanyana düşürüp onların vücutta savaşlar, hastalıklar oluşturmalarına yol açmış olmayız; dosta dostun yanında yer vermiş, vücudu onlara besletmiş oluruz.

İmdi bütün davranışlardan en iyisi, bir vücudun kendi kendine, kendi içinde oluşturduğu devinimdir, çünkü böyle bir devinim, zekânm, evrenin devinimine en yalan olan devinimdir. Başka bir etkiden gelen devinim, onun kadar iyi değildir; ama en kötüsü, yabancı bir nedenden ileri gelen ve yatan bir vücudu dinlenme durumundayken yan yanya kımıldatan devinimdir. Bunun için, vücudu temizleyip onu rahatlatmak için en iyi yol beden eğitimidir; sonra gemideyken ya da vücudu hiç yormayan herhangi bir taşıttayken duyulan salıntı gelir. Bir de, pek zorda kalınca başvurduğumuz, ama aklı başında bir adamın başka türlü kullanamyacağı üçüncü tür bir devinim daha vardır; bu da ilaçlarla elde edilen vücut temizliğidir; çünkü hastalıklar büyük bir tehlike göstermediği zaman, ilaçlarla onlann devinimini artırmamalı. Gerçekten hastalıklann özü, bir bakımdan canlı varhklann özüne benzer. Canlı varlıklann yaradılışı, her tür için bazı belirli yaşama zamanlan koyar; herkes, kaçınılmaz kazaları bir yana bırakırsak, alınyazısının gösterdiği bir yaşama zamanıyla doğar; çünkü doğumunda, üçgenleri belli bir zamana dek dayanabilecek biçimde kurulmuştur; o zaman gelip çattıktan sonra, hiçkimse yaşamını uzatamaz. Hastalıklar için de böyledir: Onlar da etkisini bütünüyle göstermeden ilaçlarla sona erdirilirse, küçük hastalıklann büyük hastalıklara yol açtığı, sayılannın çoğaldığı görülür, işte bundan ötürü, her hastalığa olabildiğince yoluyla yordamıyla bakmalı, azgın hastalıklan ilaçlarla büsbütün azdırmamalıdır.

Bütün canlıya, onun vücut kısmına, bir insanın akla uygun bir ömür sürmek için vücudunu nasıl yönetmesi, onun

da kendisini yönetmesine nasıl razı olması gerektiğiyle ilgili bu söylediklerimle yetineceğim. Ama, işin en önemli, en bekleyemeyecek yanı, yönetmek için yaratılmış olan bölümü, bu amaç için elden geldiğince güzelleştirmeye, iyi bir duruma sokmaya var gücümüzle çalışmaktır. Bu konunun inceden inceye ele alınması, tek başına, ayrı bir kitap konusu olabilir; ama burada sırası düşmüşken, önceden kurduğumuz ilkelere dayanarak, kısaca ondan da söz etmek ve böylece bütün bu konuşmamızı şu düşüncelerle bitirmek, konumuzdan uzaklaşmak sayılmaz: Bizde ayrı ayrı üç yere yerleştirilmiş üç türlü ruh bulunduğunu, her birinin de ayrı ayrı devinimleri olduğunu sık sık söylemiştik. Şimdi de, elden geldiğince kısa olarak, bunlardan birinin tembellik edip kendisine düşen devinimleri yerine getirmediği zaman, pek doğal olarak çok zayıf düşeceğini; bunun tersine, çalışan ruhun da çok güçleneceğini söylemeliyiz. Bunun için, devinimlerinin birbirine uygun olmasına dikkat etmemiz gerekir. Üzerimizde en çok etkisi olan ruh türümüze gelince, onun için de şöyle düşünmelidir: Tanrı, onu her birimize yüce bir hak gibi vermiştir; o vücudumuzun tepesinde birleşmiş olduğunu söylediğimiz, bizi yer yüzünden göklerdeki soydaşlarımıza doğru yükselten ilkedir. Çünkü biz toprağın değil, göğün bitkisiyiz, bunu açıkça söyleyebiliriz. Tanrı başımızla kökümüzü, ruhun önce oluşturulduğu yere asmış, böylece bütün gücümüzü göğe doğru yükseltmiştir. Onun için, bir insan kendini tümüyle tutkularına, isteklerine verir, bütün gücüyle onları doyurmaya uğraşırsa, bütün düşünceleri ister istemez ölümlü olur; kendisinde, olabildiğince, ölümlü yamndan başka bir şey kalmaz, çünkü yalnızca o yanını geliştirmiştir. Ama bir insan, kendisini salt bilgi uğruna, gerçek bilgeliğe verir ve yetileri arasında en çok, ölüm-

süz ve yüce şeyleri düşünmek yetisini ilerletir, gerçeğe ermeyi başarırsa, insanoğlunun ölümsüzlüğe karışmasına olanak olduğu ölçüde, kendisinin de bu ölümsüzlüğe ermesine hiçbir engel kalmaz; bu insan, her zaman kendisindeki yüce yanı dikkatle korursa, içindeki, onu hep iyi bir durumda bulundurduğundan, üstün bir mutluluğa kavuşacaktır. Aslında herhangi bir şeyi dikkatle korumanın bir tek yolu vardır. O da onu kendisine özgü olan besinlerle, devinimlerle beslemektir, içimizdeki yüce bölüme yakın olan devinimler, evrenin düşünceleriyle onun daire biçimindeki devinimleridir. Herkes kendisim ona uydurmalı, kafamızda düzensiz olarak oluşan olayla ilgili devinimleri ona göre düzenlemelidir. Bunu da evrenin uyumlarının, deviniimerinin ayırdma varmayı öğrenerek, düşünen kısmı düşündüğü şeye, ilk özüne uygun bir biçimde benzeterek başarabiliriz, işte bugün de, yarın da tanrıların insanlara bağışladığı şu güzel yaşamı, ancak böylelikle yetkinliğe erdirebiliriz.

işte, söze başlarken, evrenin insanoğlunun yaratılışına dek olan durumunu anlatmak konusundaki ödevimizi şimdi hemen hemen yerine getirmiş bulunuyoruz. Öteki canlıların nasıl oluştuklarını da, sözü uzatmaya gerek olmayan yerlerde, kısaca anlatalım; böylece bu konuda tam ölçüyü koruduğumuza inanabiliriz, işte söyleyebileceklerimiz: Dünyaya gelen insanlar arasında korkaklık gösterenler, yaşamlarım kötülük etmekle geçirenler, dünyaya ikinci gelişlerinde kadın olarak doğdular. Bundan ötürü, tanrılar o zaman bizde cinsel ilişki isteğini uyandırdılar; bizde başka bir can, kadınlarda da başka tür bir can yarattılar; her ikisini de şöyle yarattılar: Ciğerleri geçtikten soma, havamn baskısıyla dışarıya atılmak üzere böbreklerin altına giren içkilerin vücudumuza aktığı yolun başında, tanrılar, baştan başlaya-

rak boyunda ve bel kemiğinden aşağıya inen koyu ilik kemiğinde, bundan önceki sözlerimizde tohum adını verdiğimiz kemik iliğinde, bir delik açmışlardır. Bu kemik iliği canlı olduğu ve kendisine bir yol bulduğu için, bu yolun bulunduğu bölümde güçlü bir dışarı çıkarma isteği yaratmış, böylece dünyaya çocuk getirme sevgisini doğurmuştur. Bunun içindir ki, erkeklerin üreme organları, tıpkı akıldan yana sağır olan hayvanlar gibi, doğal olarak bencildir ve egemen olmayı sever; kendisini azgın iştahlara kaptırarak her yanda egemen olmak ister. Kadınlardaki rahim, aynı nedenlerle, onlarda çocuk yapma isteğiyle yaşayan bir canlıdır. Bu işe elverişli zamanı geçtikten sonra uzun zaman kısır kalırsa, tehlikeli bir biçimde huylanır, vücudun her yanında dolaşır, soluk borularını tıkar, soluk almaya engel olur, büyük acılara yol açar, her türden başka hastalıklara neden olur; bu durum istek, sevgi iki cinsi birleştirip, ağaçtan devşirir gibi bir mevye devşirip, bir evleğe eker gibi rahme küçüklüklerinden ötürü gözle görülemeyen, daha henüz biçimi olmayan canlılar serpinceye dek sürer. Sonra bu canlılarda türlü türlü bölümler oluşur. Bunlar rahmin içinde beslenir, büyür, sonra dünyaya gelerek canlıların oluşmasını tamamlar. Kadınların ve bütün dişi cinsinin aslı budur.

Saç yerine tüyleri olan kuşların soyuna gelince; onlar küçük bir değişmeyle, kötülüğü olmayan, hafif, gökyüzünde yaşayan ama saflıkları yüzünden gözle gördükleri şeylerin en güçlü insanlar olduğuna inanan, biçim değiştirmiş insanlardır.

Karada yaşayan hayvanlarla yırtıcı hayvanların soyu da, kafada oluşan devinimleri kullanmadıkları, kendilerini yalnızca göğüslerine yerleştirilmiş olan ruh kısımlarının eline bıraktıkları için hiç felsefeyle uğraşmayan ve gök cisim-

lerinin hiçbirinin özüne dikkat etmeyen kimselerden oluşmuştur. Bu alışkanlığın etkisiyle ön organlarıyla kafaları, toprakla olan yakınlıktan yüzünden, toprağa doğru eğiktir. Kafa taslan uzamış, ruhlannm devinimi, tembellikleri yüzünden her birinde nasıl bozulmuşsa, ona göre türlü türlü biçimlere girmişlerdir. Bu tür varlıklann dört ya da daha çok ayaklı olmalannın nedeni şudur: Tann en budalalanna, toprağa daha çok bağlı kalsınlar diye, daha çok ayak vermiştir, içlerinde en ahmak olanlarına, ayakları hiçbir işlerine yaramadığı için, viicutlannı boylu boyunca toprağa uzatanlara gelince; Tann onlan ayaksız, toprağın üstünde sürünür yaratmıştır. Son olarak dördüncü tür; suda yaşayanlar, insanlann en aptallanndan, en bilgisizlerinden oluşmuştur. Onlara bu biçimi veren yüce yapıcılar, tam anlamıyla soluk almalarına bile izin vermemişlerdir; çünkü ruhları işledikleri günahlar yüzünden kötülükle doluydu. Onları hafif ve temiz olan hava yerine, derin ve bulanık suyun içinde soluk almak zorunda bırakmışlardır. İşte balık türüyle suda yaşayan kabuklulann türü, böylece oluştu. Onlar derin bir bilgisizliğe düşmüş olduklan için, en derin yerlere yerleştirilmişlerdir. Böylece o zamanlarda olduğu gibi bugün de canlı varlıklan, zekâ ya da budalalıklarının azalıp çoğalmasına göre, birbirlerinin kılığına girmekte, biçim değiştirmektedirler.

Şimdi artık evrenle ilgili konuşmamızın burada sona erdiğini söyleyebiliriz. Evren ölümlü, ölümsüz bütün canlıları içine aldı. Böylece tümüyle dolduktan, gözle görünen bütün canlıları kendisinde toplayan bir canlı varlık, kavranabilen tanrı örneğine göre kurulmuş duygun bir evren durumuna geldikten sonradır ki çok büyük, çok iyi, çok güzel ve çok yetkin olan bu dünya doğmuştur: O, kendi soyunun eşsiz ve biricik göğüdür.

AÇIKLAMALAR

(1) *Tımaios,* bugünkü okurlar için Platon'un en karanlık, anlaşılması en güç yapıtı olmakla birlikte ilk ve orta çağ düşüncesini en çok etkileyen yapıtıdır da. Platon'un ilk çömezleri bile, *Timaios'u* üstadın en önemli yapıtı saymışlardır. Bu kitaptan sık sık söz eden Aristoteles, onda Platon felsefesinin en derin anlamını bulmuş; daha sonraları da birçok Stoacı onu incelemiş, Epikuros bile ona karşı bir kitap yazmaktan kendini alamamıştır, iskenderiye Okulu'nun Yeni-Platoncuları, bu metnin derinliklerinde Yahudi ve Hıristiyan dinleriyle yakından ilgili olan gizli anlamlar bulmuşlar; Kutsal-Ruh'tan ya da Musa'dan esinlendiği kanısına vardıkları Platon'un bu yapıtında Hıristiyanlığın "Üçleme=Teslis" inancını, "Söz"ü, kiliseyi, evrenin Kutsal Kitap'ta anlatılan kuruluşunu, ruhun ölümsüzlüğünü, Tanrmm kişiliğini vb. görür gibi olmuşlardır.

ilkçağ uygarlığının sona ermesi bile bu geleneği yıkamamıştır. Yahudi, Arap ve Hıristiyan dinbilimcileri, hemen hemen dinlerinin kutsal kitaplarından saydıkları bu yapıta aynı önemi vermişlerdir. *Timaios'un* VI. yy.da Chalcidius'ça yapılan Latince çevirisi, o zamanın kültürü için, Aristoteles'in *Kategorileri'i* kadar önemlidir..

Timaios, Rönesans'ta da özel bir ilgiyle yorumlanmış ve tartışılmıştır. O dönemin dilbilimcileri, matematikçileri ve gökbilimcileri, bu metnin, evrenin ruhuyla ilgili olan bölümlerindeki gizli anlamları açıklamak için büyük çaba göstermişlerdir. Böylece *Timaios'vn,* XVII. yy.'a dek Batı düşüncesi üzerinde kesintisiz bir etkisi olmuştur.

Timaios, geçmişteki felsefe yapıtlarından hemen hemen hiçbirinin kazanamadığı bu ilgiyi, Platon'un öteki diyalogları gibi, biçeminin eşsiz güzelliğine borçlu değildir. Platon'un, yaşlılığında yazmış olduğu bu yapıtında, örneğin *Phaidros'taki, Phaidon'daki* ya da *Symposion'daki* anlatım yetkinliği yoktur. Bununla birlikte, Platon, bu diyalogunun başlangıcı ya da *Âtlantis* mitosundan söz eden yerleri denli güzel sayfalar bırakmamıştır denebilir. Çünkü bu bölümlerde o, tümüyle kendi alanında bulunuyor, sözcükleri istediği gibi, alışık olduğu yolda kullanıyor; ama diyalogun öteki bölümlerinde, dil üstünlüğünü pek öyle koruyamamış olduğunu görüyoruz. Yunan dili henüz doğa olaylarını anlatmaya yetecek denli gelişmemiş, hiçbir filozof ya da şair, dilde bu alanda yemlikler sağlayamamıştı. İlk fizyologlar yapıtlarını genel olarak dizeli olarak yazmışlardı; Demokritos ya da Anaksagoras gibi düzyazarların [nesircilerin] günümüze kalan parçalarına bakılarak, Yunanlıların hiçbir zaman uzun olmakla birlikte uyumlu bir deyişe erişemedikleri yargısına varılabilir.

Timaios'un doğadan söz eden bölümleri, ilk Yunan düzyazısının özelliklerini taşıyor, çünkü bu bölümlerde, o büyük biçemci, iyice bilmediği bir konudan söz etmekte ve düşüncelerini tam anlatabilecek sözcük dağarcığı da bulunmamaktadır. Bunun sonucunda deyişi uyumlu, akı-

cı değildir. Platon, bütün diyalogda, her zaman en kesin anlatım biçimlerini aramış, iyice anlaşılmak için çabalamış olmakla birlikte, yapıtın birçok yerinde yine belirsiz kalmış ve *Timaios* ilk çağın anlaşılması en güç yapıtlarından biri olmaktan kurtulamamıştır. Tümcelerin aralarındaki mantık bağlan pek gevşek tutulmuş, düşüncelerse birbirinin içine sokulmuştu. Adıllar, kimileyin yerlerini tuttukları adlardan o denli uzak kalmışlardır ki, çoğu zaman bunların neyin ve kimin yerini tuttuğunu kesin olarak anlamak olanaksızdır.

Yapıtın tasarımsızlığını da aynı nedenlere yükleyebiliriz. Platon'un elinde tam anlamıyla yetkin bir sanat yapıtı oluşturabilecek gereçler yoktu. Öteki diyaloglarında çok belli olan bölümlemeleri, ince bir beceriyle gizlemesini bilmişti; böylece en yöntemli konuşma bile, kendiliğinden ortaya çıkan, doğal bir konuşmaya dönüşebiliyordu. *Timaios'taysa,* tersine, tekdüze tasarımdan, söylenecek şeylerin sırasından söz edilmekte, oysa ne bu tasanın, ne de bu sıra gerçekleştirilmektedir. Aslında bu diyalogda, hemen hemen diyalogdan bir iz de kalmamıştır. Kısa olan başlangıcı bir yana bırakırsak, bütün yapıtta yalnızca Timaios konuşmaktadır. Buna bakarak, bu yapıtı daha çok, kesintisiz bir derse, bir ders özetine benzetebiliriz. Belki o zaman üstadın *Akademia'da* verdiği dersler de bunun benzeriydi. Doğal olarak bu ders, yeni öğrencilere verilen derslerden değil; epey zamandan beri kafalarım işletmeye, kapalı anıştırmaları çabucak kavramaya alışmış, seçkin bir dinleyici topluluğuna verilen derslerdendi. Platon da buna başlangıçta işaret etmekte ve örneğin evrenin ruhuyla ilgili matematiksel konuları ele aldığında kısa anlatımlar

kullanması, bilim yöntemine alışık dinleyicilere seslendiğini göstermektedir.

Timaios, aynı zamanda bize bütün Platon bilgilerini birden sunan bir ders özeti gibi görünmektedir. Bu denli kısa bir metin içinde neler yoktur ki... *Timaios* hiç soluk almadan, adeta bir solukta bize hep kesin bilgilerden söz etmektedir; *Timaios,* her konuda; gökbilimde, matematikte, doğabiliminde, kimyada, tıpta bize eskimiş bilgileri değil, zamanının en yeni, en son bilgilerini vermektedir. Yapıtın büründüğü mitos havası, bizi hiç aldatmamalıdır; *Timaios* yalnızca bilimlerden, hem de en ciddi bilimlerden söz etmektedir. Bunun içindir ki, bu yapıt bütün bilgilerin genel bir bireşimini oluşturmak için büyük çaba göstermiş olan bütün Ortaçağ'ın bilim adamlarınca bir örnek olarak ele alınmıştır.

Ama, örnek olarak ele aldıkları bu yapıtın en önemli özelliklerinden biri üzerinde pek az durmuşlardır; Platon, *Timaios'taki* düşüncelerini kesin olarak değil, en akla yakın bir olasılık olarak ileriye sürmektedir. Ona göre, ancak bir Tamı doğa dünyasını kesin olarak bilebilir, çünkü doğa dünyası durmadan değişen bir dünyadır; durmadan değişen bir dünyada da kesin gerçekler değil, ancak akla yakın olasılıklar vardır, iyi bir yöntem bu olasılıkları yüksek bir gerçeklik düzeyine vardırabilir; ama değişmez *idea* bilgisiyle değişen nesnelerin bilgisi arasında her zaman bir uçurum vardır. Böylece *Timaios* bir mitostur, ancak akla yakın bir mitos; en yüksek gerçekleri, çelimsiz insan aklının erdiğince ortaya koyabilen bir mitos.

Timaios'un tarih bakımında önemi, belki ancak Aristoteles'in *Organon'uy\a* karşılaştınlabilir. Bu yapıt, bir

çok kuşağın üzerine eğilip uzun uzun düşündükleri ve ortaya attığı en önemli düşünceleri yüzyıllar boyunca işleye işleye geliştirdikleri bir ana yapıt olmuştur. *Timaios'u* okurken, ilkçağ insanlarının doğa karşısındaki duyumlarını, doğa karşısındaki düşüncelerini görüyormuş, duyuyormuş gibi oluyoruz. Bu bakımdan yapıt, insanların o zamandan beri doğayı görmek, onu anlamak için hangi yollardan geçtiklerini bize en iyi gösteren bir kitap olarak da, her zaman dikkatle okumaya değer.

(2) Lokresli Timaios; kendisini ancak Platon'un yapıtlarıyla tanıyoruz. Timaios adının, Pitagorasçı filozofların yanı sıra, ancak Platondan soma anılmaya başladığı da sanılıyor. Timaios, gerçekten Lokres'te, yani İtalya'da doğmuş, Pitagorasçılık da en çok İtalya'da gelişmiştir. Ama, Platon Lokres'ten, ancak Timaiaos'un bu adada, yurdunda oynadığı siyasal rolü anlatmak için söz eder. Onun hakkında bütün bildiklerimiz, matematik ve gökbilimde diyalogun bütün öteki kişilerinden çok daha bilgili olduğudur. Bu adı taşıyan bir Pitagorasçı filozofun yaşamış olması olasıdır. Ama bunu kesin olarak söyleyemeyiz.

(3) Platon'un adını söylemeden söz ettiği bu kişinin kim olduğu ve olabileceği konusunda türlü türlü olasılıklar ileri sürülmüşse de, kimse bunu kesin olarak belirleyememiştir. Rudolf Hirzel'e göre, Platon da *Timaios'u* yazdığı zaman, bu dördüncü konuğun kim olduğunu bilmiyordu ve *Timaios'u, Kritias'ı, Hermokrates'i* yazdıktan sonra, daha ele alınacak önemli konular kalırsa, bir dördüncü diyalog yazmayı ve o zaman bu kişiyi ortaya koymayı düşünmüştü.

(4) Sözü edilen ve bir gün önce yapıldığı anlaşılan bu

konuşma, bilinen diyaloglardan hangisi olabilir? Genel olarak *Devlet* olduğu ileri sürülmüştür; ama buna kolay kolay olasıdır denemez; çünkü Timaios, Sokrates'in verdiği özetin hem tamam, hem de doğru olduğunu söylüyor. Oysa *Devlet'te,* bu özette sözü geçmeyen birçok konu vardır. Öte yandan, bu özet tam olmadıktan başka, *Devlet 'e* wygunluk bakımından, doğru da değildir. Örneğin, 77-*maios\aV* özette, *Panathenes* bayramından söz edildiği halde, *Devletle Bandidies* bayramından söz edilmektedir. Ancak en esaslı ayrılık, *Timaios'ta* konuşanların *Devlefte* konuşan kişiler olmamasıdır. Sanıldığına göre, Platon, 7ü-*maios'ta* konusu özetlenen konuşmaya benzer bir diyalog yazmamıştır.

(5) Bu diyalogdaki Kritias'ın, tarihte adı geçen ve Ispartalıların Atinada kurdukları 30 Diktatörler yönetiminin en ünlülerinden olan Kritias mı, yoksa onun dedesi mi olduğu kesin olarak bilinemiyor.

(6) Proclus'a göre, bu diyalogdaki Hermokrates, Ksenophon'un, Thukydides'in ve Diodorus'un sık sık sözünü ettikleri Syrakusalı komutandır. Hermokrates Atina'nın en büyük düşmanlarından biriydi ve onları iki kez büyük yenilgiye uğratmıştı. Platon, Hermokrates'in konuşacağı ayrı bir diyaog yazacağını, hem *Timctios'ta,* hem de *Kritias'ta* söylüyorsa da, böyle bir diyalog yazmamıştır. Acaba Platon neden Hermokrates'i konuşturmak, kendi düşüncelerini onun ağzından söyletmek istemiştir? Bu belki de o zamanın Atinalılarıyla alay etmek için olacaktır; çünkü gelecekteki siyasal yönetimlerinin biçimini baş düşmanlarına seçtirmek istemiştir.

(7) Ekim (Pyanepsion) ayında, üç dört gün süren bir

lonia bayramı. Bu bayramın üçüncü günü, delikanlıların *Phratrialara* kabulleri onuruna saçları kesiliyordu. Buna Kureotis günü denmesinin nedeni de, belki buydu.

(8) II. Amasis, 26. hükümdar sülalesinin kralların-dan. (î. Ö. 569'a doğru.)

(9) Euripides'in anlattığına uygun olarak *(lon,* 267) Erichthonius'un doğumuna anıştırma. Atina'nın bu eski kahramanı, Hephaistos'un, Athena'nın ardından çılgınca koşarken toprağa dökülen tohumundan doğmuştur.

(10) Batı italya.

(11) Şimdiki Cebelitarık Boğazı.

(12) Buradan sonra, Sokrates artık bir daha söze karışmayacaktır. *Timaios'ta.* lojik diyaloglarda olduğu gibi, Sokrates daha çok dinleyici konumunda kalmaktadır. Ama bu, Platon'un, Sokrates öğretilerinden tümüyle uzaklaşmadığını gösterir. Sokrates, ülküsel devleti betimlemişti. Kritias'ın anlattıkları da, Sokrates'in sözlerim tarihsel bir biçimde doğrulamaktadır. Aslında, *Timaios'un* konusu tümüyle doğa sorunlarına değinmekte ve genel olarak Sokrates'in pek ilgilenmeyeceği konuları incelemektedir.

(13) Bu orantı bir geometri orantısıdır. Gerçekten, şu üç formülle belirtilebilir: a) X=X: b; b) X=X: a ya da X: a=b: X.

(14) Delos teoremine anıştırma. Teorem, verilen bir karenin iki katı bir kare oluşturmaktır. Karenin kenarım 1 'le belirtirsek, problem ancak 1 ile 2 arasındaki geometri sınırım bulmaktadır. Bu sınır da, aradığımız karenin kenarının ölçüsünü veren /2'dir. Verilen bir küpün iki katı bir küp oluşturmaya gelince; bu, Kioslu Hippokrates'in gösterdiği gibi, iki orta sının bulmaya bağlıdır ki, bu da : 1: X=X :

Y=Y : 2; birinci orta sınır X, aradığımız küpün ayırdım ölçer ve 3/2'ye karşılık gelir. İkinci orta sınır, Y, 3/4'e eşittir ve aradığımız küpün her yüzünün alanını verir.

(15) Bütün düzgün katıların küre için resmedilebileceğine anıştırmadır.

(16) Platon, *Timaios'ta* yedi devinim kabul ediyor: Küre devinimleriyle sağdan sola, soldan sağa, ileriden geriye, geriden ileriye, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya olan devinimler.

(17) Burada bu üç öğe karışımı, Tanrı'nm terimleri, 1, 2, 4, 8, ve 1, 3, 9, 27 olan iki geometri orantısına uyarak parçalara böldüğü uzun bir şeride benzetilebilir. Platon bu parçaları sırayla 1, 2, 3, 4, 8, 9, 27 rakamlarıyla belirtilen uzunluklara karşılık olan aralarla bir sıraya diziyor. Sonra bu aralan, bir ton ya da yanm ton farkla müzik notalannı temsil eden bir dizi elde edinceye dek, başka rakamlarla dolduruyor. Bu dizi, 4 oktavla bir *"sixte majeure "* oluşturur.

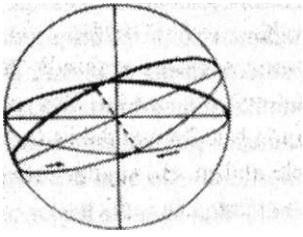
(18) Burada iki yeni orantı görüyoruz; 1: Uyumlu orantı; bunu şöyle belirtebiliriz: x-a=a : n ve b-x=b: n. Bundan da şu sonuç çıkanlabilin (x-a): a=(b-x): b. 2: Aritmetik orantı; bunu da şöyle belirtebiliriz: x-a=b-x. Böylece, 1 ile 2 arasındaki uyumlu orantı 4/3'tür (1 i 1/3 ile geçer; aritmetik sınırsa 3/2'dir; 1 ile 3 arasındaki uyumlu sınır 3/2, aritmetik smır da 2 'dir. Biraz önce sözü edilen aritmetik dizilerinin sınırlan arasında, bu sınırlann kendi uyum ve aritmetik orta sınırlan da aynca yer almaktadır.

(19) Burada 1 ile 2 arasındaki sınırlan, yani 1,4/3,3/2, 2 sayılannı ele alalım. Bu sayılar müzikteki *tonique, quarte, quinte* ve *octave"a* karşılık gelir. *Quarte* ile *quinte* arasındaki ara, 9/8Tik bir aradır (3/2: 4/3 = 9/8); işte ton da

budur. Ama birbirleriyle birleştikleri zaman, *octave'ı* veren *quarte* ve *quinte* aralan (4/3 x 3/2) 2 ve 3 ton bulunabilir ve böylece aralar doldurulabilir; bir tek ara kalacaktır ki, bu da 256 / 243'e karşılık gelir. Gerçekten 9/8 x 9/8 x 256/243 = 4/3; 9/8 x 9/8 x 9/8 x 256/243 = 3/2. Platon'un gamı, böylece majeure ve eşit beş tondan oluşur. Bunlar arasında da, bugün kullandığımız yarım ton yerine *leimma* adı verilen 256 / 243 araları yardır.

(20) Burada Platon uyumlu sayıların dizisini maddi dereceli bir ıskala olarak görmektedir. Evrenin yapıcısı, bununla iki band oluşturmakta, ekvator ve ekliptik dairelerini kurmaktadır.

(21) Timaios'un bu sözlerle anlatmak istediği şudur: Dış daire, ekvator konusunda, gündüz deviniminin eksenine dikey olan gök küresinin büyük dairesidir. Bu daireyi, yatay bir planda, doğu-batı yönünde kendi merkezi çevresinde, yani kuzey yanm kürede bulunan bir gözlemciye göre soldan sağa dönen bir daire olarak düşünebiliriz. îç daire ekliptiktir. Bu, eskilere göre güneşle ayın da içinde olduğu, bütün gök cisimlerinin içinde devindikleri planın kenandır. Bu plan, ekvator hattı planı üzerine eğimli olarak gelir. (Şekil: 1.) Güneşin ufuktaki yıllık yükseklik de-

Şekil: 1

ğişmeleri böyle açıklanabilir. Görünüşe göre, gök cisimleri, durağan yıldızların yürüdükleri yönde devinir (gündüz devinimi); ama her gün, her gezegene göre değişebilen, belirli bir gecikmeyle. Şimdi bütün bu dizgenin gündüz devinimine girdiğini (aynı kalanın dönüm bakımından üstünlüğü de bundan ileri geliyor) ve bu dizgeye göre bütün gezegenlerin karşıt yönde, kuzey yarı küresinde bulunan bir gözlemci için sağdan sola, batıdan doğuya doğru devindiklerini kabul ederek, bütün bu görünüşleri anlayabiliriz. Türlü türlü gezegenlerin dönüm zamanları eşit olmadığından, gündüz devinimine karşıt olan bu devinim "öteki"niri devinimi olarak gösterilmiştir. İçinde türlü türlü devinimleri olmayan gündüz devinimine de aynı kalanın devinimi denmiştir.

(22) Bu yedi dairenin (burada daha çok bir şey söyleyemesek de) yedi gezegenin yörüngelerine karşılık olduğunu söyleyebiliriz: İkiz ve üçüz aralarla saptanan uzaklıkları, ünlü "gök cisimlerinin uyumu"nu oluşturmaktadır. Eşit hızla dönen üç daire güneşle Venüs'ün ve Merkür'ün yörüngeleridir.

(23) Platon bu sayfalardaki, kulağımıza yeni gibi gelen, ama Pitagorasçılara dek dayanan bir zaman kuramını ortaya koymaktadır. Zaman değişikliğe bağlıdır ve ilksiz gerçekler için zaman yoktur. Sürüp giden her şeyin, kendine göre bir zamanı vardır ve bu zaman, kendi değişikliğinin ritmine karşılık gelir gibidir. Her gök cisminin de kendine göre bir zamanı vardır. Ama gök cisimlerinin türlü türlü olan zamanları, güneşle ayın devinimlerinin birim zamanlarıyla "ölçüh T'dür. Bundan başka, ortak bir zaman, bir "büyük yıl" vardır; bu yılın sonunda, gökyüzündeki bütün

göriinüşler ilk durumlarına dönerler. Devinimsiz olan gök cisimlerinin devinimi nasıl gök cisimlerinin türlü türlü deviniminden üstünse, bu zaman da, öteki zamanlardan üstündür.

(24) Platon *gök, evren* ve *bütün* sözcükleriyle, aralarında bir ayrım gözetmeksizin, bütün dünyayı anlatıyor..

(25) Venüs.

(26) Merkür.

(27) Bu gücün güneşinkine karşıt olması, o iki gök cisminin kendisini kimileyin geçmesinden, kimileyin de izlemesinden ileri geliyor.

(28) Sözü geçen konuya, *Timaios*un* hiçbir yerinde raslanmıyor. Platon yalnızca dört gezegenle ilgilenmiştir. (Güneş, Ay, Venüs ve Merkür.)

(29) Bu gök cisimleri, bir tropikden öbürüne çıkan ya da inen gezegenlerdir.

(30) Bu beş devinim, daha önce sözü edilmiş olanlardır: Sağdan sola, soldan sağa, yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya, arkadan öne.

(31) Gaie ile Uranos; yani dünyayla gök.

(32) Platon üzerinde yaşam olan gök cisimlerinin çokluğundan ancak burada söz ediyor. Bir de *Yasalar'da* bu inanışa değinir.

(33) Platon atoöyjoıÇ (duyum) sözcüğünü, "sıçramak, atılmak, şiddetle çırpınmak" anlamlarına gelen CtiaaetV sözcüğünden alıyor.

(34) Görüş akıntısı, gözden çıkan, dış nesneden gelen ateşe raslayarak onunla birleşen göz ateşidir. Bu birleşmeden dış ateş aracılığıyla nesneyle; iç ateş aracılığıyla da ruhla değinen bir tür ten oluşmaktadır.

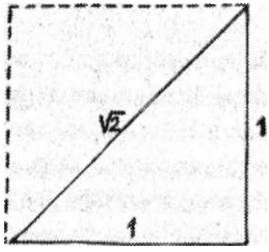
(35) Yani, başka bir insana baktığımız zaman, sağ gözümüz o insanın sol yanını, sol gözümüz de sağ yanım görür; bir aynada kendi kendimize baktığımız zaman sağ gözümüz sağ yanımızı görüyor ve bunun içindir ki, o yanımızın sol yanımız olduğunu sanıyoruz.

(36) Sağdan gelen ışık, sola doğru yansır; böylece sağ yanımızı sol gözümüzle görürüz ki doğrudan doğruya görüşün koşullarını yeniden oluşturan da budur.

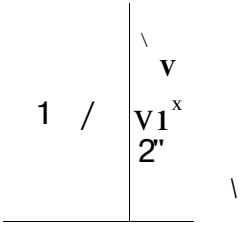
(37) Yorumcuların çoğuna göre, varlık *(être)* ile oluş dışında üçüncü gerçek, yerdir. Aristoteles'e göre *Timaios'ta* maddeyle yer, aynı şeydir.

(38) Her çokgen, üçgen durumuna getirilebilir. Her üçgen de, en az bir tek yükseklik tarafından iki dik üçgene bölünebilir. Dik üçgen de ikiye bölünebilir; ya eşit kenarlı ya da eşitsiz kenarlı dik açı.

(39) İkiz kenarlı dik üçgen, bir köşegenle bölünmüş karenin yarısıdır. (Şekil 2) Çeşitkenarlı dik üçgen de, yüksekliklerinden biri tarafından bölünen eşkenar üçgenin yansıdır. (Şekil 3) Birincide, dik açının kenarlan karenin kenarlarıdır ki, bunlan 1 rakamıyla gösterebiliriz; Hipote-

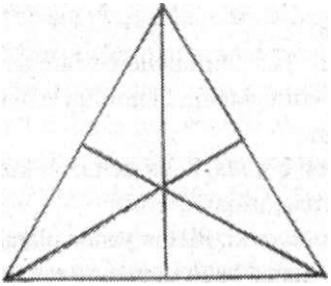
Şekil: 2

Şekil: 3

nüs /2 değerindedir. İkincisinde, eşit kenarlı üçgenin kenarıdır, yani 1; dik açının küçük kenarı 1/2, büyük kenarı da ***JTfl*** değerindedir; bir başka deyişle, büyük kenar karesi küçük kenar karesinin üç katıdır, diyebiliriz.

(40) Aşağıdaki 4. şekil eşit kenarlı üçgenin, Platon'a göre nasıl olup da altı üçgenden oluştuğunu gösterir.

Şekil: 4

(41) Toprak küplerden su, hava sekiz; ateş de dört yüzlü cisimlerden ya da piramitten oluşur. Beşinci şekil, on iki yüzlü cisimdir.

(42) Gerçekte düzgün bir yirmi yüzlü cismin, üçgen biçimindeki yirmi tabanını bölersek, $20 = 8 \times 2 + 4$ olduğuna göre, iki düzgün sekiz yüzlü cisimle, bir düzgün piramidin tabanlarını oluşurabiliriz; yani 1 su cisimciği, 2 hava cisimciğiyle bir ateş cisimciği verebilir. Bunun gibi, $8 = 4 \times 2$ olduğuna göre, sekiz yüzlü bir cisimde iki piramidin tabanlarım bulabiliriz, yani bir hava cisimciği iki ateş cisimciği verebilir. Karşılıklı olarak, $4 \times 2 = 8$ olduğuna göre iki ateş cisimciği bir hava cisimciği halinde: $8 \times 2 + 8/2 = 20$ olduğuna göre de tabanlarına uygun olarak bölünmüş iki hava cisimciği bir su cisimciği olarak birleşebilir.

(43) Ne olduğu kesin olarak bilinemeyen bu maden, belki de elmas değildir. *Adamas* sözcüğü, ancak Theophrastes'ten soma bu anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bu belki platin, belki de hemalit idi.

(44) Batılı çevirmenler, οἰκοῦ sözcüğünün anlamı konusunda uyuşamamaktadırlar. Biz A. Rivaud *(Belles Lettres* basımı) ile J. Moreau'ya *(Pleiade* basımı) uyarak *"maya "* dedik.

(45) Batılı Helenbilimcilerce burada metnin bozuk olduğu kabul edilmektedir, Platon'un lavdan söz etmek istediği sanılıyor.

(46) Platon burada, belki de tuzun kutsal tapınılarda kullanıldığını anıştırmak istiyor.

(47) Görülüyor ki, Platon yanlış olarak bir sesin müzik değerinin, hızına bağlı olduğunu sanmaktadır.

(48) Empedokles'e göre olduğu gibi, Platon'a göre de renklerin türlerini oluşturan şey gözlerden çıkan görüş ateşiyle cisimlerden çıkan türlü ateşlerin büyüklük ve küçüklük oranlarıdır.

(49) Görülüyor ki Platon damarlara sinirlerin işlevlerini vermekte ve atardamarları toplardamarlardan ayırt etmemektedir.

(50) Platon genel olarak biliciliğe inanmakta, hele tanrılara kurban edilen hayvanların karaciğerleriyle yapılan gelecekle ilgili keşiflere önem vermektedir. Bu inanışlardır ki karaciğerin rolüyle ilgili bu garip açıklamalara neden olmaktadır.

(51) Platon'a göre, deri sanki etin bir kabuğudur. Bu kabuk etin yüze gelen yanlarının kısmen kurumasından oluşmuştur. Etsiz kafatasının üzerinde de deri bulunması-

m, vücuttaki derinin beyinin nemiyle ve bir tür gelişme ve kurumayla oralara uzanmış olduğunu ileri sürerek açıklamaktadır.

(52) Bu iki arka damarından biri atardamar, öbürü de toplardamardır.

(53) Plutharkos, *"Platonla İlgili Konular"* adlı yapıtında, bu konuyu daha ayrıntılı açıklamaktadır. Vantuzun içinde yakılan ateşin oluşturduğu sıcak hava, bu vantuzların yapıldıktan maddelerin gözeneklerinden çıkar; hastanın çevresindeki havayı iter ve bu hava hastanın vücuduna baskı yapar. Bu devinimin sonucu olarak "hılt" da *(humear* sözcüğüne bir karşılık bulununcaya dek, şimdilik Osmanlıca *"hılt"* terimini kullandık) vücuttan çıkıp vantuzun içine girer. Yutmada, yemek borusundaki hava yutulan lokmanın çevresinden kayarak yükselir ve onu, arkasından bıraktığı boşluğu doldurarak, aşağıya iter. Bunun gibi fırlatılan bir cisim de havayı yarar; bu hava da o cismin arkasında toplanarak onu geriye iter. Bir merminin ya da toprak üstünde yuvarlanan herhangi bir cismin devinimi de böyle açıklanabilir.

(54) Doğal mıknatısla amber, Platon'a göre tam anlamıyla çekmemekte, yalnızca gözeneklerinden sızan güçler, yanlarındaki cisimlerin arkasına düşüp onlan kendisine doğru itmektedir. Amberi, gözeneklerini açmak için, önce sürtmek gerekir. Demir, yalnızca mıknatıs tarafından çekilebilir; çünkü mıknatıstan çıkan güçler yalnızca demirin yoğunluğu üzerinden ne kayabilir, ne de ondan geçebilirler.

(55) Bu lifler, eti oluşturan liflerden değildir, burada sözü edilen lifler, kanın fibrinidir.

(56) Platon'a göre, et kemiklere bir maddeyle yapışıktır. Burada sözü geçen lifler kanın değil, etin lifleridir.

(57) Platon burada, belki de kemik hastalıklarından ya da kanserden söz etmek istiyor.

(58) Burada da, belki de bronşit ya da zatürreden söz etmek istiyor.

(59) Opisthotonos, tetanosun başka bir türüdür. Vücut organlarının arkaya doğru büzülmesiyle baş gösterir.

(60) Platon'un burada sözünü ettiği kutsal hastalık da, saradır. Eskiler bu hastalığın tannlarca gönderildiğine inandıkları için, ona bu adı vermişlerdi.

TÜRKİYE İŞ BANKASI katkılarıyla